תולדות חייו ומקצת פעלו
של רבינו הקדוש והטהור

"נעים זמירות ישראל"

כ"ק אדמו"ר
רבי שאול ידידיה אלעזר טאוב
זצוקללה"ה

בעל ה"אמרי שאול" זצוק"ל

ממודז'יץ

65

לעליית בעל ה"אמרי שאול" לארץ הקודש

ר"ח תמו"ז תש"ז - ר"ח תמו"ז תשע"ב

ז'מני ת'שובה מ'משמשין ו'באים

תולדות חייו
ומקצת פעלו של
רבינו הקדוש והטהור
"נעים זמירות ישראל"

כ"ק אדמו"ר בעל

אמרי שאול

רבי שאול ידידיה אלעזר טאוב
זצוקללה"ה

ממודז'יץ

איסוף החומר, כתיבה ועריכה:
יחזקאל בקנרוט

הוצאת מיוחדת לרגל
ועידת הנאמנים - ניו יורק

במלאת 65 שנים לעלייתו של
רבינו לארץ ישראל
ר"ח תמוז תש"ז - ר"ח תמוז תשע"ב

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

יו"ל ע"י
מרכז מוסדות מודז'יץ בארץ הקודש
חבקוק 20 בני ברק

©
כל הזכויות שמורות

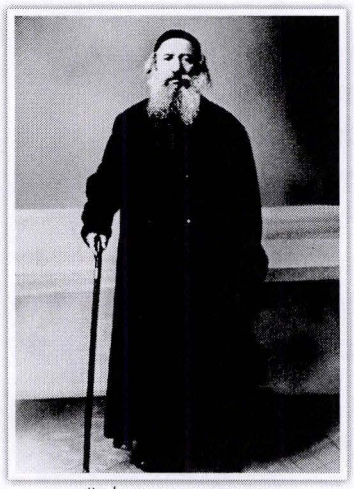
פרק א'

מראש צורים

רבינו הקוה"ט, נולד בהושענא רבה תרמ"ז לאביו האדמו"ר בעל ה"דברי ישראל" זצוק"ל ממודז'יץ בנו של הרה"ק רבי שמואל אליהו מזוואלין זצוק"ל, בנו של הסבא קדישא ראש גולת אריאל הרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר זיעוכ"י[1].

יש שדרשו את יום הולדתו בפסוק "עזי וזמרת י-ה ה' ויהי לי לישועה": שנת הולדתו תרמ"ז נרמזת בתיבת 'זמרת', יום הולדתו 'הושענא רבה' מרומז בתיבת 'ולישועה', 'זמרת י'ה ה' עולה בגימטריה כשמו 'שאול ידידי' אלעזר'.

כשנה ומחצה לאחר מכן, בכ"ו אייר תרמ"ח נסתלק זקנו הרה"ק מזוואלין זי"ע לבית עולמים, ואביו בעל ה"דברי ישראל" הוכתר על ידי החסידים לממלא מקומו באדמו"רות, נמצא רבינו יונק כל הליכות בית אביו וחצר הקודש מודז'יץ כבר מעריסתו.

רבינו מרן הדברי ישראל זי"ע

1. מכאן התחיל המנהג אצל אדמו"רי מודז'יץ לערוך טיש מיוחד בליל הושענא רבה שהוא היה יום הולדת רבינו.

באוירה של קדושה ויראת שמים טהורה גדל הילד, ואת דרכה המיוחדת והמסורתית של עבודת הקודש בשושלת קאזמיר - זוואלין - מודז'יץ ינק מראשית ימיו בקדושה ובטהרה.

בהגיעו לפרק האיש מקדש נכנס בברית הנישואין עם הרבנית הצדקנית אמה של מלכות מרת קיילא נחמה ע"ה בתו של כ"ק אדמו"ר רבי אברהם אייגר מלובלין בעל ה"שבט מיהודה" זצוק"ל ונכד לרשכבה"ג הגאון רבי עקיבא אייגר זצוק"ל. מזיווג זה נולדו בתו מרת גאלדא ע"ה, ובנו שנתמנה לימים למ"מ אדמו"ר בעל ה"אמרי אש" זצוק"ל ממודז'יץ.

בזו"ש נשא את הרבנית חוה ע"ה בתו של הרה"ק ר' שאול הכהן שווארץ זי"ע מסטאווניץ, ומהם נולדו בניו רבי יהושע יחזקאל ורבי יצחק ז"ל ובנותיו מלכה וישקובסקי ופיגא דנציגער הי"ד. לאחר פטירתה נשא את הרבנית נחמה ע"ה בת הרה"ק רבי אשר מאיר זי"ע מבאכניא, ומזיווג זה נולדו בנותיו צפורה שנקר ע"ה ותבדלחט"א שרה רוזן תחי' ובניו רבי ישראל שיחי' ורבי דוד ז"ל. בסוף שנותיו נשא את בת אחיו רבי יחזקאל מאוז'רוב הרבנית ברכה אסתר ע"ה, ומזיווג זה נולד בן הזקונים רבי צבי הירש ז"ל.

רבינו בשנות העשרים לחייו

אב בחכמה

משחר נעוריו התבלט רבינו בכשרונות נדירים וברוכים ובהתמדה נפלאה שזכתה לקילוסין. בתחילה תורת הנגלה היתה נר לרגליו, ורק אחר שמילא כריסו בש"ס ובפוסקים, ניגש אל הקודש פנימה ונכנס לפני ולפנים לטרקלין הקודש של תורת הקבלה והחסידות, וזכה להשתלמות מלאה בשתי התורות גם יחד בהיותו 'בקי בנגלה ובנסתר' כפי שמופיע בנוסח מצבתו.

חותנו של רבינו הרה"ק מבוכניא זי"ע

דבר זה בא לביטוי בייחוד בימים מאוחרים, עת דרש בפני מקהלות החסידים ועל השוה"ט מדי שבת בשבתו, בדבריו שזר וקישר בין תורת הנגלה לתורת הסוד, את שניהם עשה קרדום לבאר תורת

ה' הכתובה והמסורה. הרבה להביא סימוכין לדבריו ממאמרי קודש טמירין ממעמקי חכמת האמת פנימיות התורה וצירופי השמות הק', ותדיר היה נועל את מאמריו בגימטריות נפלאות וברמזים בנותן טעם לגופן של מאמרים.

ר' אליעזר משמש מיטן רבינס קינדער
ר' יצחק, ר' ישראל, ר' דוד

את ידיעותיו בתורת ה', כמעט כל רז לא אניס ליה, קשה מאוד לבטא בכתיבה. והרוצה להחכים ידרים וינדוד אל כתביו הרבים שהשאיר אחריו ברכה.

בעצמו היה עט סופר מהיר, וכל חייו העלה על הכתב את רובי חידושיו בנגלה ובנסתר. לדאבון לב, כל הכתבים שכתב בפולין טרם פרצה מלחמת העולם השניה, כמו גם ליקוט נפלא שליקט מתורת זקינו רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע ובתוכם כאלפיים מעשיות, כולם אבדו בהפצצות הגרמנים ימ"ש על העיר אוטבוצק מקום מגוריו בעת ההיא, ולמרות שטרם הבריחה הגדולה של רבינו, השתדל בענין זה ואסף את כתביו יחד עם עוד חפצי ערך יקרים שירש מאבותיו והטמינם בתוך חבית עמוק באדמה, אך בסערות העיתים אבדו כלי חמדה וחבל על דאבדין.

רבינו עם אחיו - חותנו הרה"ק רבי חיים יחזקאל אוזורובער ומימינו הרה"ג רבי יהושע יחזקאל בן רבינו

קונטרס
מאמרים
אדמו"ר שליט"א
אחיעזר שלמא בסאדיגורא

7 מתוך קונטרס מאמרים תרצ"ז

בחסדי ה' נותרו לברכה אלו הכתבים שכתב בשש שנות גלותו באמריקה, כמו גם קונטרסי "מאמרים" ו"תפארת ישראל" שנדפסו בפולין מתורתו של רבינו, והמשיכו בהדפסתם גם בשנות הגלות באמריקא, ולאחר הסתלקותו בשנת תש"כ רוכזו הדברים שהובאו בקונטרסים ונדפסו על ידי בנו רבינו בעל ה"אמרי אש" בספר "אמרי שאול" עה"ת.

ובכן אנו מביעים תודה לאנשים אשר נדבו להוצאת הקובץ
לכבוד החסיד והנגיד פו"מ בקהלה העברית בורשה, מוה"ר יחזקאל נ"י פאסטאג
ב"ר משה לייב ז"ל עבור רוח נדיבתו הטוב שנדב נייר להדפיס הקובץ הנוכחי
ישלם לו הד' פעלו הטוב ותהי' משכורתו שלימה. ולכבוד ר' משה צוקערמאן נ"י
מווארשא, שנתן לזכר נשמת בנו ר' ברוך נ"ע שנפטר ג' מ"א תרצ"ד, ר' חנינא ב"ר
שמעון ז"ל פינקלשטין מורשה, ולהאברך יחזקאל פאסטאג נ"י ב"ר בן ציון ז"ל מורשה
הבחור הנעלה מר יחזקאל נ"י פאסטאג ב"ר אלימלך נ"י, ר' עקיבא ליכטענבערג נ"י
מורשה, ר' נחום הכהן נ"י אטוואצק.

רשימה מתוך קונטרס תפארת ישראל

מן המעט הזה ולמרות שיותר ממה שיש כאן אין כאן, שהרי שנים אלו לא היו שנות הזוהר של רבינו, תלאות רבות וצרות היו מנת חלקו לאחר שאיבד חלק מבני משפחתו, מ"מ זעיר מזעיר יש ללמוד משם על היקף ידיעותיו בשתי התורות הנגלה והנסתר גם יחד, דברי תורתו על סדרי הפרשיות והמועדים שזורים כמעט בכל עניני חכמת הקבלה, וכמעט שלא תמצא מאמר שלא נזכרו בו סודות התורה מהזוהר הקדוש ועוד.

וכך כותב החסיד רבי ישראל אידלמן שהיה גר בשכנות לרבינו והיה תדיר אצל שולחנותיו, במאמר במלאת חמש עשרה שנה להסתלקותו[2]:

...הוא היה אחד האישים הנדירים בכישרונותיהם שהכרנו בדור זה, נוסף לגאונותו בנגלה ובנסתר, צדקותו ויראתו, היה פה מפיק מרגליות הוגה דעות מחונן ופורה שידע לבטא בכתב את עומק מחשבותיו בהסבר להפליא, ובשטח הנגינה כידוע היה חד בדרא והיה מכסה הכל. בדברי תורתו הנעימים ובניגוניו המתוקים מדבש התרומם והרים אתו את כל הסובבים אותו ואת הבאים במחיצתו, כולם הושפעו ממנו והוקרנו משמחתו בשמחה של מצוה ובחדות הדביקות באלקים חיים ומלך עולם.

2 . עתון "שערים" יום ה' ט"ז כסלו תשכ"ג.

רגיל היה הרבי ר' שאול ידידי' ממודז'יץ זצ"ל לשלב את דברי התורה על שולחנו הטהור בחרוזי הזמירות של שבת ויום טוב. כל מאמריו היו בנויים להפליא, לומדות וחסידות, תורת הנגלה ותורת הח"ן, הלכה ואגדה, וכל זה התאים כל כך יפה לפרשת השבוע לדברי חז"ל במדרש ובזוה"ק של אותה פרשה, ולנעימות הזמירות שבהן התחיל את המאמר. ובין מאמר למאמר בא הניגון המודז'יצאי בה"א הידיעה וכולם הבינו בניגון הסבר באר היטב את הנאמר לפני כן, וכך בא מאמר וניגון מאמר וניגון אחד השלים את השני ואחד ביאר את השני...

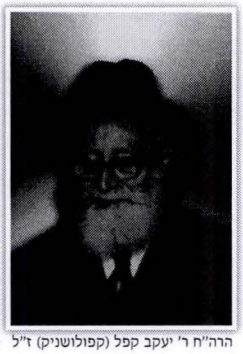
יראתו קודמת לחכמתו

תואר פני רבינו

למרות היותו אב בחכמה, הקדים יראתו לחכמתו, וקיים בעצמו את מאמר חז"ל מי שאין יראתו קודמת לחכמתו אין חכמתו מתקיימת, השתדל מאוד להסתיר את גדלותו הזו בתורה מעין בשר ודם, והטמין עצמו בד' אמות של הלכה לבל יכירוהו במעלותיו, בענין זה המשיך מסורת אבותיו הק' שהעבודה ב"הצנע לכת עם ה' אלקיך" היתה נר לרגלם, כך נהג גם בעצמו, והלביש את גדלותו העצומה בתורה במלבושים אחרים - גילה טפח וכיסה טפחיים.

לימים העיד ראש ישיבת לומז'ה **הרה"ג רבי אליעזר גורדון זצ"ל**, כשפגש בהזדמנות בישיבת פוניבז' את בנו רבינו **בעל ה"אמרי אש"** מסר לו דרישת שלום מאביו לאחר שפגש בו בוילנא בתקופת מנוסתו מפני הנאצים. וכה היו דברי רה"י דלומז'ה: בדורנו היו שתי גדולים, שניהם היו גדולים בתורה וגדולים בצדקות, אלא שאצל אחד גדלותו בתורה הצניעה והסתירה את צדקותו, ואצל האחר צדקותו כסתה על גדלותו בתורה, ואלו הן: רבי חיים סאלאויצ'יק זצ"ל היה צדיק מאין כמותו, אלא שגדלותו בתורה הצניעה את צדקותו. וה"חפץ חיים" זצ"ל, היה ענק בתורה, אלא שצדקותו כסתה על גדלותו בתורה. ואביכם, הייתי במחיצתו בוילנא ובקובנא, ישבתי בטישים, שמעתי את תורתו, את שיחותיו, את דברי התורה וחידושי התורה, ואני ראיתי גדלות וגאונות עצומה בתורה, אלא שכח הנגינה שלו הסתיר את גדלותו העצומה בתורה.

הרה"ח ר' יעקב קפל (קפולושניק) ז"ל

עד היכן הדברים מגיעים, סיפר גיסו הרה"ח **רבי יעקב עמנואל קאפל זצ"ל**, שפעם נכנס אצל רבנו וסיפר לו לפי תומו, כי בדרכו מלאדז לאטוואצק, ראה ברכבת את אחד מגדולי ישראל מפורסם ומכובד שלומד זוה"ק כמעט בקול. רבינו לא התפעל כלל מהדברים ואמר כמשיח לפי תומו: בפרשה זו הזוהר הוא הכי ארוך מכל סדר הפרשיות, והיום יום ג', וכבר ב"ה למדתי כל הזוהר, ולא ראני אדם מתי למדתי.

כך זכה רבינו להשלים עצמו גם במדת הענוה ו"**עקב ענוה יראת ה'**", וקיים בעצמו מאמר חז"ל בכל לבבך - בשני יצריך להשליט יצר הטוב על יצר הרע, לעשות מיצר הרע טוב. יראת הרוממות לצד יראת השפלות היו נר לרגליו ורבות היה מעורר על שתי אלו ומצרפן אל מקום אחד בהדגישו שרק בצירוף שניהם יוכל החסיד למצוא מסילה בדרך העולה בית א-ל. ומרגלא בפומיה מה שפירשו בספרים: **קרח שפיקח היה מה ראה לשטות זו - עינו הטעתו**, שביקש לעבוד רק בעין אחת לראות רוממותו ית', ולא השכיל לראות בעינו השניה את שפלות עצמו.

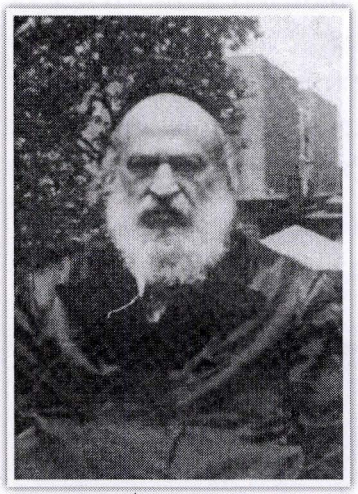
חכם לב

זכה רבינו במתנת שמים מיוחדת בכלים מפוארים שאין כל אדם מן השורה זוכה להחזיק ולהשלים עצמו בהם, מהם הסתעפו ארחות חייו של רבינו ועליהם היתה מושתתת עבודת הקודש שסיגל לעצמו וירש מאבותיו הק' - **המח והלב**.

מצד אחד היה מוחו מח חריף מהיר וחזק מאין כמותו, שכל ישר, רבינו ניחן בכח ריכוז ושליטה במחשבותיו באופן יוצא מגדר הרגיל, רבים העידו על כך בהזדמנויות שונות ובכל מיני אופנים, לדוגמא מה שסיפר גיסו הנ"ל, שפעם היה יחד עמו בלאדז', וניהלו שיחה ביניהם מענין עדינות ומהירות המוח. אמר לו רבינו כמשיח לפי תומו, כי הוא אינו מונה החיטים בעת טחינת הקמח למצות פסח, רק מביט בהם בעין יפה ויודע מניינם. החלטתי לנסותו והלכתי תיכף לבית התבשיל ומצאתי מאלצקאווע, ובאתי לפניו והנחתים, והביט בהם כמה רגעים ואמר מספר כך וכך, וכמעט לא החטיא את המטרה. וסיים אז ואמר: **זה סוד התפילה - שבאופן כזה צריכים להתפלל**.

מעין זה העיד נכדו וממשיך דרכו **האדמו"ר בעל ה"נחלת דן" זצוק"ל**, שבערוב ימיו לאחר שעלה לאר"י וקבע בה את משכנו, שהה למנוחה בשכונת בית וגן בירושלים, בוקר אחד נכנס אצלו ובידו חבילת מכתבים שנשלחו בדואר, וזקינו השתעשע עמו ונקט במספר כמות חבילת המכתבים שבידיו ולא החטיא.

ואכן רבות היה מעורר על כח המחשבה שהיא ראשית לכל תכלית, והיא מהות איש ישראל לעומת אומות העולם, כדברי קדשו על דברי רש"י בפסוק **אז ישיר משה - למדנו שהיו"ד על שם המחשבה נאמרה וכו'**, ופירש בדרך הרמז, יו"ד - היינו היהודי - על שם המחשבה נאמרה, כי היהודי יש לו כח המחשבה, אבל עכו"ם אין להם מחשבה כדאיתא בירושלמי.

בבית וגן בירושלים

אל הכלי הראשון הזה צירף רבינו את הכלי השני - **לבו של רבינו** - לב נרגש טהור רחום וחנון, ועשה חיבור בין שניהם כפי שדיבר בקדשו לאחר מלחמת העולם השניה, כאשר הכל תמהו, כיצד יתכן שאומה תרבותית כ"כ כמו האומה הגרמנית ימ"ש ינהגו בצורה נבזית ושפלה כל כך, השיב, הנה כשנעיין בתורה שבכתב נמצא, שברוב מקומות ואולי אפילו בכל המקומות, **היכן שנזכר תיבת חכם מצטרף לזה גם תיבת לב**, למשל (שמות לא, ו) "ובלב כל חכם לב נתתי חכמה", וכן (משלי י, ט) "חכם לב יקח מצוות", ועוד כהנה וכהנה, להורות, כי בחכמה לבד לא די, חכמה לבד יכולה לגרום לאדם אבדון, בחכמה לבד יתכן להגיע לבחינת (ירמיה ד, כב) "חכמים המה להרע", ורק בצירוף של חכמה ולב יחד, חכמה כזו שנמשכת אחר הלב, **הלב הוא המדריך ומנהיג את החכמה בדרך הישרה והנכונה.**

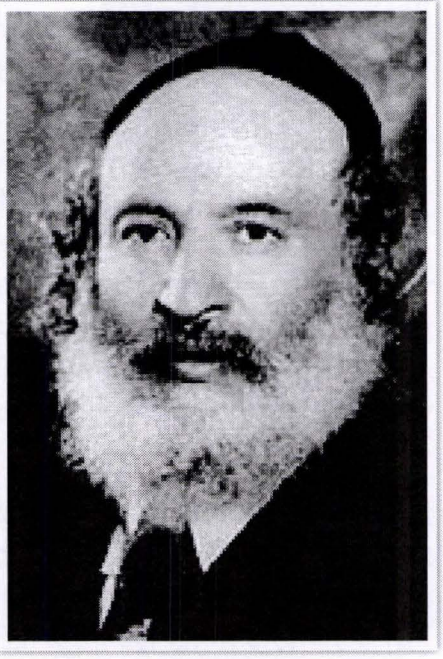
כל התעמקות אפילו שטחית בכל אשר השאיר אחריו ברכה בדברי תורתו וביצירותיו בעבודת הניגון, מביאה ומעלה את המתעמק בהן אל היכלות ומדרגות גבוהות שרבינו היה מטייל בהם כבתוך שלו, המח והלב שמשו אצלו בערבוביא והשתמש בהם לכל דבר וענין, לבו שהיה עולה על גדותיו - **עלה בלבו שישיר** - והציף כגל ממעמקי לבו עוד ניגון ועוד תנועה, ומוחו

הגאוני הממציא עוד רעיון ועוד עמקות בתורה ובניגון כזה או אחר כל אלו חברו אצלו יחדיו והפכוהו ליוצר בלתי נלאה בתורה ובשיר.

רבנות ראקוב

אל מעלות אלו שניחן בהם רבינו, נתווספו קדושתו ותואר פניו בבחינת "**חכמת אדם תאיר פניו**", תכונותיו האצילות והמלכותיות שירש מאבותיו הק' שמגזע מלכות בית דוד שורשם, צירוף כל אלה לצד אישיותו הכובשת והנערצת, היא התשובה לתמיהה, הכיצד יתכן, שרבינו שהיה אז בגיל צעיר כל כך, ועוד יותר בימים מאוחרים כשישב על כסא אבותיו והנהיג את חסידות מודז'יץ לתפארה מהעיירה אוטבוצק, כל הבא עמו במגע נהפך תיכף ומיד למעריצו ורבים נהרו אחריו ונשמעו לקולו, כל אלו הרגישו בחוש כי מלאך אלקים הוא שמתהלך בקרבם, ילוד אשה עם תכונות בלתי אנושיות בעליל ובנש"ק שמגלם בעצמו את כל הדורות שקדמו לו.

אך טבעי היה, שכבר מגיל צעיר רבות היו הקהילות בפולין שבאו והציעו לפניו את כתר הרבנות ושרביט ההנהגה של קהילתם. מכל קצוות פולין באו והפצירו, ובשנת תרע"ח והוא אך בן לא' שנים, נעתר לבקשת העיירה ראקוב ונתמנה לרבם ומנהיגם. ימי שבתו בראקוב נזכרים כימי הזוהר של העיר, מקטן ועד גדול דבקו ברבם האהוב ששימש להם כרועה נאמן.

חכמת אדם תאיר פניו

יצוין כי גם בימי כהונתו ברבנות החזיק ושמר על קשר בל ינתק עם בית אביו וחצר הקודש בעיירה מודז'יץ - דעמבלין, ועמד לימין אביו בכל צרכי הכלל והפרט, ובפרט בתקופה שאביו הלך ונחלש ממחלת הסוכר שלא הרפתה ממנו ואחזה בו מיום ליום ביתר שאת, ובמשך תקופות ממושכות לא משה ידו מיד אביו.

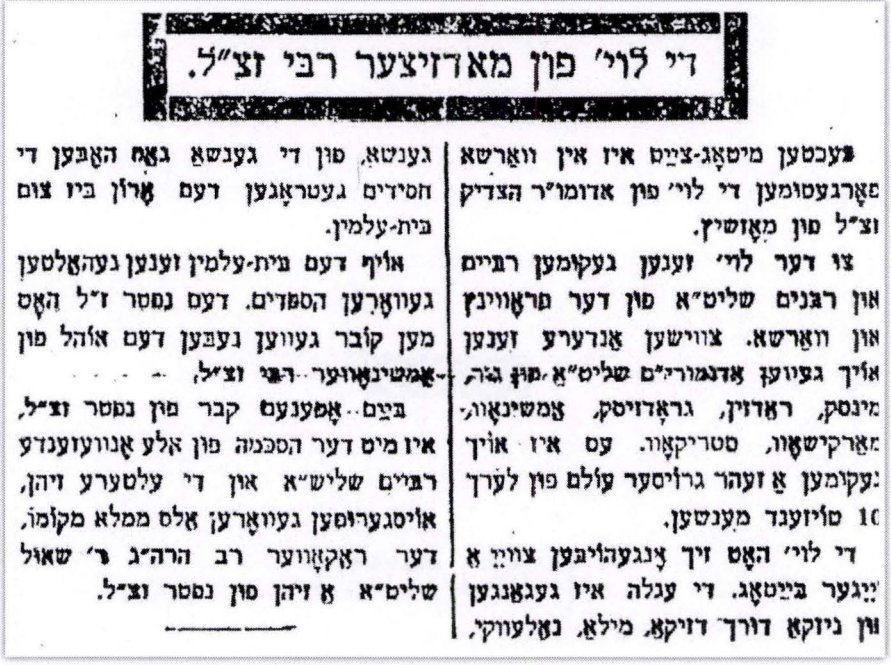
פרק ב'

רועה נאמן

על כסא אביו

בי"ג כסלו שנת תרפ"א נסתלק אביו **כ"ק אדמו"ר בעל ה"דברי ישראל" זצוק"ל**, ועל דעת אחיו הגדולים וראשי החסידים נבחר רבינו לכהן פאר באדמו"רות כממלא מקום אביו, **"וישב שאול על כסא ישראל אביו"** כשכל חסידי בית אביו שמנו אלפים רבים מקבלים על עצמם דרכי הנהגתו ומסתופפים בצלו.

מפורסם, כי טרם הסתלקות אביו, קרא לפניו את חמשת בניו כשרבינו הוא הרביעי שבהם וביקש מהם לנגן לפניו את נוסח התפילה לימים הנוראים שכפי הנהוג אצל אדמו"רי מודז'יץ שמשו בעצמם כשליחי הציבור, ובעבודתם נתנו דגש בתפילה לסנגר גם על הפושעים ח"ו, כגון באמירת **"מי לא - נפקד כהיום הזה"** היו מפסיקים בין תיבת 'לא' לתיבת 'נפקד' כדי לשנות את המשמעות הפשוטה שיש מי שאינו נפקד ביום זה לחיים טובים, והיו מטעימים הנוסח באופן שגם מי שהוא 'לא' וחלילה אינו ראוי ליכתב לחיים, בכל זאת יפקד בהיום הזה. הרבי בהיותו מוטל על ערש דווי, ביקש לבחון את בניו מי הוא סנגור ראוי להנהגת העדה, ורבינו עמד בכור המבחן. כשסיימו אמר להם: **"את הנוסח של נתנה תוקף יודעים כולכם, אבל את התפילה למלוא עומקה ואת**

די לוי' פון מאדזיצער רבי זצ"ל.

געכטען מיטאָג-צייט איז אין וואַרשא אַנגעקומען די לוי' פון אדומו"ר הצדיק וצ"ל פון מאָזשיץ.

צו דער לוי' זענען געקומען רבנים און רבנים שליט"א פון דער נאָווינץ און וואַרשא. צווישען אַנדערע זענען אויך געווען אַדמורי"ם שליט"א פון הר. מינסק, ראַדזין, גראָדזיסק, אַמשינאָוו, אַרקישאָוו, סטריקאָוו. עס איז אויך געקומען אַ זעהר גרויסער עולם פון לעָרץ סויזענד מענטשן.

די לוי' האָט זיך אָנגעהויבען צוויי אָ ייגער בייטאָג. די עגלה איז געגאַנגען פון ניזקא דורך דזיקא, מילאָ, נאָלעווקי, געטשא, פון די געגנטען גאָר האָבען די חסידים געטראָגען דעם אָרון ביז צום בית-עלמין.

אויף דעם בית-עלמין זענען געהאַלטען געוואָרען הספדים. דעם נפטר ז"ל האָט מען קובר געווען נעבען דעם אוהל פון אמשינאָווער רבי וצ"ל.

בייַם אָפענעם קבר פון נפטר וצ"ל, איז מיט דער הספדה פון אלע אָנוועזענדע רבנים שליש"א און די עלטערע זיהן, אויסגעדרוקען גרויאָרען אַלס ממלא מקומו דער ראָקאָווער רב הרה"ג ר' שאול שליט"א אָ זיהן פון נפטר וצ"ל.

ידיעה על הלוויית רבינו בעל ה"דברי ישראל" זי"ע והכתרת בנו רבנו למ"מ

הפירוש האמיתי שמאחורי הנוסח ידע רק בני שאול". והבינו הבנים והחסידים שהיו נוכחים כי הוא אשר יעלה על כס אדמו"רות אביו[3].

כמה שניכרה גדלותו קודם שהחל בהנהגה, הרי אם קבלתו את ההנהגה, נתגלה פי כמה וכמה ברוחו ובגדלותו. בימים ההם, גיסו רבי יעקב קאפל שהיה קשור עמו בעבותות אהבה, ולאחר שהתמנה להיות האיש על העדה דבק בו בכל נפשו ומאודו, שאלו פעם לפי תומו: איזה השתנות נוכל לראות אצל רבי מיום הקדום. השיבו רבינו: "רבי הוא כמורה שעות, אם תביט על המורה לא תראה שזז במהלכו, רק אם תביט ותתרחק ותבוא בחזרה אזי תראה שהמורה שעות התרחק ממהלכו".

ואכן רב גונית הייתה דמותו המופלאה, אוהב ישראל ורועה נאמן לכלל ישראל שהנהיגם באהבה ובחמלה. ענק רוח שלבו פתוח לכל שבור ונדכה, ומרעיף על כל שוחרי פניו טל של תחיה, טל של חסד ורחמים.

3. מדברים שכתבה נכדתו מרת ש. שנקר תחי' (ידי"א ט' תשרי תשמ"ג).

מקארטשוב לאוטבוצק

בשנת תרפ"ב לאחר התמנותו כבר לאדמו"ר נתמנה כרבה של העיירה קארטשוב ליד וורשא הבירה, העיירה קארטשוב שכנה ליד נוה הקייט אוטוואצק, והעיר אוטוואצק בימים ההם היתה מאוכלסת באלפי יהודים שומרי תו"מ חסידים לצד אנשי מעשה, שיירות שיירות נהרו בכל ערב שבת מאוטוואצק לקארצ'וב, הגויים השכנים ידעו כבר שפני כולם מועדות לבית מדרשו של הרבי ממודז'יץ.

מכיון שהדרך לקארצ'וב לא היתה כל כך נוחה, החליטו חסידיו ותלמידיו הרבים להעתיק את מרכז החסידות לאוטוואצק הסמוכה. אנשי קארצ'וב ואף הגויים שביניהם לא הניחו לרבינו לעזבם, שכן נוסף על הנאתם העצמית הרי כמעט כל העיר התפרנסה מהאורחים הרבים שבאו מידי שבת בשבתו ואף בימות החול לשהות בצל רבם ולהנות מזיוו. אולם תקותם לא עמדה להם וביום שנכפל בו כי טוב אדר"ח כסלו תרפ"ט יצאו כל צבאות בנ"י מקארטשוב לאוטוואצק.

אוטוואצק

באוטוואצק, ברחוב לשנה, נפתחו אופקים חדשים, הוקצה שטח לבית מדרש גדול שהכיל מאות מקומות ישיבה. וגם בית דירה שהיה מוקף בגן ובמגרש גדול שהקיף את כל השטח הרחב הועבר לרשותו[4].

ביהמ"ד ובית רבינו באוטווצק

הקמת שם לאביו

ראוי לציין, כי עם הסתלקות אביו בעל ה"דברי ישראל" עשה רבות ופעל להקים שם לאביו, תחילה בכתיבת ספר תורה לעי"נ הטהורה כפי שנוכל ללמוד מחלופת מכתבים בענין זה עם גיסו הרה"ח רבי יעקב קאפל, אגב, עוד מחליפת מכתבים זו נוכל לגעת עד כמה השתדל ביתר שאת וביתר עוז לכבוד אמו הרבנית שעוד האריכה ימים הרבה לאחר הסתלקות ה"דברי ישראל" ודאג לשלומה ולכל מחסורה, היא שהתה אצלו בימים טובים ובמועדים, ובכל עת שהיה עובר דרך מאדז'יץ הסמוכה לורשה סר למעונה לבקרה ולדרוש בשלומה ופעמים אף יותר מפעם אחת.

אביו הדב"י לא הספיק בחייו להשלים את הדפסת ספרו "דברי ישראל" שכבר התקבל אז בכל תפוצות ישראל ולא נדפסו אלא הספרים על בראשית שמות וכללי אורייתא, ומיד לאחר הסתלקותו השתדל רבינו להשלים את הדפסת הספה"ק.

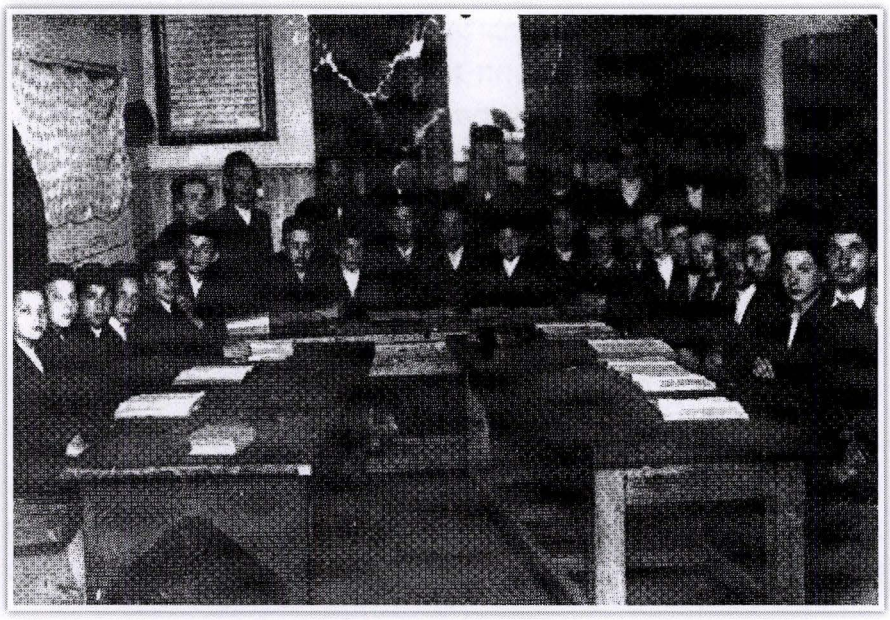
4 . כל התיאור הזה מתוך דברים שכתב רבי דוד הלחמי במלאת שש שנים להסתלקותו - "עתון שערים" ערש"ק כ' כסלו תשי"ד עמ' ז'.

את ספר ויקרא עיטר בהגהות מחידושי תורתו ולאחר מכן הדפיסם. בהקדמתו לספר ויקרא בתו"ד כתב בזה"ל: "ואני אשא אל שמים ידי, אלקים אשר התהלכו אבותיו לפניו, כשם שהפליא חסדו עמדי והגיעני עד הלום, כן יזכני לגמור את אשר עם לבבי מחשבתי לטובה, להדפיס יתר ספריו הנאהבים והנעימים", עכ"ד.

אולם לדאבון לב, גם הוא לא זכה להשלים תקותו, וחלק רב הכמות ורב האיכות מכתבי אביו שהכילו דברים יקרים וחביבים מנופת צוף מזהירים על ספרי במדבר דברים כמו גם חלק המועדים, אבד באימי השואה ביחד עם כתביו שלו בעצמו מכל שנות הנהגתו בפולין, כפי שכבר הבאנו לעיל כל הנ"ל יחד עם עוד חפצי ערך יקרים הושמדו בהפצצות בשנות האימה וחבל על דאבדין.

ישיבת "תפארת ישראל"

גולת הכותרת בהעמדת שם לאביו היתה, כאשר בבית מדרשו הגדול שבאוטוואצק יסד ישיבה בשם "**תפארת ישראל**" לזכרו וע"ש אביו זצוק"ל, ישיבה זו שעליה נמנו בחורי חמד ממשפחות גדולי תורה מכל רחבי פולין שזרמו לבית מדרשו, היתה לשם ולתהילה ושמה הלך למרחוק, מהמעט

בחורים בחדר השיעורים של הישיבה "תפארת ישראל"

עומד במרכז חבוש במגבעת ר' יצחק בנו של רבינו, לשמאלו הב' יקיר יוד לימים מראשי המוסדות בארה"ק, לימינו עומדים שניים מבניו של הרה"ח רבי יענק'ל ווופל ראש המנגנים אצל רבינו הילד בצד ימין הוא ר' דוד בנו של רבינו

שספרו שרידי תלמידי הישיבה מהידועים שבהם, בנו הרה"ח רבי יצחק ז"ל, ומנהל הישיבה באר"י ולימים גבאי ביהמ"ד הגדול הרה"ח רבי יקיר יוד ז"ל, תלמידי הישיבה היו מהעידית שבעידית ובראשות הישיבה עמדו תלמידי חכמים מופלגים שהדריכו את התלמידים בנתיבות העיון ובשאר מקצועות הקודש, קול התורה שהלך ונשמע ביערות העבותות המפורסמים של אוטוואצק היה שואב פשוטי עם וסתם עמך להתחבר ולקבוע עתים לתורה ועבודת ה' בביהמ"ד של רבינו ולהיפגש בפעם הראשונה עם עבודת הקודש דמודז'יץ.

על כל אלו ניצח רבינו זצ"ל בגאון, ואהבתו ללומדי תורה היתה גלויה לעין כל, הוא בעצמו דאג לאחסונם ולכלכלתם שיוכלו לעסוק בתורה מתוך רחבת הלב והם השיבו לו אהבה והערכה רבה על מסירותו.

סיפר ר' מענדל מישקובסקי ז"ל תלמיד הישיבה במשך חצי שנה, שלעולם לא ימוש מזכרונו הליכות הרבי ה"אמרי שאול", והאריך לספר **איך הרבי דאג להם לכל מחסורם ברוח ובגשם הגם שהוא בעצמו חי בדחקות ובעניות גדולה.**

ובימי החורף הורה לממונים על ביהמ"ד לחמם את התנורים בחימום יתר למען יוכלו התלמידים ללמוד מתוך הרחבת הדעת[5].

רבינו היה משתעשע רבות בדברי תורה ועמקי נבכיה עם ראשי ורבני הישיבה, כפי שכותב רבי ישראל אידלמן במאמר במלאת עשרים שנה להסלקות רבינו[6]:

> אבי מורי החסיד והלמדן הגדול **רבי נחום יהודה לייב הכהן אידלמן הי"ד** מחשובי חסידי רדז'ין היה והיה מבאי ביתו של הרבי ממודז'יץ באוטוואצק וגם הגיד שיעור בישיבתו והיה מראשי הישיבה, ובעיקר לומד הרבה תורה עם שני בניו, המהולל והמופלג ר' יהושע יחזקאל ז"ל, ויבדלחט"א הרב יצחק נ"י. כל פעם שהיה חוזר הביתה מבית הרבי ממודז'יץ היה מביע לפנינו את התפעלותו מעמקותו ומגדלותו, משכלו הישר הצח והבהיר, אחר שהשתעשע עמו בפלפולי דאורייתא שעות רבות, ולפעמים היה מביא אתו מחברות אשר בהם רשם חידושי תורתו, והיה משבח אותם במאוד מאוד. על כל זה ידעו רק מעטים, רק אלו שזכו להכירו מקרוב בעלי עינים פקחות, כי בעולם היה מפורסם מבחינה אחרת לגמרי כגדול המנגנים החסידיים בדורנו, והיה רגיל לומר: שגדלותו וכוחו בנגינה מעפיל על גדלותו האמיתית בתורה ובמעשים טובים.

במסגרת הישיבה החל לצאת לאור קובץ "תפארת ישראל" קובץ חידושים וביאורים בהלכה ובאגדה, חוברת א' יצאה לאור בחודשי כסלו - טבת תרצ"ו, בראש הקובץ מופיע בזה"ל: יו"ל מבחורי חובשי בית המדרש של כ"ק אדמו"ר שליט"א ממאדז'יץ כעת באטוואצק ע"ש כ"ק אדמו"ר הגה"ק ר' ישראל זצוקלה"ה זי"ע ממאדז'יץ בעהמח"ס "דברי ישראל". ערוך ע"י משה ראזענבלאט מהעיר זגיערזש, חיים בוימהעקער מהעיר אוטוואצק, חיים יואל זשאלאנדזש מעיר הבירה וואַרשא. תוכן ענייני הקובץ מכיל שלושה מדורים א. "תפארת ישנים" מאת גדולי וגאוני קדמאי ז"ל, ב. "תפארת גדולים" מרבני וגאוני זמנינו שליט"א, ג. "תפארת פלפול" מאברכי ובחורי לומדי תורה חובשי ביהמ"ד.

במכתב למערכת שכתב רבינו מבקש לעמוד לימין העוסקים במלאכת הקודש, ומאריך בחשיבות ונחיצות הענין בייחוד בימים טרופים שפגעי הזמן מציפים מכל עבר, וזה חלק מתוכן המכתב:

> שלום וברכה לכבוד חברי המערכת העוסקים בהוצאה לאור קובץ התורני אשר בשם תפארת ישראל יגדול בתור כלי מבטא לחובשי בית המדרש ה' עליהם יחי'. ראויים הנכם לתודה מרובה לקדם אתכם בברכה מעומק הלב,

5 . רבי דוד הלחמי - "עתון שערים" ערש"ק כ' כסלו תשי"ד עמ' ז'.

6 . עתון "שערים" יום ב' ט"ז כסלו תשכ"ח במלאת עשרים שנה להסתלקות רבינו. ונשנה גם בתשל"ח במלאת שלושים שנה להסתלקותו.

ולהביע לכם רגשי הכרה, כי חגרתם חיל, שנסתם מתניכם ובהתאמצות כל עוז ראיתם חוב קדוש לעצמיכם בעתים הללו להוסיף עוד מרכז תורני, לקבץ כעמיר גורנה, חידושים והערות, ציצים ופרחים לתורתינו, מבחורי חמד חובשי בית המדרש, והקדשתם מדור מיוחד לגדולי התורה, וגם להקיץ נרדמים שפתי ישנים. ראוי איפוא לכל מי שהתורה נר לרגלו ואור לנתיבתו, להתאזר חיל ולהתאמץ כח לבוא לעזרה בעת כזאת לכל אכסניה של תורה, ולכל מוסד אשר בשמה ידגול, אם זה מרכז רוחני, או כינוס לימודי, לראות לחזק מצבו לבסס יסודו ולהרים עטרת כבודו, ובכלל זה גם לקובץ הנוכחי, כי בעתים הללו מצוה שהזמן גרמא הוא להגן על עמודי התורה שלא יתרופפו מפגעי הזמן וטרדותיו, כי הוא מקור חיינו, והרי זה חובתנו לשמור עץ החיים אשר נטע ה' בתוכינו, כי ישלח יונקותיו ותארכנה פארותיו להוציא פרי הילולים חדשים לבקרים להגדיל תורה ויאדיר.

וילך הלך ונסע

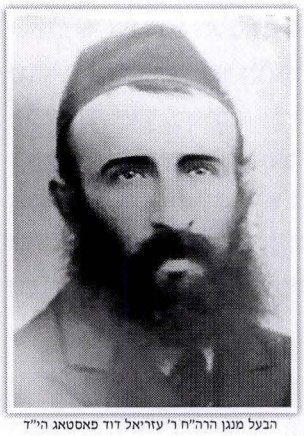
מאז החל בהנהגה, הפצירו בו חסידי אביו בכל העיירות הפזורות ברחבי פולין לבוא לשהות עמם במחיצתם איזה ימים אחדים, לבוא ולנחמם מגודל השבר שפקד אותם בהסתלקות אביו, ואכן בכל מקום שאליו הגיע היו חסידי אביו מקבלים אותו בתשואות ובכבוד מלכים, והיו מנחמים עצמם שהניח אביו בן כמותו. כך נהג גם לאורך כל שנות הנהגתו ונשיאותו בפולין, היה תדיר הולך ונוסע מעיר לעיר ושוהה עם חסידיו ללמדם דרך ישרה.

רבינו ברחובות אוטוואצק לימינו נראה בנו ר' יצחק ולשמאלו הגבאי ר' אליעזר משמש

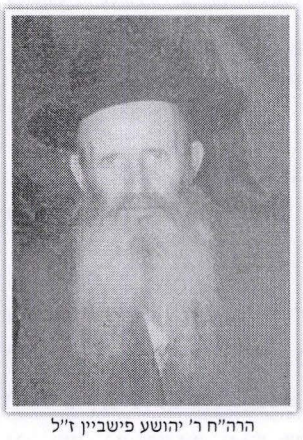
בוארשה לבד היו כחמשה שטיבלעך של חסידי מודז'יץ המפורסם שבהם ברחוב נלאווקי 33 (או כפי שהוא מכונה נלאווקי שטיבעל דריי און דרייסיק), עליהם נמנו חסידים ואנשי מעשה יראים ושלמים לצד פשוטי עמך בית ישראל, ביניהם הרבה בעלי שיר ויודעי נגן מהמפורסמים שבהם הרה"ח רבי עזריאל דוד פאסטאג הי"ד (מחבר השיר הידוע "אני מאמין") ועוד אחרים, ומעיד **רבי דוד הלחמי זצ"ל**[7]: שבשבתות התפללו בשטיבעל הזה מאות יהודים וסתם בעלי בתים שבאו להתבשם משירתה של מודז'יץ. כך גם היו פזורים שטיבלעך רבים בכל רחבי פולין.

הבעל מנגן הרה"ח ר' עזריאל דוד פאסטאג הי"ד

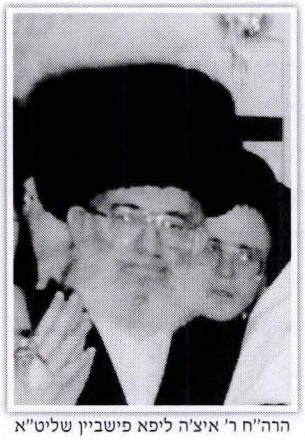
מעדות **הרה"ח רבי יצחק ליפא פישביין שליט"א יליד לאדז':**

רוב השטיבלעך בפולין היו בדירות קרקע, במקסימום שתי דירות, שכן בפולין היתה עניות קשה באותה תקופה ובקושי היה לחם לאכול. אולם היו גם שטיבלעך גדולים ומכובדים. בלאדז' היה את השטיבל המרכזי של מודז'יץ של ה"עובדים" והיו עוד כמה שטיבלעך פזורים ביניהם אחד שהיה חלק מבית אבי הרה"ח ר' יהושע שבנה בלאדז בית רחב ידים וחלק נכבד ממנו הוקצה עבור השטיבל של חסידי מודז'יץ באזור. תקופה מאוחרת יותר כאשר עבר אבי לדירה רחבה יותר, עבר גם השטיבל אתו, ואף השטיבל התרחב והרבה את ספסליו.

הרה"ח ר' יהושע פישביין ז"ל

רבינו נענה להפצרות גבאי השטיבלעך, ונדד מעיר לעיר במדינות פולין וגליצי' [לפי עדויות במכתבים שונים ביקר בין השאר בשטיבלעך בלודז', קרניץ, אפטא, לובלין, פילב', קיעלץ, טארלע, זוואלין אושפיצין ועוד], בביקורים אלו היה מפיץ תורת ה' אצל גדולי הדעה מבקשי ה',

הרה"ח ר' איצ'ה ליפא פישביין שליט"א

7. עתון "שערים" כ' כסלו תשי"ד.

ומחדיר שמחה בלבות המוני עמך בית ישראל העמלים לפרנסתם ולהביא טרף לביתם. דמותו הנערצת הותירה רושם רב בכל מקום בו דרכה כף רגלו, רבים שיחרו לפתחו לקבלת עצה ותושיה, והיו כל בני העיירות נוהרים לטישים ולתפילות השבת. כך גם נתרבו ונפתחו עוד ועוד שטיבלעך בכל אתר, לפי עדויות כמעט בכל מקום שאליו הגיע נוסד שטיבל, ואלו הקיימים הרחיבו עוד את גבולות הקדושה והוסיפו נדבכים בתורה ועבודה כשאליהם מצטרפים עוד ועוד המבקשים לדבוק בעבודת ה' בדרך השיר.

כבר הזכרנו כי בכל נסיעה שהיתה עוברת בסמוך למאדז'יץ מקום מגורי אמה של מלכות א"ח לבעל ה"דברי ישראל", שעוד האריכה ימים רבים לאחר הסתלקות הרבי, טרח ונכנס אצלה ומכבדה ביותר, לפעמים אף כפל את ביקוריו אצלה בסמיכות, כפי שכותב במכתב:

... בדרך לפילב' סרתי למאדז'יץ למען כבוד אמי תחי' על יום אחד, וכן מראדום נסעתי שמה עוד הפעם במתכוין, לבקש את אמי לבוא אצלנו על חג הפסח וכו'...

על אחדים מהביקורים בלאדז', מספר **הרה"ח רבי יצחק ליפא פישביין שליט"א יליד לאדז'**[8]:

פעם הגיע רבינו לשבות בלאדז והצטרפו אליו א גרויסע עוילם. כמו כן הצטרף לנסיעה זו ר' יענקל וופל בראש קאפעלע גדולה. לצורך ביקור זה, שכרו גבאי השטיבלעך את אחד האולמות הגדולים ביותר בלאדז', ור' יענקל וופל ניגש לתפילת קבלת שבת. אי אפשר לתאר בכלל במילים את האוירה, את הצבור הענק, ואת השירה האדירה שיצאה משם, היה זה מחזה בלתי נשכח.

לאחר הסעודה הזדרזתי ביותר לתפוס מקום וכאשר הגעתי אל האולם לשולחן הטהור, גליתי שכבר אחרתי ואין עוד אפשרות להיכנס אל האולם, היתה שם משטרה ששמרה על הסדר. גם בשלש סעודות השתתפתי, ולאחר תפילת מעריב שמעתי ששואלים איפה איצ'ה איפה איצ'ה ואני הייתי עוד ילד קטן, תיכף העבירו אותי בידים מאחד לשני מעל ראשי האנשים עד לרבי שאמר לי: "הייתי לא מזמן בא"י ופגשתי באביך ויש לי בשבילך דרישת שלום ממנו" (אבי היה אז בארה"י להכשיר את עלייתנו לארה"ק).

בביקור אחר בלאדז', הרכבת היתה אמורה להגיע בשעה 12 בלילה, אבל לבסוף באה כמעט בבוקר והיה בחוץ קור עז, עם כל זה נשאר ציבור גדול

8. בראיון שנתן לבטאון "מודז'יץ" חוברת ג' תשס"ז.

לחכות בתחנה לקבל את פניו. כאשר סוף סוף הגיע, פנו כולם אל השטיבעל המרכזי של מודזיץ לקבלת פנים ו"לחיים", ושם היה הגבאי ר' שלמה חסיד, זקן מופלג, ושאל ה"אמרי שאול": "היכן הוא ר' שלמה חסיד"? אמרו לרבי שכבר לא עמדו לו כוחותיו, ומן הסתם הלך לישון. אמר ה"אמרי שאול": "**אז הער שלאפט איז הער נישט קיין חסיד**". וראיה לדבר, כתוב "ותיק הוא, זכאי הוא, חסיד הוא", ומהיכן נדע שהוא חסיד וכי אוכל הוא מצה שמורה או הולך למקוה, ומהיכן יודעים, אלא שכתוב "שינה אין לפניו" אם לא ישן אז הוא חסיד, אבל אם ישן אז נהיה אויס חסיד.

עוד סיפר הנ"ל ששמע מבנו של רבינו רבי יצחק זצ"ל: בכל שנה ביארצייט של ר' יחזקאל מקאזמיר היה רבינו נוסע עם ציבור גדול לקאזמיר להשתטח על הציון הק', ולאחר מכן היה עורך טיש בבית המדרש של הרבי מקאזמיר.

פעם אחת ה"אמרי שאול" שאל באמצע הטיש אם יש ביניהם יהודי שעוד זוכר את הרבי מקאזמיר, והיה זה כבר יותר משבעים שנה לאחר הסתלקותו, ואף אחד לא השיב. רבינו שאל שוב אולי יש בכל זאת מאן דהו שיודע על יהודי פלוני שיוכל לזכור את הרבי מקאזמיר שיאמר לנו איזה אמרה בשמו או יספר עובדא ממנו. קם אחד הנוכחים ואמר שיש בקאזמיר יהודי זקן מופלג בן קרוב למאה ואולי הוא זוכר. שלחו החסידים עגלה והביאוהו אל הטיש. שאל אותו רבינו: "האם אתה זוכר את הרבי מקאזמיר". והשיב: "בודאי, אני זוכר, אבל איני זוכר שום אמרה או מעשה ממנו חוץ ממעשה אחד שנחרט בזכרוני. כשהייתי ילד קטן היתה שריפה גדולה בקאזמיר, והשריפה התפשטה במהירות רבה בבתי העץ וכולם נמלטו בבהלה, עמד רבי יחזקאל בככר העיר כששתי ידיו פרוסות לשמים, ואמר: "כל הרוצה להינצל יעמוד אחרי" ואכן כל מי שעמד מאחוריו ניצל.

בבקורים אלו בכל המחוזות של פולין גם נפגש עם גדולי תורה וחסידות שהיו מבקרים אותו בבית האכסניא או שהיו באים על שולחנותיו הט' שהיה עורך בכל מקום בשב"ק ד' פעמים, ליל שב"ק, קידושא רבא, שלוש סעודות ומלוה מלכה.

פעם כשבא בשנת תרפ"ו לעיר קרניץ שבפולין שאלהו חתן הרבי בעל ה'אמרי אמת' מגור **הרה"צ רבי צבי העניך זצ"ל** על ענין השירה והזמרה בסעודת שבת, בבואו לסעודת ליל שבת שהיה אז פרשת עקב השיב לו עם דברי הבעה"ט בפרשה זו: ואהבך - בזכות אברהם שנאמר בו זרע אברהם אוהבי, וברכך - בזכות יצחק שנאמר בו ויברך אלקים את יצחק, והרבך -

בזכות יעקב שנאמר בו פרה ורבה, והנה הג' סעודות של שב"ק הם כנגד אברהם יצחק ויעקב, ולכך מרומז "ואהבך וברכך והרבך" בגימטריה "שירה" רמז לשירה בג' סעודות שב"ק[9].

מורה דרך

הרה"ח ר' שמואל ברנד ז"ל

כפי שכבר סופר רבות רבינו היה קשור עם חסידיו בכל נימי נפשו, והיה דואג לכל מחסורם ברוח ובגשם. מכל קצוות פולין היו עורכים נסיעות אליו לשבתות ויו"ט, ורבינו היה משתדל שכל הבאים במחיצתו לא יחסר להם מאומה, ואף לפעמים היה משלם להם על הוצאות הנסיעה, וכך סיפר **הרה"ח רבי שמואל ברנד ז"ל** שהיה נמנה על חבורת השטיבעל המודז'יצאי בקראשניק, [ולימים היה מהמתפללים הקבועים בביהמ"ד בתל אביב אצל בעל ה"אמרי אש"]:

משמאל נראה ר' יצחק במרכז ר' יהושע יחזקאל והשני מימין ר' שמואל פינקלשטיין

9 . אמרי שאול ענייני שירה וזמרה אות ח'.

פעם שבת הרבי בקראשניק, ובמוצש"ק נכנסנו אצלו כמה בחורים, רבינו נטל בידיו סכום כסף ומסר ביד אחד מהחבורה כדי שיהיה להם בפעם הבאה על הוצאות הנסיעה אליו לאוטוואצק.

ומוסיף הנ"ל לספר, שבאותה הזדמנות העז אחד מהם ושאל, כיצד עדיפה הנסיעה אל הרבי, האם בנסיעה כל אחד לחוד, או כדאי שיארגנו אוטובוס לנסיעה. השיבם רבינו: הנה מצאנו בערי מקלט שהיה ענין "**תכין לך הדרך**", שלא יצטרך הרוצח בשוגג לתור אחר מקום מקלטו ובנקל יבוא לשם, ואילו אצל עולי רגלים מצינו בהיפך הגמור "**לשכנו תדרשו ובאת שמה**", שדוקא על ידי שישאלו עובדי דרכים יגיעו אל יעדם. וכל כך למה. אלא כי לגבי הרוצח עדיף שלא יבוא עם אנשים במגע בדרכו ויעשה פרהסיא למעשיו שמא ישפיע לרעה חלילה, משא"כ עולי רגלים בדרכם אל הקודש והמקדש, אדרבה יפגשו כמה שיותר אנשים בדרכם וימשכו גם את לבם להשתוקק ולעלות אל בית המקדש משכן ה'. הוא הדבר גם לעצם שאלתכם, הנה אם יוצאים כל אחד לחוד אין בזה שום פרהסיא, לא כן כשיוצא אוטובוס בפרהסיא ועושה בדרך חניה בעיירות, הנה עוד חסידים שומעים שיש כאן נסיעה אל הרבי, ומתעוררת גם בקרבם התשוקה לנסוע אל הרבי.

כך היה רבינו מדריך את פרחי הצאן בנתיבות העבודה, כל אחד לפי דרגתו ומעלתו היה מוצא אצל רבינו מסילה להתעלות בה, **והיה משתדל בכל מאודו להיות מליץ טוב ולהסתכל בעין טובה על כאו"א**, כפי שכותב **הגה"ח רבי ישראל מנדל קיהן זצ"ל** רב ביהמ"ד "קהל חסידים" בת"א[10]:

> רבות כבר נכתב וסופר על אשיותו המזהירה רבת ההוד, ממנהיגי החסידות המפורסמים בדור האחרון של יהדות פולין המעטירה. במאמרי הערכה לעשרות שנכתבו במשך השנים בא לידי ביטוי תיאור רום שיעור קומתו הרוחנית גדלותו בתורה הנגלה והנסתר גם יחד, כושר מנהיגותו בניהול עדה גדולה של אלפי חסידים ואנשי מעשה שהיו קשורים אליו בעבותות אהבה והתחממו לאורו, נועם זיו הודו בעריכת השולחנות אשר לפני ה' בשבתות ובמועדים, אשר היו מלאי תוכן רוחני רב בשפע שיחות קודש שלקחו מפניו כמעיין המתגבר, ונאמרו באמירה נעימה ובחן עילאי נדיר בד בבד עם צלילי קודש וזמרת י-ה שפרטו את נועם צליליהם מלאי הרגש והדביקות על לב כל המסתופפים וגרמו התעלות והתלהבות לאין שיעור.

לא אחזור על כל מה שנכתב עד כה, רצוני להתעכב הפעם על פרט אחד של סגולה נפשית ומדה נשגבה שקיננה בתוך לבו הטהור והיא,

10 . עיתון "שערים" יום ב' ט"ז כסלו תשכ"ח. הרה"ג הנ"ל היה מחשובי רבני ת"א וחסיד אמת לרבוה"ק לבית מודז'יץ, ידיד קרוב לרבינו בעל ה"נחלת דן" והסתלקותו בקיצור ימים בשבת שובה שנת תשמ"א הכה בתדהמה את כל אנ"ש.

להסתכל תמיד בעין טובה על הכלל והפרט, לראות תמיד את הצד הטוב והיפה שבפנימיות נפשו של כל אחד ואחד מישראל להפוך תמיד בזכותם וללמד עליהם סנגוריא אף בשעה שלמראה עיני בשר עטויים הם במעטה לא טוב. מידה זו שהיתה טבועה בדמו באה לידי ביטוי עז בהרבה שיחות קודש שהשמיע למסתופפים בצל שולחנותיו והחרותים עלי דפי ספריו ...

כגודל אהבת ישראל שפיעמה בקרבו, אולם במקום שהיה צריך להוכיח לא היה מהסס והשפעתו היתה חודרת לבבות כ"כ, אם שמעת יוצאת מפי קדשו תוכחה כזו או אחרת, לא יכולת שלא להשמע להוראתו עד קצה האחרון.

סיפר פעם יהודי של"ע ירד מדרך הישר וכיום מתגורר באחד הקיבוצים בא"י ואינו נמנה על שומרי תורה ומצוות:

לפני המלחמה היתה התדרדרותי הרוחנית מהשפעת הרוחות הזרות וההשכלה שנשבו בפולניה. פעם אחת נזדמנתי לטיש אצל הרבי ממודז'יץ בליל שב"ק, וראיתי מאות יהודים צובאים על בית המדרש בשוה"ט, לבי נצבט בקרבי מרוב קנאה ביהודים שומרי תו"מ, והחלטתי לעשות מעשה להכעיס, בהעזה חצופה הדלקתי סיגריה מכיסי לעשן קבל עם ועדה. תוך כדי שהוא מעשן הסתיים הטיש והרבי ממודז'יץ יצא מבית המדרש כשכל הקהל מלוהו ועובר לברכת גוט שאבעס, בדרכו קלט אותו הרבי בזוית עינו ומיד ניגש אליו והוכיחו בנחרצות על מעשהו "יודע אתה כי אסור לעשן בשבת ועוד בפרהסיא הלוא תדע כי דינך שיינך יין נסך וכו'" והמשיך בדרכו. מסיים היהודי הזה את סיפורו: מאז אותו יום, למרות שאיני שומר תו"מ עד היום הזה, אבל לעשן בשבת איני מסוגל יותר.

פרק ג'

היכל הנגינה

בחרדת קודש נכנסים אנו לפני ולפנים, לנגוע באפס קצהו של פרק השיר והניגון אצל רבינו, איה העט ואיה הסופר שיוכלו לתאר ולו במקצת את עבודת קדשו בנגינה בשיר ובהלל, יכלה הדיו והם לא יכלו. מעדות מי שזכו להכירו בימי זהרו בפולניה, ואפילו מי שזכו להיות בחברתו ולהכירו בימים הקשים יותר במנוסתו מפני הקלגסים, או מי שהכירוהו בימי הגולה בארה"ב, וכמו כן רבים מבני אר"י שזכו להיות במחיצתו בביקוריו באר"י. כלל העולה מכולם הוא: כי **כל תואר לא יכיל את המושג**, ודבר שהוא

יוצא מגדר הרגיל והוא על טבעי, לא יוכל ילוד אשה קרוץ מחומר להבין בשכל אנושי אילולי שיעמוד בעצמו ויראה הפלא בהוייתו, בבחינת - **וכל העם רואים את הקולות** -.

אם ראית אדם בבחינת "**לבי ובשרי ירננו לאל חי**", הוא רבינו זצ"ל שכל כולו מהותו והליכותיו בק' עבודת ה' בדרך השמחה בנגינה שירה וזמרה. עבודה זו שיסד זקנו אבי שושלת קאזמיר - זוואלין - מודזיץ רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע, ונתחדשה ביתר שאת בחצר אביו רבינו בעל ה"דברי ישראל" שהיה בעצמו בעל מנגן מופלא, עוד קיבלה משמעות ותוכן מיוחד במינו אצל בנו רבינו זצ"ל. קולו האדיר הבריא והצלול נשמע למרחקים באופן על טבעי כפי שהעידו כל מי שזכו לשמוע אותו בשירתו, ושמענו פעם מבתו הרבנית צפורה שנקר ע"ה שבימים נוראים היו הילדים משתעשעים להתרחק הרבה מביהמ"ד לדעת עד היכן נשמע קולו של הרבי במעבה היערות של אוטבוצק. רבינו גם יצק מידה רבה של חידושים בתורת השיר והשבח לחי עולמים, ובכשרון פלאי של סלסול ועוצמה שאין לתארן במילים היה עובר כש"ץ לפני התיבה בליווי קאפעלע מטובי בעלי המנגנים ומנהל את השולחנות הטהורים.

רבינו בלווית מקורבים

במשך השנים העמיד המון חזנים בעלי שיר יהודיים ולהבדיל גוים מנצחי תזמורות פעורי פה וממלאים פיהם מים למראה הדבר הפלאי הזה שלא מן העוה"ז המתרחש לנגד עיניהם. עבודה זו שהיתה לאבן יסוד בבית מדרשו, השפיעה מאורה לארץ ולדרים עליה, ומבית מדרשו יצאו מאות ניגוני ריקוד ומארשים קצביים ועוד עשרות ניגוני דביקות והשתוקקות שהיו מושרים בעשרות השטיבלעך המודז'יצאים הפזורים, ומשם התפרסמו לכל רחבי פולין ולכל העולם כולו.

כאיל תער"ג

את הניגון הראשון שחיבר רבינו שר בציבור בשנת תרע"ג - ריקוד לשבועות - והוא בן כ"ו שנים, וחסידים רמזו את השנה בפסוק "**כאיל תער"ג על אפיקי מים כן נפשי תער"ג אליך אלקים**". לא רק ניגוני ריקוד מזדמנים, או מארשים וואלסים קצרים היו יוצאים מתחת ידו והיו אצלו לחם חק דבר יום ביומו. עיקר חידושו בניגוני מוח ארוכים ועמוסי בבות, ניגונים עמוקים המכילים בתוכם את כל אופני השיר, שמחה ותחינה המשמשים בערבוביא, את כולם עשה מקשה אחת לעבודתו יתברך. יש מהם המכונים אופרות שהם ניגונים ארוכים במיוחד הנמשכים עד כדי מחצית השעה ויותר.

בעלי השגה יוכלו להסביר ניגון פלוני לפי מאורעות התקופה, אחרים יבחינו בניגון שעיקרו לשמש שיחה בין היהודי הפשוט שאינו יודע להכביר במילים לבין בוראו בבחינת - פתח פיך לאלם. בעצמו היה מסביר לפעמים ניגון כזה או אחר שחיבר, יש והיה נותן בהם שמות, ויש שברבות הימים נקבעו להם שמות על ידי חסידים ואנשי מעשה, כגון: ניגון הגמרא, להכעיס ניגון, וילנער ניגון, או למשל "אופרת הים" שחיבר בהשראת הגלים ורוחות הים בחזרתו מביקורו הראשון באר"י[11].

מן המיצר

למשל הניגון שחיבר בזמן שברח מאוטווצק לווילנא, ובדרך תחת רעש האוירונים ומטר הפצצות, כאשר המטוסים זנקו למטה וקול ההתפוצצויות הרעיש עולמות, בין הפרקים עלו לו רעיונות נפלאים בחכמת הנגינה והזמרה, ואז חיבר את הנגון הענקי והנפלא "מן המיצר" שיש בו מעין רעש אוירונים, ולפעמים עושה רושם כאילו התפוצצו פצצות. ואמר: "הפצצות יוצרות

11 . אחת מחמשת האופרות המפורסמים שחיבר שהשלישית שבהם אבדה ואיננה.

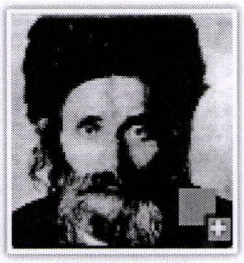
שיטות חדשות ביצירת הנגונים"[12]. עוד אמר ע"ז בהזדמנות אחרת, כי זהו שיסד המשורר (זמר במוצאי מנוחה למוצש"ק) "**וידידים פליטי חרץ נגינתם יפצחו במרץ**"[13].

במעשה זה נוסיף, את אשר שמענו מפי **הרה"ג רבי נחמן בולמן זצוק"ל**[14], כי חיבור זה התחיל אכן בזמן ההפצצות ואילו הפאל האחרון של הניגון על הפסוק האחרון שבקפיטל "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו" השלים בצאתו למרחב בהמלטו לארה"ב בשנה השניה למלחמה, והוא זוכר איך ישב רבינו כולו אחוז שרעפים תיכף לאחר שהתיישב בארה"ב באפיית מצות, ראשו שעון על מקלו המוכסף, ולפתע הרים את ראשו ופתח בפאל האחרון הזה, ואמר שכעת בעידן חדוותא של קיום מצות אפיית מצות, עת נכון הוא להשלים את הניגון "מן המיצר" בפסוק "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו"[15].

על סיפור מעשה ה"וילנער ניגון" המפורסם עוד נאריך ביריעה בפני עצמה בהמשך.

היכל הנגינה - היכל התשובה

ואכן בכח הניגון היה מעלה גם עמך פשוטי עם למעלות נשגבות ורבים השיב מעוון להכניסם אל תוך היכל התשובה, וכפי שמרגלא בפומיה דברי אביו רבינו **בעל ה"דברי ישראל" זצוק"ל**: "די וועלט זאגט, אז היכל הנגינה איז נעיבן היכל התשובה, און איך זאג, אז דער היכל הנגינה אליין איז דער היכל התשובה [ובתרגום ללה"ק: העולם אומרים שהיכל הנגינה הוא על יד היכל התשובה, ואני אומר, שהיכל הנגינה בעצמו הוא הוא היכל התשובה], ע"כ[16].

הרבי מאוסטרובצא

המוני עמך בית ישראל שלדאבון לב סרו מדרך הישר ונהו אחר הרוחות החדשות של אותה תקופה, הצליח רבינו בכח הנגינה השירה והזימרה להשיבם אל המסילה העולה בית א-ל. והיה מזכיר את שהתבטא **הגה"ק רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצא זצוק"ל** לאחר הסתלקות הדב"י, פתח ואמר: ברבי ממודז'יץ יש מה לקנאות, הוא הניח בשביל העולם

12 . "אמרי שאול" ענייני שירה וזמרה אות יד.
13 . בפתח דבר לקונטרס "תפארת ישראל" חוברת ג' - אמריקא.
14 . מתלמידיו הקרובים של רבינו מיום דרכה כף רגלו על ארה"ב, ולימים נתמנה למשגיח בישיבת "אור שמח" בארה"י.
15 . כותב השורות שמע מפיו, וכן מובא בפתח דבר לקונטרס "תפארת ישראל" חוברת ג' - שי"ל באמריקא.
16 . אמרי שאול עניני שירה וזמרה אות טו

עיזבון יקר את הניגונים שלו, ונשתוממו החסידים שעמדו בסמוך לו והביעו את תמהונם: רבי ותורתכם היכן היא, והשיב בענותנותו התמימה, מתורתי לא יתעוררו בני אדם ומזמרותיו של הרבי ממודז'יץ יתעורר כל אדם לתשובה[17].

הפלא ופלא כי רבינו לא היה מבין גדול בתווים, ואדרבה היה מתנגד לניגונים שחוברו עפ"י תווים, והיה אומר: אלה היוצרים ניגונים בעזרת תווים, אין נגינתם אמיתית, אין היא נגינה היוצאת מן הלב[18].

דברים היוצאים מן הלב

כששאלהו אחד מאיזה חומר נוצרת הנגינה השירה והזמרה, השיב עם דברי הרה"ק מקאזמיר: על מה שאומרים "דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב", דברים היוצאים מן הלב - היינו דברים היוצאים ועולים מעל גדות לב מלא - אלה הדברים נכנסים אל הלב (ווערטער וועלכע גיין איבער דאס הארץ וואס איז איבערפיעלט, די ווערטער גיין אריין אין הארץ). ומזה ענה לו, ממה שנתמלא הלב נוצרה השירה והנגינה. וזהו אז ישיר ופירש"י עלה בלבו שישיר, היינו **ממה שעלה ונתמלא לבו אמר שירה וזמרה**[19].

כפי שכבר נכתב לעיל רבינו השתמש בשתי הכלים ההכרחיים - המח והלב - כאשר בודאי ראשית כל ניגון יצא מן הלב שהיה עולה ומציף, וכגלי הים שפעמים סוערים ומאיימים ופעמים נינוחים ורגועים, כך היו הניגונים כפי אופי התקופה וסערות הזמן, עוד ניגון ועוד הרגש, כשלכל זה מצטרף המח הגאוני המשליט עצמו על הלב בעמקות וגאונות, עוד קניטש ועוד הברה, עוד סלסול ועוד סולו, ויוצק תוכן מהות ועוצמה לכל ניגון.

---

17 . שם אות כ'.

18 .שם אות מד. ובספה"ק אמרי אש ח"ב עמ' תרכ"א מובא בהגהות: נפל לי רעיון להסביר את דבריו, הסבר כפול. [הגם שלמראית העין נראים הדברים לכאורה דברי חולין, אך יש בזה ענין חשוב וזה תורה], מי שיש לו קצת ידיעה בתוים יודע, שהתוים היינו נייר חלק שעליו משורטטים חמש שורות, ובחמש השורות מופיעים כל מיני סימנים כאלו ואחרים. ברם תוים אינם אלא מכשיר תאורתי וטכני לשמר את הניגון על מנת לזוכרו, אבל לא יותר מכך. ומי שבקי היטב בתוים אינו צריך להשקיע שום מחשבה ושום כוונה, אלא רק יעמיד את התוים לפניו ותיכף יודע לכוון שהשורה הראשונה מורה על כזה טון והשניה טון כזה ומוסיף עוד סימן כזה או אחר ויוצא ניגון, לפעמים מוצלח ומתקבל יותר ולפעמים מוצלח ומתקבל פחות. ניגון כזה אין בו לא מחשבה ולא כוונת הלב. זהו דרך אחד לבאר את דברי אאמו"ר, ואולי לזה כוון אאמו"ר ז"ל באומרו שניגון שנוצר על פי תוים אינו ניגון אמיתי, לפי שאין בו לב ומחשבה.

אך אפשר עוד לבאר דברי אאמו"ר ז"ל. הנה לפני שנים רבות היה מתפלל אצלי הסעג'רע רב, רב חסיד בפה מלא, ירא ושלם, הוא היה רב ושוחט בסעג'רע, היה חסיד וורקא [א גיוועלדיגער חסיד] והיה בקי ומומחה גדול בתוים, ויותר ממה שידע לשיר בפה בתוים היה מומחה. והוכחתי לו על ידי שיכתוב ניגון, וכתב ניגון של אאמו"ר זצוק"ל, אחר כך אמרתי לו שיהפוך את הנייר מלמטה למעלה ומלמעלה למטה, את אותו הנייר, ויצא ניגון חדש, ושרו אותו במשך זמן. ניגון כזה לא היה בלבו של הבעל מחבר, לא היה לו מחשבה ולב על הניגון הזה. שהתוים אינם אלא מכשיר תאורתי וטכני ולא יותר מכך. זה אפשר אולי לפי דעתי שכוון אאמו"ר ז"ל, אולי ידע מזה ואולי לא, מכל מקום אמר שניגון שנוצר על פי תוים אינו ניגון אמיתי, ואיך אפשר להבין שאינו ניגון אמיתי, אך על זה האופן מובן שפיר היטב.

19 . שם אות ב'.

עבודת הקודש בדרך זו התבטאה בכל השנה כולה ובייחוד בימים הנוראים שאז חוברו והושרו ניגוני קודש פרי יצירתו בפעם הראשונה. יש שהיו מבחינים במהות הניגונים החדשים שהיו תואמים את אופי התקופה לעורר רחמים ולמתק הדינים.

הבעל מנגן הרה"ח ר' יוס'ל ברמץ ז"ל

באשר השכלול הטכנלוגי שקיים כיום בקלטות וכדו' עוד לא הומצא בימים ההם, שמענו בערגה מאחד מזקני החסידים הרה"ח ר' יוס'ל ברמץ ז"ל, איך קודם שהיה ניגש כשליח ציבור לסליחות הראשון והיה שר ניגון חדש ומורכב על "במוצאי מנוחה", היו פרחי הצאן קובעים ומחלקים ביניהם, אני אקשיב ואשנן את הפאל הראשון של הניגון, ואתה תהיה ממונה על הפאל השני וכן הלאה. לאחר הסליחות היו מתכנסים משננים ומחברים את כל הבבות והשברים לכלל ניגון אחד שלם[20].

כך גם בכל עידן חדוותא, אם בשמחת אחד מצאצאיו, או לכבוד סיום מסכתא, או חנוכת הבית וכל כיו"ב, תמיד היה בא ובאמתחתו ניגון חדש לכבוד השמחה. בדרך כלל היו הניגונים ללא מילים, והיה אומר: נגינה היא שפת הנשמה צלילים וניבים לה, שפת הנשמה היא הצמצום, ואת אשר יבטא ניגון אחד אין לתוכן בן אלפי מילים ביכולת לבטאו.

הניגון מפתח לתורה

על מעלת וקדושת הניגון אצל רבינו, נוכל ללמוד ממה שהשוה בנו בעל ה"**אמרי אש**" בדברים שנשא על ציונו הק' בהקמת המציבה בשנת תשכ"ז[21].

(בתרגום מאידיש ללה"ק):

כל חייו היו חיות אחת של תורה ונגינה. וע"ד שפעם זקני רבי יחזקאל מקאזמיר זצוק"ל, בשבת ביום באמצע השוה"ט, לפתע התרומם ממקומו, נטל בידו האחת "המוציא", ובידו השניה "ספר קודש", ושאל את הנוכחים: תאמרו לי יהודים יקרים, מה החילוק בין זה לזה, החילוק בין ה"המוציא" לספר, אני לא רואה בזה שום חילוק. וכוונתו היתה, שיכולים לעבוד את ה' עם ה"המוציא"

20 . רבי יוסל ברמץ ששמע מחסידים, וכך נהגו גם הם בביקוריו באר"י.

21 . כידוע שרבינו היה האחרון שנטמן בהר הזיתים טרם פרוץ מלחמת תש"ח, ולא היה סיפק להקים מציבה עד לאחר מלחמת ששת הימים שירושלים עיה"ק שוחררה מידי הירדנים והעיר העתיקה התאחדה עם העיר החדשה.

כפי שעם הספר קודש סידור ותפילות. על אחת כמה וכמה, "תורה עם נגינה", ששניהם עניינים רוחניים גרידא, ודאי ששני הדברים הרוחניים הללו היו אצל אאמו"ר היינו הך, חתיכה אחת של חיות חתיכה אחת של אש, עכדה"ק.

ואכן היתה דרכו הייחודית לשלב תורה ונגינה כאחד, לכל ניגון היה מקדים או מאחר בדברי תורה, וכפי שכבר הזכרנו לעיל היה נוהג לקשור ולשזור תוכן מילות השיר בדברי התורה. ובענין זה שוב נפנה אל מאמרו של רבי ישראל אידלמן במלאת חמש עשרה שנים להסתלקותו[22]:

... כך בא מאמר וניגון מאמר וניגון אחד השלים את השני ואחד ביאר את השני. כשהיה מקשיב פעם הרבי איך שאנ"ש ובחורי החמד באו לחזור לפניו על ניגון חדש ששמעו ורצו ללמדו ולשמוע את דעתו אם הם קיבלו ותפסו את מה ששמעו, הרי לפי השגיאות החסר והיתר ששמע ממקשיבי לקחו, הבין שחסרה להם הבנה בדברי התורה שנאמרו לפני הניגון, לכן הם מתקשים לתפוס את הניגון כהלכתו, ואז חזר לפניהם קודם על דברי התורה ביתר הסבר וביתר ביאור והשתדל לאומרם לפי מושגי ותפיסת השומעים, אחרי זה הסביר איך שמשמעות הדברים השאלות והתשובות המעלות והמורדות נמצאים בתוך נימי וצלצול הניגון, וכשחזר אחרי הסבר שכזה על הניגון, היה כבר מובן ותוקנו כל השגיאות...

ומרגלא בפומיה ההשוואה בין תורה לשירה וזמרה, שעל שניהם מברכים אותה הברכה "**הבוחר בתורה**" - "**הבוחר בשירה ובזמרה**". ואף הגדיל לומר ואמר שאין מגלים אלא לצנועין[23], כי "הבוחר בתורה" יוכל לבוא אך למדריגת עבד "ובמשה עבדו", ואילו אצל "הבוחר בשירה וזמרה" כתיב מלך "מלך יחיד א-ל חי העולמים". כששאלוהו פעם על דרכו להתחיל בניגון ורק לאחר מכן לפתוח בדברי תורה, השיב: "**עם הניגון אני פותח את הלבבות, ותיכף דוחף פנימה דברי תורה שנכנסים אל הלב הפתוח**".

עיקר השמחה

בכח הנגינה, השתמש ככלי לעבודת ה' לעורר שמחה והתרוממות הנפש כפי שקיבל בבית אבותיו רבוה"ק מקאזמיר - מודז'יץ לבטל כל עצבות ומרה שחורה, וכפי שכתב באחד ממכתביו לגיסו **הרה"ח רבי יעקב קאפל ז"ל**[24]:

נשתוממתי עליך גיסי היקר, הלוא בעל נפש אתה, ועם דעתך הצלולה היה עליך להתרומם ולעופף מעל גבי אותם הדברים אשר הם נצורי מכשול רק לרפי אונים וקטני הרוח וכו'. הוי דע לך כי נקודה אחת של אור מבריחה הרבה חושך ואפלות, ניצוץ אחד יוצא מתחת פטיש ההתחזקות ושורף את כל הקשות והחמורות. **ולהב התקוה היוצא מרגש עמוק של שמחה החבוי**

22. עתון "שערים" יום ה' ט"ז כסלו תשכ"ג.
23. גם זה נזכר בהקמת המציבה.
24. ספר "אמת ליעקב" מכתב ח'.

בחגוי הנפש ממתיק את כל העצב ודאבון לב. כאשר נלמדנו וראינו הנהגה אמיצה ודרך ישרה שהוא תפארת לו לאדם העושהו מכ"ק אבינו זצוק"ל [בעל ה"דברי ישראל"], ע"כ.

עוד אמר: כי השמחה סגולה להצלחה כדברי אאמו"ר עה"פ שמח זבולון בצאתך פירש"י הצלח בצאתך לסחורה, והיינו שע"י השמחה תהיה לו הצלחה עכ"ד, וזהו גם והיית אך שמח ותרגם אונקלוס ברם חדוון בהצלחותא, פי' שע"י החדוה והשמחה תהיה הצלחה[25].

מענין לענין באותו ענין אמר: "אשר ברא ששון ושמחה", ברא לשון בריאות היא, והיינו ששון ושמחה של מצוה מביא בריאות לעולם.

פעם אחרת אמר, על מה שאומרים בברכות הנישואין "שמח תשמח ריעים אהובים", למה הכפל "שמח תשמח", אלא רמז יש בזה, לומר לך, שמחה גוררת שמחה, שמחה אחת מביאה לשניה, כי שמח תשמח ריעים אהובים, היינו השמחות הן ריעים אהובים זה לזה.

עבודת הניגון והשמחה היו חלק בלתי נפרד ממהותו ואישיותו, והשפיעה על כל הלכי חייו, ובצאתנו את הקודש נסיים פרק זה עם מה שהשיב לימים בנו בעל ה"**אמרי אש**" לאחד ששאלו, מדוע לא השאיר אביכם ה"אמרי שאול" אחריו צוואה, והשיבו[26]: עפ"י דברי הגמ' לעולם ירגיז אדם יצה"ט על יצה"ר אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריש"ש נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה. והקשו ספה"ק, הרי להתמודד עם היצה"ר יכול לבוא גם לידי מכשול, א"כ מדוע צריך את כל התהליך הזה, אם בענין יזכור לו יום המיתה מובטח הוא שינצחו יתחיל בזה וינצחו, ולמה צריך להקדים בתורה ובקריש. אלא שענין הזכרת יום המיתה גורם עצבות ומביא עצבות על האדם, ועצבות היא עיכוב ומניעה לעבודת ה', לכן תחילה ינסה בעצות אחרות בתורה ובקריש, ורק אם כלו כל הקיצים יזכור יום המיתה.

ומזה ענה ה"אמרי אש" תשובה לאותו אדם: אאמו"ר לא היה צריך מעולם להשתמש בעצה זו של יזכור לו יום המיתה כדי להתגבר על היצר הרע, והיה גובר על היצר הרע עם תורה, עם נגינה ושמחה, כמו שכתוב בגמ' אצל סנחריב אצל מחנה אשור ויך במחנה אשור - שמעו שירה ומתו, עם שירה וזמרה ושמחה אאמו"ר היה מתגבר על היצר. **לכן לכתוב צוואה שהוא דבר שמוכרח להצטרף עם הזכרת יום המיתה הגורם עצבות, דבר כזה אאמו"ר לא היה מסוגל**, משום שכל מהותו היה - "שמחה".

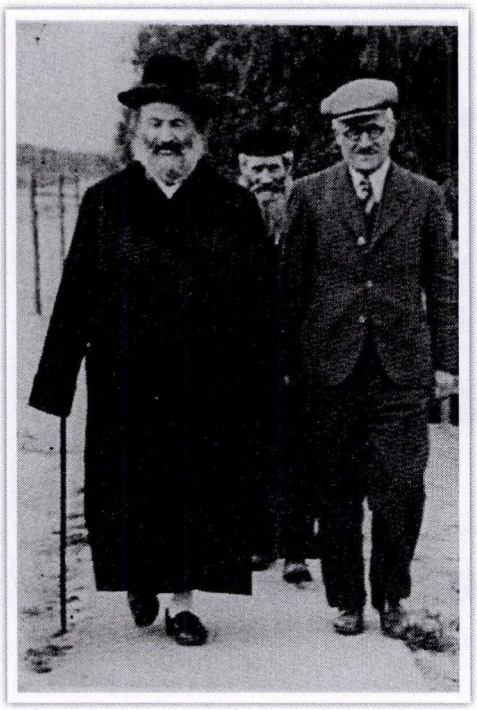
25 . אמרי שאול ענייני שירה וזמרה אות ט'.

26 . גם זה נזכר בהקמת המציבה.

פרק ד'

ארץ ישראל

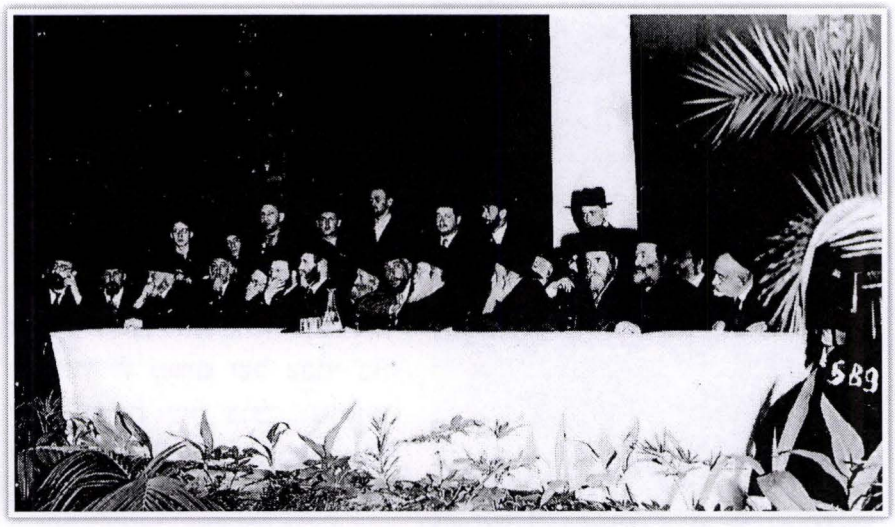
שאלת העליה לארץ ישראל

פרק מיוחד ראוי להקדיש לשיטתו של רבינו בשאלת ארץ ישראל שעלתה בימים ההם על סדר יומה של היהדות החרדית בכל מקום, וגדולי הדור היו חלוקים בענין זה. רבינו באותם הימים היה מן הבולטים שבמנהיגי היהדות הפולנית החסידית. גדלותו בתורה וביראה הקנתה לו מקום של כבוד בין ענקי הרוח של פולין, מראהו היחודי, דמותו הנערצת, ותכונות המנהיג שניחן בהם, השוו לו מעמד בין כל שכבות הציבור.

רבינו היה משתתף קבוע ובין היושבים ראשונה בכינוסים שנערכו על ידי תנועת אגו"י העולמית והשתתף בכנסיה הגדולה השלישית שהתקיימה במארינבאד שבא עלה ענין עליית היהודים החרדים לאר"י על סדר היום, גדולי ישראל נחלקו בדעתם בשאלה זו, חלקם סברו שאין לאפשר עלייתם של היהודים החרדים ובפרט בני הנוער נוכח מצב הדת הירוד, לעומתם סברו גדולי הדור האחרים, שאין להפקיר בשום פנים ואופן את אר"י בידיהם, אלא להיפך לארגן עליות חרדיות, לבנות מושבות חרדיות, ולחזק את כוחה של היהדות החרדית בארץ. רבינו נמנה על האחרונים שצדדו בעליה.

ידועה ומפורסמת היתה אהבתו וחיבתו לארץ ישראל, כל ימיו היה נכסף לבוא לאר"י לגור בה ולכונן את עפרה ושלוש פעמים ביקר בה ביקורים ארוכים ומלאי תוכן שעוד יתוארו בהמשך. בכל מקום ומקום שאליו הגיע קרא ליהודים לעלות לאר"י. **זאת ועוד שקרא לכל הישיבות הקדושות בחו"ל להעתיק את משכנם לאר"י.**

גם בכנסיה ההיא, כשקיבל את רשות הדיבור, נשא נאום חוצב להבות, ודיבר בהתלהבות על הזכות לעלות לאר"י ולחונן את עפרה, וקרא בנוכחות גדולי ישראל וראשי הישיבות להעתיק את משכנן של הישיבות הקדושות לאר"י. בירידתו מן הבמה פנה אליו אחד מגדולי רה"י וממנהיגי יהדות ליטא

רבינו משתתף בכנסיה הגדולה השלישית במרינבאד (שני מימין)

שבעצמו התנגד מאוד לרעיון העליה והתווכח עמו על דעתו הקיצונית בענין זה. רבינו הושיט אליו את ידו ואמר: "**בזאת נווכח, בעוד חמשים שנה, אם יהיו הישיבות באר"י נדע כי צדקו דברי, ואם לאו צדקת ממני**" - וסתם ולא פירש - ונפרדו לשלום.

גם כשבא לאמריקא לאחר המלחמה, והשתתף בחנוכת הבית לישיבת ליובאוויטש שעמדה אז בראשות הרבי הריי"צ שהכירו עוד מזמן שהיו מתגוררים בשכנות באוטוואצק. גם שם בנוכחות הרבי הריי"צ לא נרתע רבינו ולא היסס לשלב בדבריו דיבורים מענין משכן הישיבות דוקא באר"י[27].

כשבקשו והפצירו בו באמריקא לחדש את ישיבת "תפארת ישראל" שפעלה באוטוואצק תחתיה, לנגד עיניו עמדה ישיבת חכמי לובלין מן המפוארות והגדולות שבפולין לפני השואה שעל רבניה ותלמידיה עלה הכורת, וסופה המר כמו שאר הישיבות שנמלטו המחישו לו כי כל מה שמוקם בחו"ל אין לו קיום, והורה שרק בארץ ישראל תוקם ישיבת מודז'יץ[28].

בכניסה המכינה

27 . ומפורסם כי ברדתו מן הבמה נהגו בו כמה מחסידי הריי"צ בבוז על דבריו שהיו נשענים בנגוד לדעת הריי"ץ, ואילו הריי"צ הגן עליו ממש בגופו.

28 . מדברים שכתבה נכדתו מרת ש. שנקר תחי' (ט' תשרי תשמ"ג).

ביקוריו בארץ ישראל

שלוש פעמים ביקר רבינו באר"י קודם פרוץ מלחמת העולם השניה: הראשון בשנת תרפ"ה, הפעם השניה בתרצ"ה, ובשלישית בתרצ"ח. הביקורים עשו רושם בל ימחה על כל הישוב כולו, וגרמו חיזוק רב לעדת החסידים. כששאל אותו גיסו ר"י קאפל: מה הטעם העיקרי שלשמו ביקר באר"י, אמר: **"ארץ ישראל האט טויזינד טעם ויערב מנופת צוף וכל טעם".**

כשבא בשנת תש"ז מאמריקא להשתקע באר"י ולגור בה, התבטא ואמר: שלוש פעמים בקרתי באר"י, בראשונה בשביל זקני הרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר, בפעם השניה בשביל זקני מזוואלין, בשלישית בשביל אבי בעל ה"דברי ישראל". ועכשיו בא אני בשביל עצמי. רק כשנסתלק בפתאומיות לב"ע זמן קצר לאחר מכן, קיבלו הדברים משמעות אחרת.

יריעה שלימה דרושה לענין תוכן ביקוריו ופעליו לטובת הישוב החרדי באר"י. לא נביא כאן אלא את סדר הביקורים ומקצת רשמים[29].

הביקור הראשון

ביום ד' לסדר במדבר כ"ו אייר תרפ"ה, דרכה כף רגלו של רבינו לראשונה באר"י, לשם הגיע דרך אלכסנדריה תעלת סועץ ומדבר סיני.

וכך כתב במכתב לגיסו הנ"ל[30]:

> ... גיסי יקירי, אם אמנם עוברים ימים ונהרות וגבולות שמים וטורח ותלאה לא קלה היא על אם הדרך עד אשר באים אל המטרה, אבל הכל כדאי לעלות ולראות, ואני שמח מקרב לב, שש ועליז ונותן הודי' לשמו יתברך, אשר זכני במקום שמשה ואהרן לא קא זכו, וה' יופיע עלינו שפעת קדשו ברוחניות ובגשמיות ...

תיכף עם בואו עלה לירושלים, ובאו לבקרו הרבה נכבדים מיקירי ירושלים ביניהם חברי בית הדין של הרבנות הראשית שהגישו לו מכתב ממזכירות הרבנות הראשית לבאי ארה"ק. כמו כן יצא לביקור אצל גדולי ירושלים מכל הקצוות והחוגים, ביקר אצל רבה של ירושלים רבי יוסף חיים זוננפעלד, אצל הרב אי"ה קוק, והם החזירו לו ביקור ובילו אצלו שעה ארוכה בדברי תורה

29 . באחרונה נתפרסם בספר "אמת ליעקב" מגיסו של רבינו ר"י קאפל צרור מכתבים, ביניהם כמה וכמה מכתבים הנסובים סביב ההכנות ותיאור הביקורים של רבינו בארה"ק, משם שאבנו חלק ניכר מתוכן הפרק הבא וגם לפרקים הקודמים - תשואות חן למו"ל הרב ישראל קאפל מניו יארק וש"ב חדב"נ הרה"צ מאופלא שליט"א.

30 . מכתב ט'.

ודנו בהרבה עניינים העומדים על הפרק. רבינו מדגיש במכתבו, כי השתדל לא לנטות לאף אחד מן הקצוות והראה שיטה נייטרלית.

שב"ק פרשת נשא שבת בירושלים עיה"ק, ואת שולחנותיו ערך בתוככי העיר המתחדשת. הרב מקאנסקיואליע שהזדמן לשם, בא אליו, וכשראהו בירך שהחיינו בהתלהבות, ואף היה אצל השוה"ט. בתחילת השבוע שלאחריו פרשת בהעלותך ביקר בכותל המערבי ואצל האבות בחברון, וכך כותב במכתבו וז"ל:

...הייתי אצל הכותל המערבי ואני רואה אבן מקיר תזעק, על ישועתן של ישראל למהר גאולתנו ופדות נפשנו, למען שמו המחולל. גם בחברון הייתי, שם הנחתי את הפתקאות, ושפכתי שיח בעד כל אנ"ש בתוך כלל ישראל ...

בהמשך השבוע נסע ליפו, ותיכף ביום ד' חזר שוב לירושלים לפגישה עם הנציב הבריטי העליון הרבעט סעמואל שקיבלו בסבר פנים יפות מאוד ואמר שהוא שמח לקבל פני אדמו"ר שטרח ובא ממרחק לרשום מקום לפני מעריציו לעסוק בישובה של אר"י ולעורר התשוקה לאר"י. מנגד רבינו שמח שהספיק לפגשו בעודו על משמרתו והביע את ברכתה והוקרתה של היהדות,

ואיך קבלה בצער עמוק את החלטתו לעזוב את משמרתו שהיה כצרי נוחם לפני הגולה בצר להם, ותקותה של היהדות שהיסודות שיסד לטובת בנין הארץ וכבוד ישראל ואחדותו יהיו בני קיימא גם לפני מי שיבואו אחריו.

הנציב העליון ביקש מרבינו שישתדל להשכין שלום בין מפלגות החרדים באר"י, ורבינו השיבו עם המדרש עה"פ "**מקשה תיעשה המנורה**". ופירש"י, השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה. המנורה - יורה על אחדות והתחברות שיהיו כל הצדדים פונים אל הנר האמצעי, ומשרע"ה ראה שלפעול אחדות בין ישראל אינו מן הדברים הקלים ביותר, לכך השתמט בכל מיני תירוצים. ואם משרע"ה נתקשה בזה, כבודו דורש שאני אצליח במה שנתקשה הוא. והעיד ש"ב של רבינו החסיד ר' שמואל אהרן ובר, שנלוה אליו בביקור זה, כי אמון נלבב כזה מצד הנציב העליון עוד לא ראה, ולא זכה איש זולתו.

חג השבועות נחוג בשמחה רבה ובמקהלות עם בבית הכנסת "תפארת ישראל" שבעיר העתיקה, רבינו התפלל הלל לפני העמוד, וגם אמר את

רבינו בעת ביקורו בארץ לימינו בנו רבינו בעל ה"אמרי אש" זצוק"ל

האקדמות כנהוג במודז'יץ, ומשם צעדו רגלי לתפילת מוסף על יד הכותל המערבי באסיפת רבים מבתי מדרש ובראשות ראשי עם ויקירי ירושלים.

וכך מסיים במכתב לגיסו הנ"ל:

... דע לך גיסי! הקדושה באר"י כ"כ בוקעת ובולטת על כל צעד ושעל, שאינו נותן לעבור עליה. הוא הכח הכי מעורר ומעודד בפרט לחרדים הבאים לעבוד את אדמתה, להשמין את עפרה ולהוציא פריה, אמרו חכמינו ארץ אשר אבניה ברזל - אל תקרי אבניה אלא בניה, פי' אם יש בונים, אל תקרי אבניה כי גם הם לתועלת ומתהפכים לאדמה פוריה...

הביקור השני

הנסיעה השניה לאר"י, נקבעה לאחר חג הפסח תרצ"ה, עם האניה ההולכת מקאנסטאנץ היא האניה "פולניה", ביום ד' פר' בהר י"ב אייר. כשלנסיעה זו הצטרפו בנו הגדול רבי שמואל אליהו לימים מ"מ בעל ה"אמרי אש" ממודז'יץ, החסיד ר' מאיר שלמה קויפמן והחסיד אברהם רוזנבך שהיה בחזרתו לאר"י ועוד.

היציאה היתה מאוטווצק לוארשה כבר ביום א' פרשת בהר בשעה 5:00 אחה"צ וכולם גם אלו שבאו במיוחד על שב"ק ליוו את הרבי בדרכו אל בית הנתיבות בשירה ובזמרה רגלי לאט לאט. מוארשה יצאו ביום ג' בשעה 3 אחה"צ וגם שם קהל רב ליווהו אך הרבי צוה שלא לשיר מפני אסונה של פולין במות אבי המדינה מרשל יוזף פוליודסקי. לקאנסטאנץ באו ביום ד' בלילה ובשעה 11 התישבו על האניה "פולניה" אניה גדולה ונשגבה מאוד ביניהם היו יהודים כאלף איש.

בואו של רבינו אל האניה עשה רושם רב, ותיכף קברניטי האניה כיבדו אותו מאוד, ולמרות שרכש כרטיס למחלקה שלישית העבירוהו למחלקה ראשונה. בעש"ק נתבקש להיפגש עם הקאפיטאן של האניה, וזה בקשו לערוך בשב"ק עת יובילו את המרשל פילסודסקי למנוחתו אזכרה כללית בקרב היהודים. רבינו לא יכל לדחות את בקשתו ובשעה 11:30 התקבצו כל היהודים.

וכך כותב במכתבו מיום ג' בחקתי תרצ"ה[31]:

כן נעשה בפומבי על גב מכסה האניה התקבצו כל היהודים ואנחנו על קומה שלמעלה על הגזוזטרא וכל הפקידים אם הקאפטאן. אדויקאט יהודי אחד נאם מילים אחדים בפולנית, ואח"כ אמרתי אנכי בלשון זה: מורי ורבותי, מיר פולישע יודען אויף דער פולישע שיף, רעפרעזענטירן מיר דאס פולישע

31. לגיסו הרה"ח ר' יעקב קאפל ז"ל, נדפס בספר "אמת ליעקב" עמ' קצ.

יודענטום. אלצע אין דעם היינטיגען טאג וועז דער הויכער מלוכה מאן מרשל יוזעף פוליודסקי. ווערט געברענגט צו אייביגע רוהע, ליגט אויף אונז היינט א הייליגער חוב אויס צודריקען דעם טיפסטען צער און מיט געפיהל דאס פוילישעם פאלק וואס איז אוך אונזערע אייגינע צער און פערלוסט דער מאן האט אין זיך פערמאגט אלעס בעסטע אמענטש וואס האט אין זיך פאראייניגט אללע קאנטראהשען א זעלנער אין א הויכער מלוכה פיהרער, ביי איהם איז געווען ציזאמען לעגענדע און ווירקליכקייט, פערגאנגניהייט און צוקונפט האט זיך ביי איהם צוזאמענגענאסען און דאס איז אייביקצייט, דעריבער אזו ווי אונז יודען האבען ביין דעם מענטש געפונען שייץ, אזוי זאל אויך זיין נשמה געפינען שייץ אין די כנפי השכינה וועלכער מיהר גייען דא... האב איך געמאכט די אזכרה וא-ל מלא רחמים. וועלכער הער קאפיטאן האט מיר הערצלייך געדאנקט און דאן שפעטער עקסטרע געקומין מיר אוימצריקון דאנקבארקייט--.

על האניה לא חסר לנו ב"ה דברים הכי אוכל כשר, הכל תחת משגיח יהודי נאמן, אבל אנכי אכלתי רק דגים ירקות וסרדינין ושאר דברים.

ירדנו ביפו ביום א' שבוע זו בשעה 9 בבוקר, וחכו עלינו ש"ב ר' שמואל אהרן וובר מירושלים וידידנו ר' שמואל רוזנבוך ועוד הרבה מידידנו, ועם כי היו מסופקים אם ארד ביפו או בחיפה בכל זאת עמדו וצפו עלינו. ולנתי בתל - אביב ואתמול בבוקר נסענו דרך חיפה למירון אל הלולא דרשב"י ושם הזכרנו כל אנ"ש יתן ד' ויהי' שוועתנו לרצון לפני אדון כל לפעול לנו ולכל משפחתנו ולכל הנלווים אלינו ישועות טובות לכל דבר ישועה ורחמים בתוך כלל ישראל. ועכשיו הננו נוסעים חזרה לביאתנו הלום לחיפה בערב, ואי"ה ביום מחר הננו נוסעים על שבת לירושלים עיר הקודש.

ואם אבוא אספרה לך תהלוכות הילולא יש אריכות גדול לתאר, ועכשיו אני עייף מאוד מן הדרך, ומן החום הגדול, ואי"ה בימים יבואו אבוא בפרטיות, ועכשיו אסתפק בזה.

והנני גיסך הדו"ש באהבה ובלונח"פ ומחכה למכתביך ודו"ש זוגתך אחותי היקרה תחי' עם כב"ב יחי'

שאול ידידי' אלעזר בהרה"ק מהר"י זצ"ל

למרות שהיתה זו כבר נסיעתו השניה של רבינו לאר"י, ההתרגשות והתרוממות הרוח שאחזו ברבינו היו עוד יותר מנסיעתו הראשונה. וכפי שמפרט במכתב לגיסו רבי יעקב קאפל (מכתב כז):

... יש אמנם לשאול כיצד הוא הרגש שבאדם בדבר הנכפל, בטבע העולם אומר כי דבר הנשנה מתאבד קצת מן החשיבות, אבל בענין ארץ ישראל, אחשוב לו לעצמי בלבד אלא גם לגבי שאר בני אדם, אדרבה הוא עוד מתחזקת ונוספת ואין זה אלא השלמה למה שהתחיל ושלימות כל דבר הוא יפה יותר מהתחלתו וכן אתה רואה בבנין בית למשל היסוד הוא הראשונה אשר הונח ונעשה מאבנים מגושמים וחומריים ביותר והשלמת הבנין הוא

של דבר יותר מעודנים ויותר מופשטים מחומריות כמו ציור הכותרות. ומראה הצבעים וגוניהם, כן אחשוב נסיעתי עכשיו שהוא יותר מופשטת. עכ"פ רגש לבי כן הוא, ואני עכשיו רוצה להסתכל על הפנימיות והשלימות. אבל אם

בקבלת פנים בנמל יפו בבואו לאר"י

יזמין לי ה' ויזכה אני לראות כזאת, על זה אבקש לאל שבשמים, כי יאיר פניו אתנו סלה לדעת בארץ דרכו . . .

עם בואו לנמל יפו ביום א' לסדר בחקתי ט"ז אייר בשעה 9:00 בבוקר קיבלוהו חסידיו ומעריציו הרבים. וכאמור במכתב תיכף למחרת ביום ב' י"ז אייר יצאו דרך חיפה לאתרא קדישא מירון להילולא דרשב"י בל"ג בעומר, שם פגש את **האדמו"ר רבי דוד מסוכטשוב** יחד עם **הגאון הרב צבי אריה פרומר הקוז'יגלובער רב**. לשבת כבר נסע לשבות בירושלים עיה"ק.

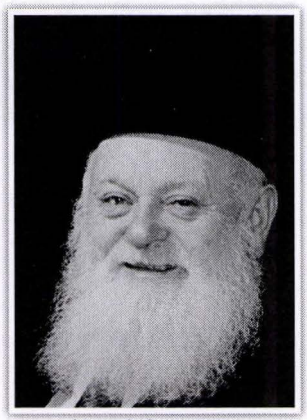
עוד פרטים על הביקור הזה באר"י לא ידוע כל כך, הרבה ערי ישוב חרדיים כדוגמת בני ברק וצפת הפצירו בו לשבות עמם, אך לא ידוע לאיזו מהם נענה.

וכך כותב במכתב נוסף מיום ג' שלח תרצ"ה:

... בצפת טרם הייתי שמה על שבת, והם שם מצפים ומחכים על בואי, אבל עכשיו עוד לא נודע לי באיזה שבת. מהרבה מקומות מבקשים ממני על שבת כמו מבני ברק ועוד, ועדיין לא יכולתי להגביל זמן, כי העיקר כעת

הוא בתל אביב ב"ה קיבוץ גדול מאוד ועיר נהדרה מאוד, וב"ה בכל השבתות שהייתי נאספו אלפי אנשים מכל השדרות, מגדולי הדעה ורבנים עד פשוטי עם ואפילו הצעירים שבישראל. ואומרים כי דברי עושים פרי וניצוצי הקדושה שבלב שכבר נרדמו מתעוררים לתחיה והתלהבות אש, עד שכולם עולים בריקודים אף בחוצות עד האפלים וכולם בפה אחד אומרים כי קביעתי במקום כזה היה נחוץ מאוד להרמת קרן הדת ולעשות מרכז חרדי, אבל כאשר אני יודע המרחק שבין השתוקקות למעשה אין זה דבר ניקל - אבל עכ"פ גם הדבר כשהוא לעצמו האתערותא לשעה ג"כ טוב וכדאי לי לכן איני רוצה עכשיו למהר כל כך בנסיעתי...

התוצאה הישירה מנסיעה זו היתה הכמיהה העצומה שנתעוררה אצל בנו רבינו בעל ה"אמרי אש" להתיישב בארץ ישראל, ולהעלות את משפחתו לארץ ישראל. כשהגיע העת לחזור לפולין, פנה אל אביו רבינו בבקשת רשות להתיישב באר"י, בבחינת "**פה אשב כי איויתיה**". אביו נענה לבקשתו והסכים עמו ואף דיבר בענין עם עסקני היהדות החרדית בת"א לסדר לו מקור פרנסה. כך נשאר בנו בארץ ישראל.

הרה"ח ר' עלי לרנר ז"ל

אגב, בתחילה היו קשיים רבים ולמרות מאמצים רבים לא סודר לו מקור פרנסה, הרבנית רבקה זלטא ע"ה שישבה בכבודו של עולם לצד בית אביה הגביר הגדול רבי חיים משה הכהן בוארשה סירבה לעלות לאר"י מחשש שמא יפלו כאן בעניות ובדחקות ומי יודע מה ילד יום, רק לאחר כשנה ומחצה שכבר סבר ה"אמרי אש" לשוב בחזרה אל ארץ מולדתו ואל משפחתו, אז קמו גבאי בית החסידים דמודז'יץ בת"א ביניהם **הרה"ח רבי עלי לרנר והרה"ח רבי בעריש קין** וצעקו איך ניתן לבנו של הרבי לעזוב אתנו לאנחות רק משום שלא סודר לו מקור פרנסה ואינו יכול להעלות את משפחתו הנה, והודיעו כי למחרת היום יעלו בראש כל העדה אל הממונה בבית הדין, ואכן כך עשו ועלו כחמישים איש אל הממונה ועשה רושם רב ורעש גדול ותיכף סידרו לו תפקיד בביה"ד של ת"א, מיד לאחר מכן עלו הרבנית ובנה יחידה בעל ה"נחלת דן" שהיה אז ילד כבן שמונה ומחצה לאר"י.

לימים הוברר, כי מסבב כל הסיבות סיבב כך, שבהאחזותו של בעל ה"אמרי אש" באר"י נבנתה התשתית לחסידות מודז'יץ באר"י, השטיבעל שהיה בתל אביב והתנהל על ידו כשהוא משמש רב המקום לצד ההתפתחות גם

בשטיבעל הירושלמי הותיק בתוככי מאה שערים בת"ת חיי עולם, אלו שמשו אבן פינה לתקומתה של חסידות מודז'יץ לאחר השואה האיומה, בר"ח תמוז שנת תש"ז כשעלה רבינו להשתקע באר"י קבלוהו בשמחה חסידי מודזי'ץ באר"י שהיו מאוחדים תחת הנהגת בנו בתל אביב ומשם היה אבן היסוד לתקומתה של החסידות באר"י.

הביקור השלישי

הנסיעה השלישית היתה על מנת להשתקע באר"י, בבחינת תכין לך הדרך, והיא יצאה אל הפועל לאחר טרדות ועיכובים בשבוע פרשת וישלח תרצ"ח, ביום א' לאחר שרבים ליוו אותם בשמחה רבה אל בית הנתיבות, וגם אחיו **הרה"צ רבי יחזקאל מאוז'רוב** הקדים ובא לוארשה להילולת ה"דברי ישראל" ונפרד ממנו לשלום, יצאו הוא ובנו רבי יצחק, וביום ב' בשעה 1:00 בלילה אור לי"ב כסלו עלו על האניה "פולניה" בדרכם לאר"י.

תיכף שהשתכנו באניה החלו בהכנות לקראת סעודת ההילולא אשר תהיה למחרת היום י"ג כסלו, ותהיה ביחד עם הרבה מהנוסעים יהודים חרדים. באור ליום ד' הכינו מנהלי האניה סעודת הילולא עבור היהודים החרדים בלבד במאכלים מיוחדים ובמשקאות לרוב, הרבי התפלל מעריב אצל העמוד ואח"כ ישבו לסעודה באולם מפואר ומואר עם נרות על השולחן והרבי חילק

רבינו מוקיר תודה לקברניטי האוניה בעת הגיעו ארצה בשנת תרצ"ח

לעקיך ויי"ש. באמצע הסעודה התקבצו הרבה נוסעים מהאניה והרבי אמר מאמר ארוך מענין ארץ ישראל שחדר אל לבות השומעים ואכמ"ל תוכן המאמר.

בערש"ק בשעה 2:00 בצהרים באו לנמל חיפה ונשארו שם בשבת, וביום א' בצהרים באו לתל אביב לדירה שהוכנה מבעוד מועד ע"י דירתו של בנו רבי שמואל אליהו.

רשמים רבים ישנם בכתובים מביקור הזה, שכלל את ימי החנוכה ונערכה סעודה רבתית בהשתתפות הרבנים הראשיים הרב עוזיאל והרב עמיאל.

מספר הרה"ח **רבי יצחק ליפא פישביין:**

זכורני, שכשהגיע **רבי בן ציון חי עוזיאל זצ"ל** ושמע את ה"אמרי שאול" בשירתו, הסתכל והתבונן עמוקות בפניו של הרבי בעת שירתו, והיה נראה שמחפש אם אין איזה מגבר נסתר שמגביר את קולו.

שבתות רבות שבתו בהרבה ישובי ספר, את אחת מהם מתאר בהתרגשות בנו רבי יצחק במכתב:

... עכשיו אכתוב ציור משבת העבר פ' ויחי. זה השבת עלה על כל השבתות הן בכמות והן באיכות, ומתוך רוב שמחה והתלהבות גדולה עד אין לשער. כאשר אספר לכם, בשבוע העבר באה משלחת גבאים מבית הכנסת הגדול בתל אביב מרחוב ר' יוחנן הסנדלר פינת מרכז בעלי מלאכה, וגם מנכבדי תל אביב לפני כ"ק אבי שליט"א ואמרו כאשר בית הכנסת שלהם הוא במרכז העיר בלב תל אביב וגם הוא רחב ידים ומקבל בתוכו יותר משלשת אלפים איש. ע"כ ביקשו מכ"ק אבי שליט"א לשבות אצלם ולסדר השולחנות ולהתפלל בבית הכנסת שלהם, וגם אמרו שמזה יהי' טובה גדולה לחיזוק היהדות החרדית בכלל ולחסידות בפרט, ואבי שליט"א נענה לבקשתם. ומה נאמור ומה נספר לכם, אצל התפילות ואצל הטישען היו אלפי אלפים אנשים מחוגים שונים עד אין לשער, וגם המונים המונים מלאו את הרחובות סביב בית הכנסת. אבי שליט"א אמר תורה בדברי מוסר ותוכחה לחיזוק התורה ובעיקר שלא בדרך החפשיים. ודבריו עשו רושם על כל הנאספים ואפילו על החלוצים שהיו בבית הכנסת. אחר השלחנות רקדו אנ"ש ביחד בהתלהבות ובהתעוררות שבקעו ממש רקיעים. על מלוה מלכה באו בחורים מהישיבה הגדולה בפתח תקוה ילידי ארץ ישראל והם רקדו על השולחן כמנהג של מוטיל טאלאב באטוואצק, אך ריקודים של ספרדיים שיש להם חן מיוחד. עד שעה מאוחרת בלילה היה שמחה וששון. יש כאן אנשים מנכבדי העיר וגם עשירים שרוצים דווקא שאבי שליט"א ישתקע בארץ והגם שהמשבר בכאן גדול אומרים שלא יחסר בכאן שום דבר. ואומרים שיהיה מזה תועלת גדולה להתחזקות התורה בכל ארץ ישראל. אך אבי שליט"א לא הסכים עימהם. באו לכאן משלחת מפתח תקוה וביקשו מאבי שליט"א להיות אצלם על שבת ...

עוד סיפר **ר' איצ'ה ליפא פישביין:**

באחד הפעמים התארח הרבי בבית אבי, ולשם כך פינה אבי את כל הבית, ורק אני נשארתי לשמש את הרבי. הטישים באותה השבת התקיימו בבתי וורשא. אלפים באו ונדחפו אל האולם, אנשים התעלפו בזה אחר זה. קשרו בגארטלעך בקבוקי מים וכך העלו אותם דרך החלונות כי בצורה אחרת לא היה אפשר. אחרי הטיש ליוו את הרבי קהל עצום וביניהם חברי הבד"צ עד לביתו, חברי הבד"צ עוד עלו לביתו ודיברו ארוכות דברי תורה וחסידות, עד שהאיר השחר. בין השאר בקשו לשמוע מכלי ראשון את פרטי הסיפור על ניגון ה"אזכרה" המפורסם והרבי סיפר להם לפרטי פרטים את כל השתלשלות העניינים.

פעם ביום חמשה עשר בשבט בא לבקרו הרב הראשי דאז **הרה"ג ר' יצחק אייזיק הרצוג זצ"ל** והיו שם עוד כארבעים יהודים ביניהם גם בנו בעל ה"אמרי אש". אמר הרב הרצוג: "יש לי טובה לבקש מכם". ושאל ה"אמרי שאול" מהי הטובה. ביקש הרב הרצוג שישירו לכבודו את ניגון האזכרה. השיבו ה"אמרי שאול", עכשיו באמצע השבוע כבודו רוצה שנשיר את האזכרה וניסה בכל טצדקי למנוע עצמו מזה, אולם הרב הרצוג מאד הפציר: "טו א טובה איך ויל הערין די אזכרה" עד שלבסוף נענה הרבי ואמר לבנו ה"אמרי אש" "נו זינג", לאחר שסיים את הבית הראשון אמר הרבי: "נו געגנוג" עד כאן "אנו לי"ה ועינינו לי"ה" - היום חמשה עשר בשבט - מספיק. הרב הרצוג חייך ונהנה מחכמתו של הרבי.

בשובו מארץ ישראל עבר דרך בלגיה למשך כשבועיים וביקר בבריסעל ובאנטווערפן. ביקור זה הותיר רושם רב על כל שכבות הציבור שם, והיה למעוז חיזוק ליהדות הנאמנה בבלגיה. את האכסניה קבע בבית שלושה, רבי דוד פעלער בבריסעל, ור' מאיר באנדא ור' קאפל שפירא באנטווערפן. לימים ציין גיסו רבי יעקב קאפעל שהיה בעצמו תושב בלגי', ששלושת בעלי האכסניא של רבינו זכו להינצל מהתבערה הנאצית בריאים ושלמים.

פרק ה'

אימי המלחמה ותקופת וילנא

פרק קשה ביותר בחייו של רבינו, היה כאשר ביקש רבינו לישב בשלוה וקפץ עליו רוגזו של השטן הנאצי. תקופה זו מיום שפרצה המלחמה, הבריחה, עזיבת כל אשר לו מאחוריו, תאור הפרידה מבני משפחתו, דרכי הבריחה ומסלולו, האיחוד עם חלק מבני המשפחה, השהות בוילנא, והמסע לארה"ב, כל אלו ראויים לספר עב כרס בפני עצמו, ואין בידינו להביא כאן אלא ראשי פרקים וסדר השתלשלות העניינים, תחילה ממה שכתב רבינו בעצמו בעדות מכלי ראשון במכתב שכתב עם בואו לוילנא לבנו בעל "אמרי אש" שהיה גר באר"י[32]:

הנה בו ביום כאשר התפרצה המלחמה ביום ו' עש"ק פ' תבוא תרצ"ט. מיד הרגשנו זאת בשעה 9 בבוקר. הייתי אחר התפילה ושמענו קול הומי' של תעופת אווירונים בנהימה משונה, אשר לא הורגלנו עד אז. נגשתי אל החלון לראות, ובאותו רגע רעדה אחזתנו כולנו לקול רעם מהלומות גדולות וחזקות זה אחר זה, ותיכף הרעשתי על כל בני ביתי להתקבץ יחד. ובמרוצה ירדנו כולנו וגם כל מתפללי ביהמ"ד אל המרתף שלנו אשר הי' מזומן להגנה בעד התנפלות בעד אדים (גאזען). והיו כאלה אשר לא האמינו כי יד שונא הוא, רק מבחן הוא זה, אבל לא ארכה השעה ואחרי השקט והמרגוע קצת, נודענו מקרבנות של שבעה יהודים בוויליע של שווייצער מן הפצצות שהרסו כל הבנין ובבית יתומים "צענטאס" שמונה ילדים וכעשרים נפצעים. ומני אז

32. נדפס בהקדמה לספר "אמרי שאול" עמ' יא.

לא היה לנו רגע של מנוחה, רק פחדים וצלמוות מפני האווירונים אשר על דרכם לווארשא עברו על פני אטווצק. ולקול תעופתם אשר כבר הורגלנו בבקיאות לידע הלצרינו הם. התכנסנו למרתף ועפ"י רוב החוצה בין סבכי העצים והאילנות. כי כל השכנים פרצו גדרות החצרות אחים לצרה, ומקום לברוח ככל אות נפשם. וגם בורות שיחין ומערות חפרו בכל חצר. והי' הלילה למשמר בלי שינה. ומשמורות נתחלקו בין החצרות ובבית הושלך אופל בפרט בחוץ. - והנה ביום ה' שלאחריו הוא בפ' נצוי"ל נודע מן ה"ראדיו" כי הממשלה בווארשא מייעצת לכל אנשים בפרט הצעירים לברוח. ועם זה עוד בלילה הקודמת, לא שקטו אף רגע רחובות העיר אטבוצק, אשר דרכם נהרו חיל רב עם מכשירים ומשאותיהם בנטותם לכפר "רידקע" אשר על הדרך מווארשא לגארוואלין. ובבוקר השכם נבהלה העיר מן העוברים והנוסעים אנשים נשים וטף מווארשא אל אותו הדרך. ואחריהם נגררו ונצטרפו כל דרי אוטוואצק הצעירים ואנשים שונים. ולא היה כל אפשרות למצוא לנו עגלה בעד כל כסף. עד כי נסתייע לנו הזדמנות אויטאבוס של משא, אם כי כבר היה מלא, אבל התחשבו עמנו לקחת גם אותנו ואתי עמי יחזקאל יצחק ואברהם'לי. אבל לבני ביתנו יחין, לא היה לנו כל מכשירי הנסיעה. ורבים אמרו כי העיקר עלינו להמלט. וכבר יצאו את העיר רגלי האדמו"רים מאמשינוב ומאוטוואצק. ובאין ברירה הוחלט להיות כל בני הבית והקטנים להשאר בבית, כי אמרו שאין חלילה פחד של נגישות על נשים וילדים. ואנחנו לקחנו עמנו רק מלתחות קטנות רק ההכרחי. ותוכל לתאר את שברון לבנו עת ההתפרדות. החצר היה מלא אנשים מידידינו כולם בפחד מיום מחר או לשעות ספורות, כי קלא דלא פסיק, אשר השונא הולך וכובש והעיר ווארשא עוד מעט ותהיה תחת ידו וממילא גם אוטוואצק והסביבה. והנה געו כל העם בבכי'. ודמעות מאין הפוגות של ילדינו היקרים יחי'. אבל לא היה פנאי להתמהמה. אני ישבתי באויטאבוס אצל הנהג. יחזקאל ואברהמ'לי על הגג שעליו ויצחק השתטח על הפח שעל גבי האופן אצל המכונה. ומנהלי האויטאבוס אמרו לנסוע אתנו קדמה מזרחה עד לפינסק. וחשבנו להגיע שמה במשך יום אחד. אבל הדרך העולה לגארוואלין היה מלא אנשים נשים וטף וחיל צבא עד אין שיעור עם תותחים וכלי זין שונים. ורוכבי סוסים וצבא רגלי. ויש נוסעים על עגלות, והולכי רגלי עם צרורות על שכמיהם ונוסעי אופנים ומוטוציקלים. ויהודים רבים נודדים והולכים גם על צדי הדרכים על השדות. והאויטאבוס שלנו מתנהג בכבידות מפני המלאה שעליו. ובאנו לגארוואלין כשלושה אחר צהרים. בבואנו להנפש אצל הרב דמתא, ושם נפגשנו עם הדפוטט ר' לייביל מינצבערג נכנס גם הוא להתרחץ ולהנפש מן הדרך, כי האוטו שעליו נסע מווארשא חסר לו "בענזין" והלך רגלי עם אשתו כשלושים קילומטרים ולא יכלנו למלאות בקשתו לקחתו על האויטאבוס מאפס מקום עוד. משם נסענו הלאה ובכבידות מאד, ועל הדרך בכל פעם התנפלות האווירונים עם זריקות הפצצות. ולשמע קול תעופתם, אם היה קרוב ליער חדרנו בזריזות לסבכי היער ואם לאו, הפחד ואימת המוות והסכנה גדולה, ומיהרנו לשטוח עצמנו בפשוט ידים ארצה על פני השדה. שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו. ויצאנו מלוכלך כולנו מן הביבין אחרי עבור זעם. ונהי' בעינינו כבריה חדשה.

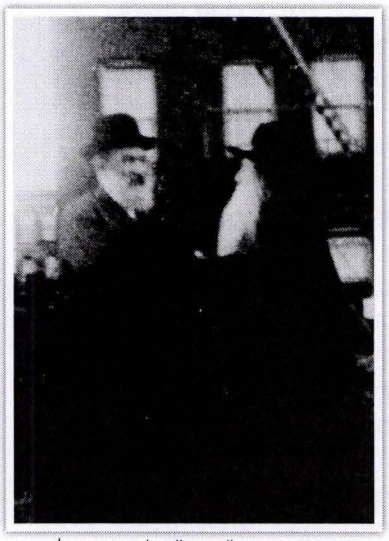
וכשנים עשר קילומטר לפני העיר ריקא, עזבנו כל האנשים את האויטאבוס למען תת לנסוע בקל עם הנשים והילדים אשר עליו והלכנו רגלי עד בואנו העירה אחר חצות לילה-

בבוקר השכם יום עש"ק, מצאתי הרבה מידידינו מדעמבלין כמו ר' הירשל שענער ולייביש פסח ועוד. אשר ברחו מעירם וכולם התחילו להפציר אשר נשאר שמה על השבת, אבל לא מלאינו משאלותם. כי שיערנו דחיקת השעה שאין להתמהמה. ויצאנו את העיר ב"דראשקע" מאחד מבני העיר מודז'יץ הבעלי עגלות. ובאמת טוב עשינו שנסענו משם כי למחרת כל העיר נשרפה ע"י הפצצות של שריפה. והנה נסענו הלאה ובבואנו על הפרשת דרכים לא הרחק מדעמבלין, אשר הדרכים מתפצלים אחד לקארוב היה כולה מלאה צבא ותותחים, בלי שיעור. ועמדו שם משמרות צבא ולא הניחו לעבור לקארוב, כי הוא בעד הצבא לבד ורק ציוו לנטות על הדרך לקאצק, ואנחנו חפצנו לבוא על השבת לעיר למען הנפש שם. ולקאצק דרך רחוקה. ואם אחרי בקשתי הרשו לי בתור יוצא מן הכלל, אבל בני שלא ישבו על המרכבה לא הניחו אח"כ. לכן הוכרחתי מאין ברירה לנסוע על הדרך לקאצק, אבל אח"כ ראינו דרך העולה מן הצד, ועקמנו הדרך וחזרנו על הדרך לקארוב. ובאמת היה זאת סיוע מן השמים, והיו לנו נסים, כי בקאצק באותו השבת המטירו עליה פצצות למכביר עד שנחרבה כולה. והרבי מארגענשטערן מוולאדאווע בהרה"צ ר' הירשל מליקאווע נהרג רח"ל עם כל משפחתו מן הפצצות. ועל אותו הדרך ברחנו פעם אחת מפני האווירונים אל היער הסמוך, ובעת מריצתנו הרכין האווירון כל כך עד שהיה כעשרה מטר ממעל לראשי ואז נפלתי ארצה. ומיד הקימותי ונמלטתי אל היער. ובואנו אל העיר קארוב לא אוכל לשכוח. והיתה זאת אז בעש"ק סמוך לחשיכה, אשר חשבנו לשבות שמה, אבל מצאנו כל העיר שורפת מחמת פצצות השריפה שנזרקה עליו, והנה עלה קיטור הארץ וקיטור הכבשן. וגם האווירונים ממעל יורים ממכונת יריה ופצצות ומראה פני העיר כגהנום אש וגפרית ורוח זלעפות. ואנחנו אובדי עצות מבלי יכולת אף למצוא אפשרות להבקיע על הדרך הלאה ללובלין. וחזרה בודאי אין מה לדבר. ובתוך כך מיהר שוטר אחד ורובה על כתפו ואוחז בידי ויצחק עמנו ללכת לכבות את השריפה, ורק יחזקאל ואברהם'לי היו מרחוק. והוכרחנו ללכת אתו. וידענו כי הסכנה איומה וקרוב לודאי, כי יורים במכוון ממעל וגם פצצות לאלה המכבים. ומה יכולתי לעשות, ושברון לבנו ונפשנו לא יוכל אדם לתאר. והשפלות אין ערוך. ובלבי אני אומר אנה אני בא. אבל בתוך כך נעשה נס מן השמים, כי פתאום התחילו האווירונים לירות ממכונות היריה בחזקה ופצצות ברעש גדול. ונבהל אותו השוטר ופלצות אחזהו גם הוא, עד שאחז את לחיו בשתי ידיו וצעק אוי וברח לאיזה חצר להטמין את עצמו. ואז תיכף ומיד מיהרנו וברחנו גם אנו, לאיזה ערל, וקראתי גם את יחזקאל ואברהם'לי שם. ואגב נזדמן לנו שהיה שם נקודת הצלה עבור מוכי האויר. והערל נתן לנו מים ושתינו לרוויה ומצאנו שם נופש קצת. אבל ראינו כי אין עוד לעמוד פה והסכנה גדולה, ולקחנו לנו מורה דרך לעיר מיעכוב. ועל פני השדות מצאנו הרבה מאנשי עיר קארוב יהודים אשר נמלטו מן השריפה.

וקבלנו השבת בצבור עמהם אצל "סטאדאלע". וכן נסענו והלכנו הלאה על דרכים שוממות כל הלילה. בין חולות עמוקות. ובאנו בשעה השניה בלילה לכפר אחד אשר נמצא יהודי אחד שמה. והיה לנו לינת לילה על התבן והקש ב"סטאדאלע" על העליה. ובבוקר כאשר הקצתי שמעתי אנשים מלחשים זה עם זה, והנה מצאתי אנשים משתוממים, כי היו שם הרבה מאנ"ש הנמלטים מפילוב. -- כאן אני מוכרח להפסיק. בראותי כי תארך ותמשך הרבה. ואני מאיץ עלי מפני שהגיע זמן הדואר, - ובקיצור, בליל א' של ר"ה היינו בעיר דובענקא אצל הרב ישכר קאוואַרטאַווסקי שהוא ש"ב שלנו. והיה לנו אותה הלילה עונג יו"ט. רק בבוקר הוכרחנו לברוח הלאה מעבר לנהר בוג. והרב עם בניו נסע איתנו יחד בבוקר השכם של יום א' דר"ה. אבל מפני החיילות ועגלותיהם לא הניחו שאר עגלות שלא מן הצבא לעבור על אנית המעביר, והוכרחנו ללכת כל אותה הלילה רגלי כשלשים קילומטרים. והשונא הכובש לא היה כבר הרחק מאתנו. ואנחנו מהרנו עוד בעגלה אשר יהודי כפרי הביא לנו, ונסענו בין סבכי היערות ושמענו קולות הירות של תותחים על הדרך מכל הצדדים. ומשם נסענו הלאה, אשר יש לספר הרבה עד בואינו לעיר קאמיען-קאשירסק גליל קאוולע, ושם מצאנו מנוח מן ב' דעשי"ת עד אחר חג דסוכות. ביוכ"פ התפללתי כל נדרי מוסף נעילה שם בבית המדרש אשר הפצירו בי. אבל למחרת יוהכ"פ נחלתי ר"ל על רגלי בחום יותר מארבעים, עד אשר עזרני ה' בהושענא רבה קמתי ממטתי. - ואני מטפס ועולה ומדלג כל ההרפתקאות. - ותיכף אחר חג הסוכות נסענו לבריסק, וכאשר נודענו אשר לוילנא עוברת תחת חסות ממשלת ליטא מיהרנו לנסוע שמה עוד על ש"ק פ' לך ומני אז הנני פה...

תקופת וילנא

כאמור מפולין נמלט רבינו לוילנא. בוילנא שכונתה "ירושלים דליטא" והיתה עיר מלאה יהודים לומדי תורה, פגש רבינו עוד הרבה פליטים מפולין ביניהם האדמו"ר רבי שמעון שלום מאמשינוב זצוק"ל שהיה שכנו בעיר מגוריו אוטבוצק, וכמו כן לוילנא נתקבצו באותם ימים תלמידי ישיבות מיר וחכמי לובלין בראשות ראשי הישיבה ורבני הישיבה עמם השתעשע בדברי תורה ויראה ומצא נוחם ושלוה עד כמה שיכל המצב לאפשר זאת במתח הרב ששרר באותם ימים אשר לא ידעו מה ילד יום.

רבינו עם האדמו"ר הרה"ק ר' שמעון קאליש מאמשינוב זצוק"ל

הצלת בני המשפחה

הילד ישראל טאוב בן רבינו

אט אט הצטרפו אל רבינו חלק מבני משפחתו, בחודש טבת באו בנותיו מרת צפורה ע"ה (אשת הרה"ח רבי אברהם שנקר זצ"ל) ותבדלחט"א מרת שרה (אשת הרה"ח רבי אפרים רוזן שליט"א) שעשו את כל הדרך בגפם רגלית והצליחו באורח פלא לשרוד את המסע הארוך. לאחר מכן הצטרפו הרבנית ע"ה מרת ברכה אסתר, והילדים ר' ישראל, ר' דוד, והילד הקטן ר' צבי הירש שנסו בנפרד ובדרך לא דרך הצליחו להגיע לוילנא. נס גלוי היה עם הילד הקטן צבי הירש, כאשר בעת בהלת מנוסתם הפקידו את הילד בידי אחד הגויים שהצטרף עמם במנוסתם ולפתע משנשמעו יריות באזור נבהל הגוי ונס על נפשו ובדרך מנוסתו השליך את הילד אל ערימת השלג שבצדי הדרך. רק לאחר כברת דרך ארוכה הרגישה המשפחה בחסרונו של הילד, והרבנית ע"ה שהיה זה בנה יחידה התעקשה לשוב על עקבותיה. משובו על עקבותיהם מצאוהו מושלך בצידי הדרך, ידו הקטנה והצנומה תחת למראשותיו, וכפסע היה שהיה קופא למוות. תיכף נטלוהו וחממו את גופו וכך ניצול ממוות, אך עד סוף ימיו היו לו שני אצבעות שנותרו קטנות ולא התפתחו מפני שנפגעו מצינת הכפור[33].

לדאבון לב, ועל אף מאמצים מרובים שעשה רבינו במישרין ובעקיפין והשתדלויות רבות, שתי בנותיו, בתו היקרה מרת מלכה שהיתה נשואה לר"א משקובסקי ובנה ישראל הי"ד, ובתו היקרה מרת פייגא אשת רבי יחיאל דנציגער ושני בניה הי"ד וכמו כן חתנו הרב חיים יוסף פינקלר בן הרה"צ מראדושיץ זצ"ל הי"ד, כולם נספו בשואה לצד משפחה גדולה ומסועפת, אחים ואחיות, מחותנים, אלפי חסידים ואנשי מעשה יראים ושלמים, הרבה שטיבלעך במרבית ערי פולניא על מתפלליהם המרובים אשר מהם נזדקרו ויצאו למופת חסידים ואנשי מעשה מופלגים במדותיהם התרומיות ובהתנהגותם החסידית העילאית, יקירי רוח ואצילי נפש הי"ד שנספו בתוך שאר אחינו בני ישראל ונשאר אפרם בארץ אויב ולא נודע מקום קבורתם.

33. שמענו מזוגתו תבדלחט"א.

משא העם בוילנא

תקופת וילנא נמשכה כעשרה חודשים, והיתה אחת התקופות המופלאות בחיי רבינו, בימים ההם התגלה מעט מזעיר משיעור קומתו הענקית ומידותיו התרומיות. בימים קשים אלו נטל רבינו על שכמו את משא העם כמנהיג ישראל, ניער עצמו מצרותיו האישיות, ורומם את רוחם של הפליטים באופן בל יתואר.

רבינו היה הרוח החיה לכל הפליטים שבורי הלב שבאו ונקבצו מכל קצוות פולין ואירופה הכבושה, כמו גם לתלמידי הישיבות הקדושות, שהידיעות ואי הוודאות אודות בני משפחתם באירופה הוציאו אותם משלותם. כל אלו מצאו נוחם במחיצת רבינו, אשר למרות כל הצער והיגון שאחזוהו, והדאגה העצומה לבני משפחתו שנותרו מאחור, כל אלו ועוד לא השפיעו על מצב רוחו, וכלפי חוץ הראה עוז ותעצומות נפש עילאיים, ואפילו בעת כזו לא שינה מעבודתו הקדושה מאומה.

כששאל אותו מאן דהו: הכיצד אחרי כל כך הרבה יסורים ותלאות שמצאוהו בדרך, אין ניכר על פניו כל דאגה וטרדה ותמיד היה פניו הק' צוהלות ומלאות שמחה. השיבם וזל"ק: **עצט מיינט אז מען האט דאגות מוז**

רבנו בחברת בני הישיבות

מען א גאנצין טאג דאגה'נען, איך נעם די דאגות, איך האב זיי פארשלאסען אין א וועליסקע, איין מאל אין טאג גיי איך צו אוף א שעה איך עפען אוף אין דאגה אפ און איך לייג עס צוריק אריין כדי זאל איך ווייטער קענען זיין עובד ה' בשמחה און נישט דאגה'דנען כסדר [וכי סבורים אתם שאם יש דאגות חובה כל היום כולו להיות בדאגה, את כל דאגותי אני טומן במזוודה סגורה ונעולה, ופעם אחת ביום הולך אני לשעה אחת ופותח את המזוודה ודואג את דאגתי ושוב כונס את הדאגות שם ונועל כדי שאוכל להמשיך לעבוד את ה' מתוך שמחה ולא לדאוג כל רגע.

לרב אחר ששאלו בפשטות איך אין שום עצבות על פניו לאחר שעברו עליו כל כך הרבה הרפתקאות ואיבד את כל חילו ורכושו בידי הנאצים ימ"ש, ענה ואמר: **אני כשלעצמי את רכושי הצלתי, וכי מה הוא רכושי? התורה והנגינה! ואותן לא יכלו הנאצים לגזול ממני, כי הן נמצאות אתי עמי בקרבי.**

קשרי ידידות עם הגאון רבי חיים עוזר גרודזינסקי זצוק"ל

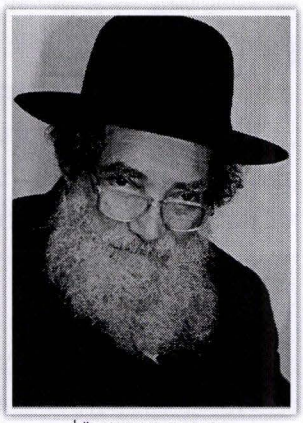

הגאון האדיר רבי חיים עוזר גרודזינסקי זצ"ל

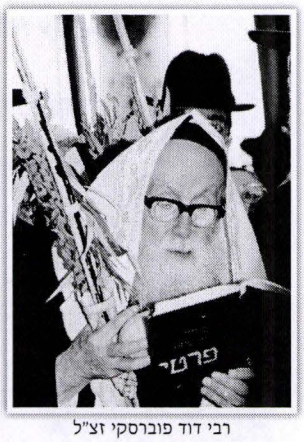
בוילנא נקשר בקשרי ידידות עזים עם רבן של בני הגולה הגאון האדיר **רבי חיים עוזר גרודזינסקי זצ"ל**. רבי חיים עוזר פתח לפניו את ביתו לכל צרכיו. המען למכתביו של רבינו היה בביתו של הגאון הנ"ל, לשם היה מקבל דברי דואר אשר היו נשלחים אליו. כמו כן מצויה בין מכתבי רבינו בקשה מבני משפחתו לשלוח לו הגדה של פסח "אשי ישראל - מודז'יץ" שיצאה לאור בפולניה, שיוכל להעניקה תשורה לגאון הנ"ל על עזרתו הרבה.

בקונטרס תפארת ישראל (חוברת ה' תשרי תש"ה אות ה') מסופר, שכשנפגש רבינו עם הגאון רח"ע זצ"ל, נדברו על הצרות הרבות והרעות אשר נתכו על ראש בני ישראל ורבים יש להם קושיות ותמיהות באין פתרון למו, אמר רבינו, כי לדעתו מה שאומרים: "תיקו" נוטריקון ת'שבי י'תרץ ק'ושיות ו'איבעיות, אין הכוונה על הקושיות והאיבעיות החמורות שברמב"ם וכיוצא בו, אלא על הקושיות מה שאומות העולם מקשים ומונים את ישראל "יאמרו הגויים איה נא אלוקיהם",

והאיבעיות מה שעם ישראל שואלים "עד אנה ה'", "למה ה' תעמוד מרחוק" "ואתה ה' עד מתי", ועם ביאת אליהו ממילא יתורצו הקושיות והאיבעיות, ונהנה הגאון רבי חיים עוזר מדבריו.

רבי ברוך רוזנברג זצ"ל

השבתות בוילנא התקיימו תחילה בביהמ"ד של חסידי קוידינוב עד שנמצא מקום תפילה קבוע אחר. שולחנות שבת קודש וסעודות המלווה מלכה שערך רבינו זי"ע ברב עם, הפיחו חיים חדשים לכל הפליטים אשר שהו בוילנא. רבים מתלמידי ישיבת מיר ובריסק יח"ל ועוד, מהם שניצלו מן התופת ונתעלו ברבות הימים ונתמנו לרבנים חשובים באר"י, זוכרים ומזכירים בערגה את ההתעלות וההתעוררות שהפיח בהם הרבי ממודז'יץ בימי שהותו בוילנא, את השמחה והדבקות שהחדיר בהם למרות העצב הרב ששלט וכילה כל חלקה טובה.

רבי דוד פוברסקי זצ"ל

זכרונות תלמידי הישיבה בוילנא

תלמידי הישיבות בוילנא זכרו לרבינו חסד נעורים מהעוצמה והחיות שהפיח בהם, חיות דקדושה, בימים טרופים אלו. כך העיד **הגאון רבי ברוך דב פוברסקי שליט"א** ראש ישיבת פוניבז', שהי' אז בוילנא יחד עם אביו **הגאון הגדול רבי דוד פוברסקי זצ"ל** ראש ישיבת פוניבז' והם הלכו יחדיו לשולחנות הטהורים שערך רבינו בוילנא ואמר: השלחנות של האדמו"ר ממודז'יץ היו ממש בבחי' מים חיים על נפש עייפה - על נפשות הפליטים שהיו במצב רוח ירוד באותם הימים.

הגרב"ד פוברסקי שליט"א

בדומה לזה מספר בנו של הגאון רבי ברוך רוזנברג זצ"ל מראשי ישיבת סלבודקא תדיר היה אבי מזכיר את הימים שזכה להיות בחברת הרבי ממודז'יץ בוילנא. כל זמירות השבת אצל משפחת אבי מושרים עד היום עפ"י ניגוני מודז'יץ שחוברו או הושרו ע"י הרבי בוילנא. החיות שהפיח בקרבו הרבי ממודז'יץ הם שנשאוהו מעל גלי הזמן ואילולי הוא זי"ע מי יודע אנה היו באים. ומדגיש הבן אפיזודה מעניינת: צא ולמד! שבכל ימי שהותו של אבי בוילנא, לגודל התמדתו בתורה מעולם לא יצא את היכל הישיבה ולא הסיר עיניו מספר הלימוד יומם ולילה, והעיד על עצמו שלא זכה לראות את זיו פניו של הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל בכל ימי שהותו בוילנא למרות שהתגורר בסמוך. ואילו לשולחנותיו של הרבי ממודז'יץ היה הולך מדי שבת בשבתו משום שחש שמשם שואב הוא חיות בבחי' "כי חיים הם למוצאיהם".

אגב נציין, שבתוך התקופה ששהה רבינו בוילנא, למרות הקושי ואפשרויות המחיה המינימליות שעמדו לרשותו כפי שמתבטא בהרבה מכתבים כי הקושי הכלכלי מעיק מאוד ואין להם אפילו בגדי חורף מינימאליים להתחמם, טרח לנדוד ולנסוע לשבות בשבת פרשת ויגש בבירה השניה של יהדות ליטא היא "קובנה", מקום שהיה מקור התנגדות לשיטת החסידות, עם כל זאת רבינו נסע לשם להפיץ מעייני החסידות. לפי עדויות ורשמים שנותרו מהתקופה ההיא נתקבל שם רבינו זי"ע בכבוד מלכים ועשה ביקורו רושם רב שם.

השפעתו החסידית על וילנא

השפעתו החסידית על וילנא עשתה רושם רב כפי שכותב רבינו זי"ע בעצמו במכתב קדשו מוילנא לגיסו הרה"ח רבי יעקב קאפל:

> על העיתון "די יודישע שטימע" מיום עש"ק פ' משפטים, תמצא שם מאמר בקילוס החסידים במקור ההתנגדות ביחס עם היותי פה, אשר תודה לא-ל עלה לנו לעשות פומבי לחסידות, וכולם במקהלת עם עומדים צפופים ומשתחוים, אבל בלי רווחים, וד"ל וכו'.

בספר רמזי דחכמתא (ע' קכב בהערה) מביא מתלמיד יח"ל **הרה"ג ר' אברהם מרדכי הרשברג ז"ל:**

> בשנת ת"ש היה בעיר וילנא כשברח מפולין מפני המלחמה והיו שם הרבה פליטים ובעיקר מתלמידי הישיבות. בין הפליטים היה גם הרה"ק ר' שאול ידידי' ממאדז'יץ זצלה"ה, ובשבת קודש באו לשולחנו הטהור מלבד ה"חסיד'שע עולם" גם הרבה מהליטאים אף שלא הורגלו בטיש'ן, אבל מצד נעימות הזמירות של הרה"ק ממאדז'יץ נמשכו והתענגו מהזמירות. בעת חלוקת השיריים חטפו החסידים שיריים כנהוג, המה הליטאים ראו כן תמהו

ועשו שחוק מזה, ויהס הרבי את העם ואמר: **שא, שא, אילו ידעו העולם סוד השיריים היה נפסק המלחמה,** כששתקו כולם לשמוע מה יאמר בזה, פירש דבריו: **סוד השיריים הוא להשאיר לאחרים ואם יכולים להניח לאחרים - אין עושין מלחמה,** עכ"ד ודפח"ח.

העיתונאי החרדי **ר' לייבל ביין ז"ל כותב** (בספרו מפנקסו של עתונאי חסיד):

מה שהחסירו תלמידי הבעש"ט השלים הרבי ממודז'יץ שהפך מתנגדים ליטאים צוננים לחסידים. הוא הנהיג בוילנא מסיבות מלוה מלכה, שעליהן נמשכו גם גדולי תורה ליטאים מוילנא. אף הם רותקו לזמרתו וריקודיו והצטרפו למעגל. הוא ערך גם מסע לקובנה ולמקומות ישוב אחרים במקומות ליטא. הוא כבש המונים והפך מתנגדים ותיקים לחסידים נלהבים.

ביתו של הרבי היה פתוח לרווחה לכל הפליטים היהודיים והוא מסר להם אינפורמציה והוראות כיצד לצאת את ליטא ולהגיע לארץ ישראל ...

אמר פעם לפני בני הישיבות שניזונו בדוחק רב וכל מאכלם היה לחם צר ומים לחץ: בימים אלו זוכים להבין את מאמר התנא **"כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה"** שודאי אין הכוונה כפשוטו, שהרי אם אין קמח אין תורה, ואין התורה נקנית אלא בהרחבת הדעת. אולם כך היא 'דרכה' של תורה - כשהתורה 'בדרך' - אז צריכים להסתפק אפילו בפת במלח ומים במשורה וחלילה לא יניחו את התורה בקרן זוית. ומעין זה אמר עוד: **"הכל תלוי במזל אפילו ס"ת שבהיכל"** כל שכן כשהס"ת אינו בהיכל.

הוילנער ניגון

רבים הם הניגונים שחיבר רבינו בתקופה ההיא, ואמר: אני מסה להכניס לניגונים שלי את הכח של החסיד, לצחוק ולבכות כאחת, שכן בימים כאלו, ימי צרה, כל אחד זקוק לזה.

אחד הניגונים היותר בולטים ומפורסמים שכבר נזכרו לעיל שחיבר בעת שהותו בוילנא והפכו לנחלת רבים, נתפרסם ברבות הימים בתואר ה"וילנער ניגון", הניגון הזה הכירוהו על בוריו השרידים שנותרו מוילנא, למרות הקושי בהבעת הניגון על סלסוליו הרבים אשר רובו מתאים יותר לנגן כסולו יחיד, לא היה בנמצא בן וילנא מהתקופה ההיא שלא הכיר חלקים ממנו, ויודעי נגן הבחינו כי הניגון הזה יש בו מוטיביים מיוחדים ושונים מניגונים אחרים שחיבר רבינו.

את הניגון הביא לאר"י **החסיד ר' אלימלך הייבלום ז"ל** שלימים היה מהמתפללים הקבועים אצל רבוה"ק בביהמ"ד בתל אביב, ראוי לציין,

שבמשך השנים נחסר פאל אחד מהניגון שהלך לאיבוד ולא נשתמר בזכרונו של ר' אלימלך ומשום כך נוצר קושי לשיר את הניגון שנקטע באמצעו ויצר נתק בין החלקים, ברבות הימים נגע הדבר ללבו של אחד מחשובי הבעלי מנגנים בחצר מודז'יץ החסיד ר' משה יוסל בלוגרוינד ז"ל שחיבר פאל מיוחד להשלים את הניגון ולחבר בין הדבקים, כך התנגן הניגון בפי החסידים במשך תקופה ארוכה, ועד היום מתנגן כך אצל זקני החסידים כפי ההרגל בכל השנים בתוספת הפאל שחיבר ר' משה יוסל. אלא שבשנים האחרונות נתגלה הניגון כתוב בתוים שנשתמרו מהתקופה ההיא והניגון בא לשלמותו כפי שחברו רבינו זיע"א.

כאמור הניגון הזה ייחודי ואין בדומה לו, והתפרש ברבות הימים ע"י חסידים ואנשי מעשה כנבואה שהתנבא רבינו על תוצאות שנות הזעם והמלחמה, הדברים סופרו בכמה הזדמנויות ע"י **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** ששמע זאת מ**הרה"ח הבעל מנגן ר' איצ'ה ליפא פישביין** שעפ"י עדותו מניצולים שהיו זכורים וחוו את אותה תקופה קשה מנשוא ופירשו את הניגון בבבואה דנבואה ורוה"ק על תוצאת הצפון לעם היהודי במלחמה העקובה מדם והגזירה הקשה מנשוא שנגזרה באותם שנים שאיבד העם היהודי רוב מנין ובנין מבניו בארצות אירופה כשש מליון נפשות טהורות וקדושות.

הניגון מכיל ז' בבות. את ו' הבבות הראשונות פירשו שהם מיוסדים כנגד ששת מליון הנפשות שנספו בשואה, הבבות הראשונות מסולסלות ומוליכות את המנגן בין היהודים מקדשי ה' שהושלכו בחרפה ובבוז אל הגטאות ומחנות העבודה וההשמדה ומשקפות את הצרה הגדולה ואת חיי הפחד הנורא שיראו דבר יום ביומו ואשר רח"ל רבים הלכו ונכחדו או שנעלמו בלא להשאיר עקבות, בכל בבא מהבבות הללו ניתן לתת לבוש במילות תחינה ובקשה למכביר המסתתרים בין הצלילים והסלסולים ומתפרשים אצל כל אחד לפי ערך וגודל המצוקה שבה היה נתון באותה עת, מבבא לבבא הולכת ומתארכת התחינה והבקשה עד הבבא הרביעית הארוכה והמסתלסלת יותר מכולם.

בשתי הבבות הבאות משתנה מעט הסגנון ומבטא יותר סגנון של דבקות שבהם ניתן לחוש בבקשה ובתחינה שביקשו רבבות אלפי ישראל בשעתם האחרונה לבל יפלו ברוחם ויזכו להידבק בקודשא בריך הוא למסור נפשם על קדושת שמו יתברך בבחי' שאמר רבי עקיבא "**כל ימי הייתי מצטער מתי תבוא לידי מצוה זו ואקיימנה**".

הבבא האחרונה כיחידה בפני עצמה יוצאת מן הכלל ואינה דומה במהותה לו' הבבות הראשונים, ובאה להבדיל בין החיים לחיים, לרמז על היהודי ששרד את המלחמה האיומה וניצול מידי הנאצים הארורים ימ"ש, אחד מעיר ושנים ממשפחה ששרדו את ימי התופת והזעם, היהודי שהתגלגל ממחנה השמדה אחד למשנהו ראה וחווה את התופת ומלאך המוות היה לנגד עיניו דבר יום ביומו. והנה משאך יצא לחופשי מודיע הוא קבל עם ועולם, ש"**למרות הכל**", למרות האובדן הגדול והסתר הפנים שהופיע על עם ישראל, בכל זאת מבקש הוא "לידע ולהודיע", שלעד לא נאבד את אמונתנו ותקוותנו בבורא עולם כי "**נצח ישראל לא ישקר**", ו"**מי שאמר לעולמו די יאמר לצרותינו די**" עדי נזכה לגאולת עולם בביאת משיח צדקנו בב"א.

עוזר דלים הושיעה נא

מענין לענין, ראוי לספר כאן אודות ניגון אחר שחיבר רבינו בעל ה"אמרי שאול" בפולין סמוך לפרוץ המלחמה על המילים "**עוזר דלים הושיעה נא**", אותה פירשו כנבואה והרגש הלב לעננים שהתקדרו וכיסו את שמי אירופה, (פאל אחד מהניגון מושר בהקפות שניות בהקפה השישית שתיקן רבינו בעל ה"אמרי אש" לזכר קדושי השואה הי"ד). שלא כפי שאר הניגונים הארוכים של רבינו שבמהלך הניגונים ישנם תנועות של בכי ותחנונים מחד והשתוקקות ודבקות מאידך אולם כולם מסתיימים בכי טוב בתרועות שמחה וניצחון, הניגון הזה היחיד שאינו מסתיים בתנועת שמחה ונקטע כאילו באמצעו, כששאלוהו על כך סתם ולא פירש, רק כעבור תקופה הבינו שבניגון הזה שהוא האחרון שחובר בפולניה טרם פרצה המלחמה ראה ברוח קדשו את העומד להתרחש על עם ישראל בשנים הבאות וקטע את בניגון באמצעו בראותו כי אין בידו להושיע 'גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה'.

פרק ו'

גלות אמריקה

מוילנא לאמריקה

בד בבד עם פעילותו הרוחנית בוילנא, עשה הרבה השתדלות אצל הקונסוליות למיניהן, כדי להשיג אשרות יציאה לארץ ישראל או בדיעבד לארה"ב בכל דרך שהיא, אך השלטונות הרוסים החזיקו בפליטים היהודים במעין משמר, ולא חפצו בשום אופן לתתם לעזוב את ארצם.

מפורסמת וידועה היא דרך פעולתו המקורית והייחודית אשר הצליחה באופן חסר תקדים לסחוט אישור יציאה ראשון ונדיר מהשלטון הרוסי הנוקשה ששלט ללא מצרים בוילנא, ובדרכו זו פתח את הפתח לאישורים רבים נוספים לשאר הרבנים והתלמידים ששהו בוילנא בימים ההם ובכך בעצם הציל את עולם התורה הגולה בוילנא.

מכתביו הרבים למכריו בתפוצות בכל רחבי תבל מעלים עד כמה השתדל בכל נפשו ומאודו בעניין זה. עד שיום אחד פנה במלוא הודו והדרו לבוש בגדי שיראין של שבת אל משרדי הנ.ק.ו.ד. הידוע לשמצה, מראהו בבגדי המלכות הטיל מורא וכבוד אצל כל המפקדים שנכחו במקום ועשה עליהם רושם עז עד שנשתתקו ממש מרב מורא.

ווילנער נייס

דער בארימטער מאָדזשיצער צער רבי מיט זיין משפחה

פֿארן מיט אן אַעראָפּלאַן פון ווילנע קיין אַמעריקע

אין ווילנע געפינען זיך לעצטנס אלס פֿליטים דער מאָדזשיצער רבי יחזקאל זוי"ע מיט זיין משפּחה.

דער מאָדזשיצער איז וועלט - בא־רימט מיט זייגע נגונים און קאָמפּאָזי־ציעס, וואָס ווערן געשפּילט אויף דורך הובערמאַנען.

אויך אין ווילנע שלעגט דער מאָדזשי־צער רבי אייגאָרדענען זייגע טראָדי־ציאָנעלע שלוש - סעודות, אויף וועלכע ס'פלעגן זיך פֿאַרזאַמלען מעסן טון זייגע חסידים, בדי אויסצוהערן די הערלעכע נגונים.

איצט ווערן מיר געוואויר, אז דער מאָדזשייצער רבי צוואַמען מיט זיין פֿרוי, קינדער און מקורבים, פֿאָרן אַף שוין די נאָענטסטע טעג פון ווילנע קיין אַמעריקע. און פֿאָרן וועט די רביצע פֿאַמיליע מיט אן אַעראָפּלאַן דורך די סקאַנדינאַווישע לענדער, דאן דורך בעלגיע, פֿראנקרייך, שפּאַניע און פון ליסאַבאָן מיטן „יענקי קליפּער" קיין אַמעריקע.

דאָס איז דער עדשטער פאל וועו אַ חסידישער רבי זאָל פֿאָרן מיט אן אַעראָפּלאַן.

אין ווילן האָט דער מאָדזשיצער רבי געהאַט צענדליקער טויזנטער חסידים, וואָס פלעגן זיך צוואַמענפֿאָרן אין אַס־יוצק, וואו דער רבי האָט די לעצטע יאָרן געווויינט, פֿראוועו דעם רבישן טיש.

מיט אַ פּאָר יאָר צוריק איז דער מאָדזשיצער רבי געווען אין ארץ־ישראל.

זייגע חסידים פון ארץ־ישראל, דער־ווייסנדיק זיך, אז דער רבי געמינט זיך אלס פליט אין ווילנע, האָבן געמאַכט אלע אַמיאוגגען אים אַראָפּצובערעדנען צו זיך, און מען האָט אים אפילו גע־שיקט סערטיפיקאַטן. היות אַבער דער מאָדזשיצער רבי איז נאָך נים געווען אין אַמעריקע, האָט עו בא־זאַסן נאָך־צוקומען דעם ויאוגטש פון זייגע אַמע־ריקאַנער חסידים אין פֿאָרן קיין אַמע־ריקע.

האדמור ממודז'יץ יסע לארץ ישראל ויהיה האדמו"ר הראשון שיסע במטוס

תיכף לכניסתו פתח ודיבר בנועם אל לבם של ראשי המשרד, שיבח בפניהם את השיטה הסוציאליסטית של המשטר הרוסי בהביאו מקורות מן היהדות לשיטתם, עד כמה ראוי לשמור על זכויות הפועל העובד, שכן מצינו שהתורה מצווה "לא תלין פעולת שכיר אתך עד בוקר" "ביומו תתן שכרו" ועוד כהנה ציווים המגינים על זכויות העניים והעובדים.

ניכר היה שהנוכחים בחדר מתפלאים מאוד מדבריו, ומשנוכח כי דבריו עושים עליהם רושם, אמר להם שבעבור זה מעונין הוא לצאת מליטא, כדי לפרסם בעולם את טובת שיטתם כפי שמופיע בתוה"ק ויהיה להם למליץ. דבריו הכובשים הכריעו והשפיעו על נותני האשרות, ומיד באישור מגבוה נתנו בידו אשרת יציאה מליטא עבורו ועבור בני משפחתו.

יצוין, שתיכף שקבלו את האשרה לצאת מליטא, השתדלו רבות בהשגת אישורי כניסה או לאר"י או לארה"ב. אחיו רבי יצחק שבארה"ב השתדל רבות והשיג עבורו ועבור בני משפחתו אישורי כניסה לארה"ב, אלא שהקונסול בליטא היה צריך גם הוא לאשר את יציאתם וזה בא להם בקושי רב. רבינו הסתפק אם לעלות כבר לאר"י, או שמא המצב באר"י מסוכן ואינו מאפשר לעת עתה.

חסיד אומות העולם סוגיהרה צ'יונה, הקונסול היפני שהנפיק את אשרת המעבר דרך יפן

גם אחר שקבלו אישורי כניסה לאר"י ולא לארה"ב ורבינו גמר תחילה בדעתו שאין ספק מוציא מידי ודאי וצריך לצאת לכיוון אר"י. אולם רבות מחשבות בלב איש, ומשום שלא הייתה הפרוטה מצויה בכיסם כלל לשלם את הוצאות הדרך לאר"י, גמרו אומר להמתין עד שיאושרו האישורים שנשלחו מארה"ב ע"י אחיו רבי יצחק שלקח על עצמו גם את כל הוצאות הדרך.

גלות אמריקה

ביום ג' ז' אלול ת"ש, עזב רבינו את וילנא ברכבת, ורבים ליוווהו ונפרדו ממנו לשלום בראשם **הגאון הגדול רבם של בני הגולה רבי חיים עוזר זצ"ל** שלמרות גילו המופלג וחלישותו הרבה, בכל זאת התאמץ בקושי רב ללוות את רבינו עד לתחנת הרכבת וקשה היתה עליהם פרידתם.

לימים סיפר **הגאון רבי יושע בער סולוביצ'יק**, שכאשר חנתה הרכבת ברציף הייתה הרכבת עמוסה עד אפס מקום, והוא ואחיו הם שפינו לרבי ולרבנית ולכמה מהילדים הרכים מקום ברכבת. דרך מוסקבה ועוד ערים הגיעה הרכבת לארה"ב. עם בואו, קבלו את פניו משפחת אחיו רבי יצחק. ומיד התאכסנו בדירה שהוכנה מבעוד מועד לקלוט את רבינו ובני ביתו.

רבינו עמד בהתחייבותו במשרדי ה נ. ק. ו. ד. ותיכף עם בואו לארה"ב הזמין כמה עיתונאים וכתבים, ודיבר בפניהם בשבח הממשלה הרוסית ויחסם הטוב אליהם בוילנא.

סיפר **ר"י מיר הגאון רבי אליעזר יהודה פינקל זצ"ל** לרבינו בעל "אמרי אש" כשנפגש עמו באקראי באר"י, כי מאז שנתפרסם הראיון עם אביו רבינו בעיתונות האמריקאית, הרגישו איך התייחסות השלטונות הרוסים אליהם השתנתה מן הקצה אל הקצה לטובה, ואט אט התרבתה חלוקת האישורים לתלמידי הישיבה לאשר את יציאתם אל החופש כשנימוקם הראשון עמם: כדאי הוא לשחרר את הרביים היהודים אל החופש וידברו עלינו טובות.

גם החזון איש משנודע לו דבר המעשה הזה, התפעל מאוד מחכמתו והתבטא לא פעם: "**הרבי ממודז'יץ הוא שהציל את עולם הישיבות מכליה**".

השפעתו על הדור הצעיר באמריקה

בימים ההם הייתה אמריקא הגדולה עולם של שממון רוחני והחולין אחז בה מכל עבר. רבינו אווה למושב לו את שכונת ויליאמסבורג בניו יורק, שם הכינו עבורו דירה חדשה ובית מדרש לתורה ולתפילה.

על השפעתו על הכלל באותם ימים נוכל ללמוד ממה שהעיד **הרה"צ רבי משה וואלפסון שליט"א**[34]:

34 . מחשובי המשפיעים באמריקה ומלפנים תלמיד ישיבת 'תורה ודעת' ונתקרב אז מאוד לרבינו והחזיק עצמו לתלמידו, הדברים נאמרו בסעודת מלוה מלכה בבורו פארק באולם 'מנורה' בראשות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א - אדר תשס"ז.

ביציאתו מבית מדרשו שבוויליאמסבורג

בימים ההם שהיו ימי ניסיון לדור הצעיר, רבים נסחפו אחר הזרם, ואחד מגדולי ישראל באותה תקופה שהיה לו חלק נכבד בחיזוק הדת והתחזקות הדור הצעיר דאז, היה הרבי בעל ה"אמרי שאול", שבזכות התענוג דקדושה שהנחיל להמוני בית ישראל בשירתו המופלאה ובכוח תורתו וחכמתו, הקרין על כל סביביו שמחה אמיתית המבטלת את כל שאר תענוגי

חנוכה תש"ז - מימין, ר' משה וולפסון, ר' דוד טאוב, ר' חיים סאכאטשעווסקי, ר' בן ציון שנקר, ר' אברהם שנקר

רבינו בנישואי בתו, עומדים מימין, ר' יצחק ור' יחזקאל, ולשמאלם בשורה שניה, האחים ר' פישל ור' חיים סאכאטשעווסקי,

וחמדות העולם הזה. והוסיף הרב וולאפסון: "בזכות דברי תורתו המופלאים והמרוממים של הרבי וכוח שירתו הפלאי התחממתי לאורו להמשיך ולהתחזק בדרך הקדושה כנגד הרוחות שנשבו אז מכל עבר".

ואכן עשרות רבות מתלמידי ישיבת "תורה ודעת" ועוד בני ישיבות תלמידי חכמים וסתם עמך, היו מצטופפים בצלו ונמצאים אצל השולחנות מדי שבת בשבת, בתחילה נקבצו האחד בלוא ידיעת חבירו, ובסיום השולחן מצאו עצמם חוזרים בקבוצות אל הישיבה, ומאז היו באים בהתארגנות קבועה לשולחנות לסעודות מלוה מלכה ובסתם עידנא דחדוותא.

בימים ההם הוקם "**ועד חסידי מודז'יץ באמריקה**" שפעל והפעיל לקנות בית מדרש ובית מגורים לרבינו ומשפחתו, ועשה מאמצים לאגד תחתיו את שארית הפליטה שניצלו ונמלטו מציפורני הצורר הנאצי. כמו כן התחדשה הוצאת הקונטרס "**תפארת ישראל**" שיצא עוד בפולין, ויצאו ו' קונטרסים מועט המחזיק את המרובה מדברי תורתו ומאמרי אבותיו, ובסופו היכל הנגינה, וגם הוציא לאור אז לראשונה הגדה של פסח "**אשי ישראל**" מעוטר בפירוש אביו ה"דברי ישראל" ופירוש שלו בשם "**ישא ברכה**".

מסירות לקדושת הניגון

בהזדמנות סיפר כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א[35], את ששמע מכלי ראשון מיהודי שפעל הרבה בזמן שה"אמרי שאול" זי"ע הגיע לאמריקה אחרי שברח במלחמה והגיע בעירום ובחוסר כל. אותו יהודי עזר לרבינו הרבה והכניס אותו לביתו בהרחבה, וסיפר, שכשרבינו הגיע לאמריקה, אחרי יומיים עלה אליו להביא לו סכום כסף, רבינו השיבו: "למה אני צריך עכשיו כסף, אין לי שום ספרים, קח את הכסף ותרכוש לי בזה ספרי יסוד".

היהודי ראה שרבינו חי בדחקות מאוד גדולה, והעלה ברעיונו כיצד לגרום הכנסה כלכלית לבית הרבי, הלך לאחד שהיה מנצח על תזמורת מאוד גדולה באמריקה, והניח לפניו הצעה: הרבי ממודז'יץ יש לו ניגונים רבים יפים ומיוחדים, בוא תיתן סכום ראשוני יפה לרבי, ותוכל לקבל רשות לנגן את הניגונים של הרבי, ומלבד זאת, כל ניגון שתנגן תיתן לרבי תמלוגים מדי חודש בחדשו. הלה נתן הסכמתו.

באו שניהם יחד לפני רבינו, המנצח הגיע ברוב חשיבות והרגיש שהוא הולך לעשות כאן איזו טובה גדולה וחשובה לרבי. הרי מן הסתם לא היה זה דבר קל לשכנע אותו שיסכים לדבר כזה.

אולם משהציעו לפניו את ההצעה רבינו ביטל תיכף את ההצעה ולא הסכים לה, משמע אותו מנצח את הדברים מפי הרבי, התמלא כעס ויצא מהחדר בכעס גדול.

לאחר מכן נכנס היהודי שהתעסק בעניין הזה לרבינו, ושאלו בתמיהה: הלוא הדבר הזה יכול היה להביא הכנסה קבועה לבית הרבי שיחיו קצת יותר בהרחבה, מדוע הרבי ביטל את ההצעה.

סיפר לי אותו יהודי, שבבת אחת פני הרבי הרצינו והחל לדבר עמו על החשיבות שייחס אביו ה"דברי ישראל" לעבודת הקודש בנגינה, ואיזה מסירות נפש היתה לאביו לכל ניגון, ניגון מביא להשתפכות הלב ולהשתפכות הנשמה, ואת אותה עבודת קודש אינו יכול לחלל על כסף, אי אפשר לפדות את זה בכסף. אי אפשר להוריד את הקדושה ולעשות מזה כסף.

סיים היהודי את סיפורו: כל כך התרגשתי מהדברים של הרבי, לקחתי את שתי ידיו הק' ונשקתים, וירדו לי דמעות התרגשות.

35. ועידת הנאמנים - כ"ו אדר ב' תשע"ב.

הרה"ח ר' בן ציון שנקר

מספר הרה"ח ר' בן ציון שנקר על דרך התקרבותו לרבינו ולחסידות מודז'יץ.

ואלו דבריו (בתרגום מאידיש ללה"ק)[36]:

הרה"ח ר' בן ציון שנקר שליט"א

אבי היה מעיירה קטנה בפולין, כל כך קטנה שאפילו אינה מופיעה על המפה. בעיירה זו התגורר אחד שהיה לו חתן חסיד מודז'יץ שהיה גם בעל מנגן והיה רגיל להביא אל העיירה ניגוני מודז'יץ מהרבי ה"דברי ישראל". אבי לא היה בעל מנגן גדול אבל היתה לו תפיסה מהירה בניגונים והיה גם בעל תפילה, ממנו למדתי הרבה ניגונים של ה"דברי ישראל" שכבר נחרטו במוחי בתור ילד עוד קודם התקרבותי הפרטית לרבי ממודז'יץ. ממילא כבר הייתה לי ידיעה והכרה מחסידות מודז'יץ ועבודת הקודש שלה בניגון והלל עוד קודם בואו של הרבי ממודז'יץ לאמריקה.

באותה תקופה בשנת תש"א כשהגיע הרבי לאמריקה, היינו בני המשפחה מתפללים ב'פולישע שטיבל' החסידי והמקורי, שבו התרכזו מהגרים מפולין מאותו איזור של אבי אוז'רוב ראדום ועוד אחרים ששמרו על צורתם הרוחנית גם בארץ לא זרועה. משנודע כי הרבי ממודז'יץ בא מפולין לארה"ב נדברו המתפללים ביניהם שאחר תפילת שחרית ילכו רגלית לבית מדרשו של הרבי בויליאמסבורג. כך הלכו 8-9 אנשים ובני משפחתי ביניהם.

מראיין: האם גם שאר הדמויות המפורסמות שסובבו את הרבי ממודז'יץ כגון ר' משה וואלפסון ואחרים השתתפו באותה שבת?

ר' משה הגיע רק לאחר 7-8 שבועות, ואגלה לכם דבר מעניין, אני ור' משה היינו הולכים לרבי כמעט במשך עשרה חודשים מבלי לדעת האחד מהשני, אני הייתי הולך למלווה מלכה במוצאי שבת והוא היה הולך לסעודה

36. בראיון שמסר לעיתון "משפחה" בהשתדלות איש אמונו באר"י א"מ הרה"ח ר' אברהם בקנרוט הי"ו.

שלישית, רק לאחר עשרה חודשים בקעמפ של ימי הקיץ נתוודענו כי שנינו צועדים בכל שבת את אותו מסלול אל הרבי ממודז'יץ.

הקעמפ היה בסמיכות למקום שגם הרבי ממודז'יץ נסע אליו בימות הקיץ, וכמה פעמים בשבוע בשעות הצהרים כשכולם היו הולכים למנוחה, היינו מתגנבים בלא שיכירו בנו [היה אסור שידעו], תופסים טרעמפ על אם הדרך למקום משכנו של הרבי שם היינו משוחחים עמו שעה ארוכה בדברי תורה ונגינה.

כך במשך הזמן נמשכו עוד ועוד תלמידים חשובים מישיבת "תורה ודעת" שנקשרו עם הרבי.

ר' בן ציון חוזר אל סיפורו הראשון:

שבת זו, הניגונים הריקודים וכו' נסכו בנו הרגשה מרוממת מאוד וראו בחוש על החסידישע יידען שהגיעו אל בית המדרש, כמה שמחה נסובה על פניהם מהמפגש עם הרבי ממודז'יץ שהתנהל כרבי פולני על כל המשתמע מכך.

לא כרכבת אלא כשעון מתקתק

אולם בשבת זו פרשת נח עדיין לא הייתה ההתקרבות שלי אל הרבי ממודז'יץ, אפילו שגם במוצ"ש הלכתי למלווה מלכה.

הסיפור האמיתי התרחש כחודשיים מאוחר יותר, הרבי התארח לשבת קודש ברחוב סמוך למקום מגורינו, לא ידענו על כך מראש, אלא שבליל שבת שמענו בשטיבעל שהמודז'יצע רבי נמצא ברחוב סמוך ומתפלל שם בבית כנסת גדול שרגילים היו לבוא שם חזנים גדולים ביניהם זכור לי החזן ר' משה קוסוביצקי כשבא לביקור באמריקה, וכנראה שבין המתפללים בבית הכנסת הגדול היה חסיד מודז'יץ שדאג לסדר שם לרבי מקום תפילה.

בליל שבת הלכנו לטיש, בבוקר הלכנו גם לתפילה, ולאחר התפילה אבי ניגש לברכת שלום לרבי, לאחר שנכנס עמו בשיחה והתעניין בשמו ומוצאו, תוך כדי הדברים הזמינו הרבי אליו לסעודת שבת בבית האכסניה.

מיד אבי ז"ל שלח אותי ואת אחי שהיינו צעירים הביתה לעשות קידוש לאמי והוא הלך עם עוד כמה אורחים שהוזמנו ע"י בעל האכסניה לסעוד את סעודת השבת בבית האכסניה, ולנו אמר שלאחר שנסיים את הסעודה עם אמנו נעלה גם אנחנו לבית האכסניה.

די ימים נוראים אין בית המדרש פון מאדושיצער רבי'ן, ברוקלין

דאס גרויסע בית־המדרש פון מאדושיצער רבי, אויף 297 סאוטה פינפטע סטריט, ברוקלין, איז דעם פארנאנט געגעם שבת בייגאכט געווען געפאקט מיט עטליכע הונדערט אירען, ווי אלכע זיינען געקומען אהין פון פארשידענע געגענדען אין גרויס ניו יארק כדי צו הערען דעם רבי'ן זאגען סליחות.

פאר א היגען איד וועט אפשר דאס פארואמלען זיך פון אזא גרויסען עולם צו די סליחות פון מאדושיצער רבי'ן זיין אן איבערראשונג, אבער פאר די וואס געדענקען נאך דעם בארימטען מאדושיצער חויף אין פוילען און האבען בכלל א באגריף וועגען מאדושיצער תפלה וכוונה — פאר זיי איז דאס א גאנץ נאטירליכע דערשיינונג. ווארום אין פוילען איז געווען א גליק צו קומען אויף יום טוב, באזונדערס אויף די ימים נוראים, קיין אטוואצק צו דאוונען דארטען איז מאדושיצער בית המדרש. דארטען, איז אטוואצק, וואס געפינט זיך נעבען ווארשע און וואו דער רבי האט געוואוינט אין לעצטע יאהרען פאר'ן קריג, פלעגען זיך פארואמלען צו די ימים נוראים אין ריזיג גרויסען מאדושיצער חויף בייז צוהן טויזענט אידען, דארונטער פילע אנגעזעהענע רבנים, חסידים, תלמידי חכמים, יראים ושלימים און אפילו גישטע ארטאדאקסישע שרייבער און כלל מועד.

איצט האט די אגודת חסידי מאדושיץ אינגעארדענט דעם רבינ'נס בית המדרש פאר עטליכע הונדערט מתפללים. פארשטעהט זיך, אז דער רבי זיין גייסט משנה מנהג זיין פון דער אלטער חיים, וואו יערער איד האט געקנט דאוונען אויך אין די ימים נוראים גאנץ פריי. עס ווערען נאר המדרש, און דערפאר וועט מען אויך דא, אין מאדושיצער בית המדרש, אויף 297 סאוטה פינפטע סטריט, ברוקלין, קענען דאוונען די ימים נוראים גאנץ פריי. עם ווערען נאר אויסגעטיילט טיקעטס כדי צו פארמיידען א געדרענג.

ימים נוראים בניו יארק

זכורני שנכנסתי לבית האכסניה וראיתי את הרבי יושב כולו אומר כבוד בראש השולחן ואני ואחי התיישבנו בקצה השולחן, והנה ראיתי מונח על המזווה ספר דק בשם "לחסידים מזמור" שהוציא מ. ש. גשורי ובו נדפסו ניגונים של הרבי ממודז'יץ, בהיותי קורא תווים לקחתי את הספר לידי והתחלתי לעיין בו, תוך כדי העיון התחלתי לזמזם ניגונים של הרבי שנדפסו בספר.

לפתע הבחנתי שהרבי ממודז'יץ נועץ בי עיניים ומאזין לזמזומים היוצאים מפי, אני שהייתי נער צעיר כבן 15 שנים נבהלתי מאד, והרבי פנה אלי בשאלה: "אתה יודע לקרוא תוים"? נענייתי בחיוב, הרבי הנהן בראשו ואמר לאמיר הערן לאמיר הערן (בא נשמע בא נשמע). כיון שכך התחלתי לשיר בקול ולקרוא את הניגונים מתוך הספר. נראה היה שהדבר עשה רושם על הרבי איך נער צעיר עומד ושר מיצירותיו וביקש שאעבור לעוד ניגון ועוד ניגון המופיעים בספר ללא הפסקה.

בסוף הסעודה כיבד אותי לשיר "שיר המעלות" ושרתי את אחד הניגונים שלו שחיבר בפולניה והגיעו לאמריקה עוד קודם בואו לאמריקה ע"י תלמידי

חב"ד מישיבת תומכי תמימים באוטבוצק שבאו לאמריקה קודם שהפציצו את אוטבוצק וניצלו מהתופת והם הביאו את הניגון לאמריקה ושרו אותו גם בישיבה שלמדתי. את הניגון הזה אני שר באחת הקלטות על "שמחה לארצך" ומכונה "ניגון הרכבת" על שם שבתוך הניגון נשמעת מעין צפירת רכבת.

מרב התרגשות שהרבי כיבד אותי לשיר שרתי את הניגון במהירות ולא לפי הקצב הנכון, כשסיימתי את הניגון שאל אותי הרבי מה שמי, עניתי לו בן ציון, אמר לי הרבי את הניגון הזה לא שרים בקצב של רכבת מהירה צו.. צו.. צו.. אלא בקצב של שעון מהלך טיק.. טק.. טיק.. טק.. מאז התחילה ההתקרבות שלי אל הרבי ולאחר מכן גברה הקרבה כשאחי הרה"ח ר' אברהם זצ"ל שהיה מבוגר ממני בשנתיים נבחר לחתן בבית הרבי ונשא את בתו של הרבי הרבנית צפורה ע"ה וממילא היה יוצא ונכנס בבית הרבי ואף הקשר שלי התחזק על ידי כך.

הפעילות באמריקה

רבינו לא התכוון להשתקע באמריקה ולהאריך את שהותו שם, את מכתביו שהיה שולח למשפחתו ומכריו בעולם היה חותם כך: "אחד מגולי פולין שבאמריקה".

חדב"נ הרה"ח רבי אברהם שנקר ביום נישואיו - לצד חותנו רבינו

מיום שדרכה רגלו על אדמת אמריקה, השתדל בכל מאודו למלאות תקוותו משכבר הימים לעלות ולהשתקע באר"י. אלא שתקופה זו נמשכה כחמש שנים ויותר.

רבינו בחלון קרון הרכבת נפרד ממלויו בדרכו לשדה התעופה טרם עלייתו לאר"י

פרק ז'

עלייתו לארץ ישראל והסתלקותו

מאמריקה לארץ ישראל

אור ליום ב' כ"ח סיון תש"ז, עלה רבינו על אווירון בדרכו להשתקע סופית בארי"י ולהתיישב בה. ביום ד' ר"ח תמוז הופיע בהדרת קדשו בשדה התעופה לוד והתקבל בשמחה רבה באהבה ובהתלהבות גדולה על ידי חסידיו ומעריציו הרבים שחיכו עליו בשדה, וההתעוררות בכל הישוב לרגל בואו היתה גדולה ועצומה מאוד.

בסידור קידושין אצל הרה"ח ר' יקיר יוד ר"ח תמוז תש"ז

ראשי העדה החרדית אצל רבינו - מימינו הבעל אכסניא הרה"ח ר' יהושע פישביין ז"ל ומשמאל עומד נכדו רבינו ה"נחלת דן"

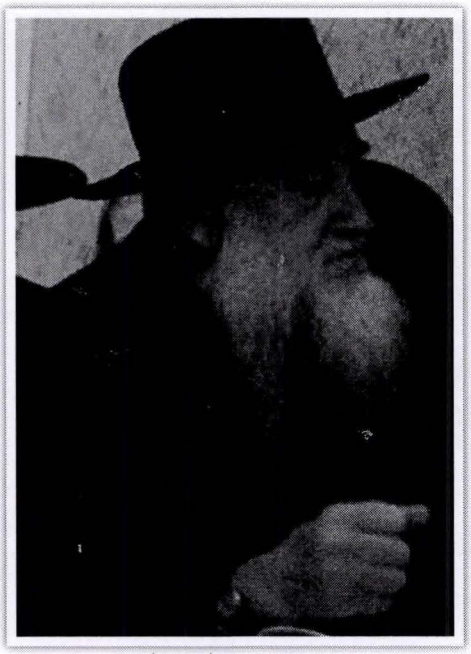
כבר באותו היום סידר קידושין אצל אוד מוצל מאש תלמיד ישיבת תפא"י באוטוואצק הרה"ח ר' יקיר יוד ז"ל, [שהיה לימים מנהל ישיבת "אמרי שאול" וגבאי השטיבעל בב"ב ומיום שהעתיק אדמו"ר ה"נחלת דן" את משכנו לב"ב נתמנה לגבאי ביהמ"ד הגדול בב"ב].

ראוי לציין, כי החזו"א שהכיר את רבינו בטביעות עינא מביקוריו באר"י, וידע את מעלותיו מפי השמועה ומפי מקורבים ועסקנים, תיכף ששמע שרבינו עומד לעלות לאר"י למשכן של קבע, שלח שליחים ועסקנים (ביניהם ר' דוד פרנקל ועוד), לשכנע את הרבי ממודז'יץ שיקבע את משכנו דוקא בעיר בני ברק שהיתה בימים ההם בתחילת הקמתה והחזו"א פעל לשמור את בני ברק מפני רוחות זרות, ובשביל כך דאג להקיף את בני ברק בשמירה רוחנית פיזית, וביקש אדמור"ים וישיבות קדושות שיקבעו את משכנם בגבולותיה של בני ברק. כך בצד דרום מערב של ב"ב החלו בהקמת קרית ויז'ניץ, ובצד האחר הוקמו ישיבת סלבודקא ועוד. את רבינו הועיד החזו"א לשמירה בצד צפון מערב (באזור רח' יהודה הנשיא של היום).

אגב באותו ענין[37], בביקורו באותם הימים אצל רבה של ירושלים רבי יוסף חיים זוננפעלד זצ"ל, התפלא רבה של ירושלים מדוע יגור בתל אביב עיר של חולין ולא בעיה"ק ירושלים. והנה מבעד לחלון בצבץ מגדל של איזה מסגד

37. שמעתי מכ"ק אדמו"ר שליט"א.

הרה"ח ר' הרשל כגן ז"ל

טמא, השיבו רבינו, הנה עוד יש עיר אחת בעולם שאין בה מעין אלו ומדוע נדבר בה סרה.

בשבתו של רבינו בתל אביב משך שבועות ספורים, רבים הספיקו עוד לשחר לפתחו, אולם תיכף התחילו להתגלות מחלת לבו שנמס בשנות המלחמה. עוד הספיק לעלות לירושלים וביקר אצל **האדמו"ר ה"אמרי אמת" מגור זצוק"ל**, וסיפר נכדו בעל ה"**נחלת דן**" שבכניסתו אל הרבי מגור השאיר את המקל מחוץ לבית בהתבטלות אל מי שהנהיג את היהדות החסידית הפולנית של אותם הימים. בצאתו התבטא: אימי המלחמה ותוצאותיה ניכרים היטב על פני הרבי מגור.

אגב, סיפר **רבי הערשל כגן זצ"ל**, שפעם בא הרבי מגור לביקור אצל רבינו באוטווצק, וירד באותו יום שלג כבד באוטווצק ונערם שלג רב בכניסה אל הבית. רבינו יצא לבדו אל החצר לפנות את השלג מהמעבר מהרחוב ועד לבית, ולא הרשה לאף אחד לסייע בידו.

אשכבתיה דרבי

הסתלקותו של רבינו במיטב שנותיו הכו בתדהמה את כל מכיריו, בשבועות הראשונים מאז עלה לאר"י עוד היה באיתנו וערך את שולחנותיו בשב"ק משך כשלוש שבתות, מכאן ואילך לבו שנמס בשנות המלחמה הלך ונמס, כוחותיו כבר לא עמדו לו ומיום ליום הלך ונחלש יותר ויותר והרופאים אמרו נואש. גם לאחר שנלקח ממנו כח הדיבור, עדין היו פניו שמחות וצוהלות והיה מפזם חרישית ניגונים כפי שמעיד רבי ישראל אידלמן שהיה לצדו בימים ההם:

> כשהדיבור כבר נלקח ממנו, היה מתיישב על מיטתו מוריד את רגליו על הארץ והיה מתחיל לפזם נעימות מתוקות מדבש, ומה שלא יכל להסביר לנו בדבריו, רצה להסביר לנו בניגוניו, כשהדרת פניו לא נשתנתה במאומה

רבינו בסנדקאות אחרונה באר"י של הרה"ח ר' חיים אשר קרימלובסקי שליט"א

וצהלתו ובת שחוקו התמידי נמצאו על פניו, ובעיניו מלאות החמלה והאהבה הסתכל עלינו אם גם אנחנו שמחים וצוהלים. הבינונו כוונותיו הטהורות ולמרות שליבותינו התפלצו מכאב בראותנו כי האור הנפלא הלזה הולך ודואך לעינינו ורצינו להתפרץ בבכי מר על האסון הגדול העומד להתרחש ועל הסוף המר המתקרב ובא כי כך אמרו לנו הרופאים שהקץ קרוב מאוד, חינקנו את הדמעות בקרבנו וצחקנו בפניו כרצונו שנהיה בשמחה. כשלא יכולנו כבר להתאפק התחמקנו מהחדר שעמדה בו מיטת חליו לחדר אחר ובכינו חרישית.

וכה דברי בנו רבי שמואל אליהו (בהקדמה לספר "אמרי שאול"):

כעבור שבע שנים, שבע שנות מלחמה, שבע שנים שדופות, שנים של חורבן והשמדת היהודים, אשר אכלו את כל הטוב והיפה בישראל, נתבשרנו על דבר עלייתו של אאמו"ר לארצנו הקדושה .... אבל אחרת היתה רצון ההשגחה העליונה, כעבור שלושה שבועות, שלוש שבתות שבהם קידש ש"ש ברבים בעבודת ה' שלהבת קודש ... לפתע פתאום החלו סימני מחלת לבו שנמג ונמס במשך שנות המלחמה, מתוך רוב כאבים מצרות ישראל וחרבן היהדות לצאת מלבר. ושמחתנו ושמחת כל חסידיו ומעריציו נהפכה לתוגה. ומני אז התגברה עליו המחלה מיום ליום במהירות נפלאה. וקולו קול ערב ונעים ועטו עט סופר ומהיר שבשניהם שלט והצטיין באופן כה נפלא נלקחו ממנו לאט לאט על ידי מחלתו, עכ"ד.

ובמכתב אחר שכתב ה"אמרי אש" לש"ב הרה"ח רבי יעקב קאפל זצ"ל, מביא תיאור מצמרר על התקופה האחרונה ויומו האחרון של רבינו:

במשך חמשת החודשים וחצי שהוא היה כאן אצלי, הייתי במחיצתו והסתופפתי בצלו הקדוש כל הזמן כמעט יומם ולילה ולא משה ידו מתחת ידי וראיתי קדושתו טהרתו וזך מעשיו. כמה אדיבות אצילות עילאית, מדות נעלות תרומיות, חכמה עליונה תורה ועבודת קודש התרכזו בנפש עדינה זו. אין מי שיעריך את גדולתו וגדלותו הנפשית וקשה למצוא את הביטוי המתאים והמלא שיבטא ויגדיר את אסוננו הגדול - חבל על דאבדין ולא משתכחין ...

מי מלל ומי פלל שתשקע החמה באמצע היום, ומי יכול לחשוב שנסיעתו זו לארץ תיגמר פתאום וכה מהר באסון נורא כזה ובטרגדיה כזו, ולמי עלה על דעתו שמחלתו תתגבר עליו בקצב מהיר כל כך ותעשה קץ לחייו הקדושים.

ערב שבת קודש היה, בבוקר עוד הניח תפילין, ובשעה שש בערב עוד התפלל קבלת שבת, הגם שלא הבינונו ולא שמענו המילים יוצאות מפיו הקדוש כי קשה היה עליו הדיבור, רק שמענו שהוא נאנח ומתאנח קצת באופן קל ביותר, ובתוך אנחתו היתה מעורבת ומתובלת איזו נעימה דקה מן הדקה כמו זמר וניגון. ניגשתי אליו ושאלתיו: למה אתה מתאנח, האם כואב לך דבר מה, וענה בחיוך: עי! ושוב שאלתיו האם הנך מתפלל, מקבל שבת ומזמר, וענה בלשונו הקדוש כן - ובשעה שש וחצי הכרנו בו שינוי גדול בפניו. הזעקנו תיכף לרופא והוא קבע שפך דם במוח ל"ע, פקע עורק במוחו, ובשבת בבוקר בשעה שבע וחצי יצאה נשמתו בקדושה ובטהרה בנוכחות קהל גדול מחסידיו ומעריציו שהיו ערים כל הלילה בבית.

בהסתלקותו בשבת קודש ט"ז כסלו תש"ח מצאו ספר תנ"ך פתוח על ידו בפסוק "ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים".

ואלו דברים שכתב בשבחו לאחר הסתלקותו בנו ה"**אמרי אש**" בהקדמה לספר "**אמרי שאול**":

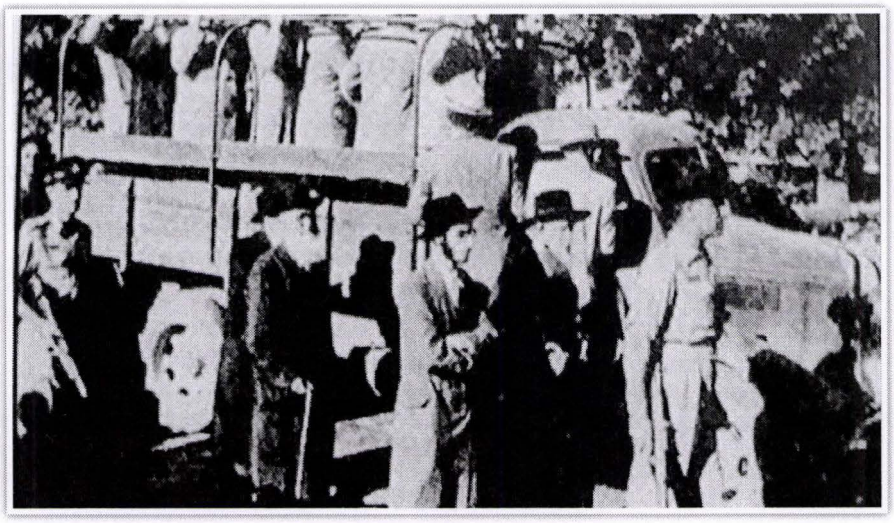
כמה אצילות נפשית עילאית, מדות נעלות ותרומיות, חכמה עליונה, זמרה ועבודת קודש לשמה התרכזה בנפשו העדינה, אישיות דגולה מרבבה, צדיק יסוד עולם, גאון וענק הרוח, גדול וטרקלין המחשבה, איש נבחר ומורם מעם, שליט ההוד והיופי וכולו אומר כבוד, ברכת ואוצר האור, פה מפיק מרגליות, בעל הדרת פנים, מרהיב עין ולוית חן, היכל הקדושה ורוך השירה, ונפש סגולה ועשירה על כולנה, וצדיקים אפילו במיתתם קרויים חיים, ורוחו הקדוש חי בקרב אלפי ישראל שהפיח בהם והאציל עליהם מרוח קדשו, פרי רוחו חיים, בתורותיו העסיסיות, דברי אלקים חיים, בנגלה ובנסתר, בשירתו ובזימרתו, מזמור שיר לה' נעים זמירות ישראל.

הסכנה במסע ההלויה

תיכף במוצ"ש החלו חברות קדישא מריבות ביניהן על מי יניח צדיק גופו הטהור. הח"ק לעדת גליציא בקשו את קבורתו בחלקם, בהיות רבינו חתנו של הבוכוניא רב. מאידך עמדו הח"ק של כולל פולין על דעתם כי רבינו מגדולי אדמו"רי פולין ומשארית הפליטה יקבר בחלקת פולין. לבסוף, התחייבות של כולל פולין להקדיש חלקה של 30 קברים לעדת חסידי מודז'יץ היא שהכריעה את הכף לטובתם, והוחלט על קבורה בחלקת פולין. ההלוויה נקבעה למחרת היום, אך תיכף כבר במוצש"ק יצא בנו רבי שמואל אליהו מתל אביב לירושלים לסדר את כל ענייני הקבורה שם.

באותו מוצש"ק (למניינם - כ"ט בנובמבר) הוא היום שהיתה ההכרזה באומות המאוחדות על הקמתה של מדינה באר"י. ובחדא מחתא עם הודעת הפטירה ברדיו כמה שעות לאחר מכן הודיעו על החלטת האו"ם ומיד החלו פרעות הערבים בכל מקום להתגבר ביתר שאת וביתר עז. דרכי הגישה לירושלים היו מסוכנות ביותר, אבנים הושלכו על כל רכב יהודי באזור רמלה הערבית והסכנה היתה גדולה. הוחלט לשאול פי גדולי ישראל אם לקבור בירושלים, או שמא תעבור הקבורה לטבריה בסמוך ונראה לתלמידי הבעש"ט הק'.

כפי הידוע נשאלו על זה גדולי הדור דאז **הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זצוק"ל** שהיה גר בת"א, וחשש מאוד מן הנסיעה לירושלים. אולם הכרעתו של

מסע הלוויה מאובטח ע"י שוטרים בריטים

פוסק הדור מרן ה"חזון איש", והתבטאותו המיוחדת שראוי מי שהציל את עולם הישיבות בליטא להיקבר בכבוד על הר הזיתים בסמוך ונראה למקום המקדש, ובצירוף עובדה טכנית זו שבנו בעל ה"אמרי אש" כבר יצא לירושלים ולא היתה שום אפשרות להודיע לו על שינוי הוכרע הכף למרות הסיכון הרב לעלות לקבורה בירושלים עיה"ק.

החזו"א הבטיח: כל מי שילוה את הרבי ממודז'יץ לירושלים ויחזור מיד לא יאונה לו כל רע [לימים הוברר כי מי שנשמע להוראה זו וחזר תיכף יכל לחזור, ומי שהתעכב אפילו מעט, כבר נחסמו לגמרי דרכי הגישה לירושלים ולא יכל לשוב לת"א].

ידוע כי אדמו"רי בית מודז'יץ מגזע בית דוד שרשם, והעידו בעלי הח"ק שערכו את הטהרה לרבינו שהיה לו חריץ בראשו. כפי הידוע (עיין סנהדרין כא: וברש"י שם ד"ה שביקש) אשר מי שיש לו חריץ בראשו עדות היא שהוא מבית דוד, לפי שכתר מלכות שרביט של זהב היה בתוך חללה מדופן לדופן ואינה מתיישבת בראשו אלא למי שיש לו חריץ בראשו, וכל הראוי למלכות היה בו חריץ זה והיתה הכתר הולמתו, ומי שאינו ראוי למלכות אינו הולמתו, ע"כ. ורבינו היה לו חריץ הזה בראשו[38].

מצבה על קברו

מצבה ביום השלושים כבר לא יכלו להקים על ציונו הק' כי לא היתה כבר שום גישה אל הר הזיתים, ורק לאחר מלחמת ששת הימים, חזרו לשם

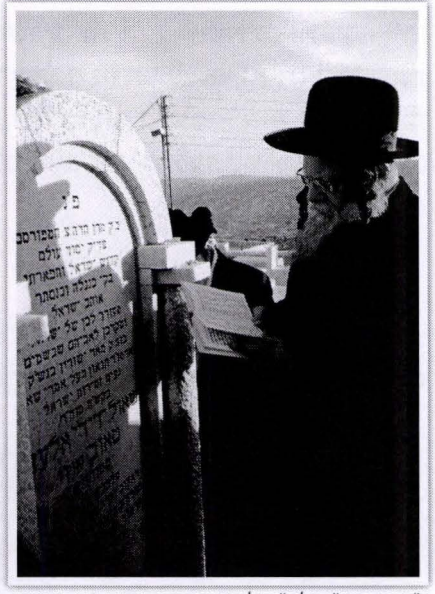

העזובה על מקום הציון לאחר מלחמת ששת הימים

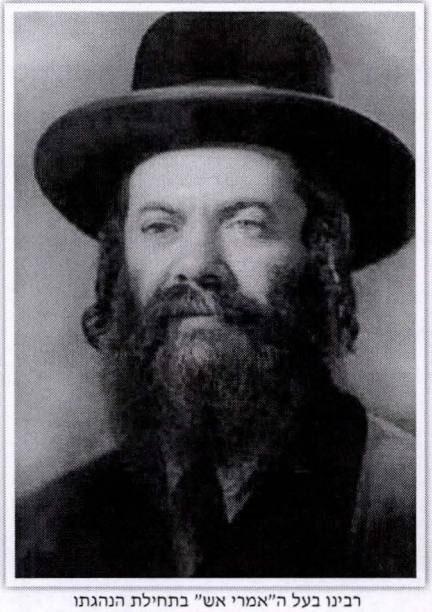
38. עפ"י עדות בנו בעל ה"אמרי אש" בטיש הושענא רבה תשמ"ב, הובא בספה"ק "אמרי אש" ענייני שירה וזמרה.

ביום רביעי פ' ואתחנן י' מנחם אב בשעה 3.30 אחה"צ
ת ת ק י י ם
ה ק מ ת מ צ ב ה
על קברו של כ"ק מרן הרה"צ
ר' שאול ידידי' אלעזר טאוב זצוק"ל
האדמו"ר ממודזיץ
בירושלים עיה"ק על ה ר ה ז י ת י ם
(חלקה כי כולל ורשה פולין)
תחבורה תצא מתל אביב ישר להר הזיתים וחזרה מביהכנ"ש דיזנגוף 36
בשעה 1.30 בדיוק
ח ס י ד י מ ו ד ז י ץ

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א על ציון רבינו בהר הזיתים ביום היארצייט

רבינו בעל ה"אמרי אש" בתחילת הנהגתו

בנו מ"מ בעל ה"אמרי אש", ולאחר שחפרו במקום ומצאו את מקום הציון המדוייק הקימו מצבה.

בדברי הספד של אדמו"ר בעל ה"אמרי אש" (שחלקם כבר הובאו בתוך הדברים לעיל), בין השאר הסביר ענין הקמת מצבה על ציונו של צדיק, כי מעיקר הדין "אין עושין נפשות לצדיקים", נפשות היינו מצבות כדאיתא בגמ' "ממותר המת בונין נפש על קברו" ואומרים חז"ל שאין עושים נפשות - מצבות לצדיקים, ד"דבריהם הם הם זכרונם".

וענין הקמת מצבה על ציונו הק' הוא בבחינת מה שכתוב אצל רחל "ויצב יעקב מצבה על קבורתה והיא מצבת קבורת רחל עד היום", שלכאורה היה לו לומר "ויצב יעקב מצבה על **קברה**", מהו על **קבורתה**. וגם מהו כפל הלשון "ויצב יעקב מצבה על קבורתה" ושוב "היא מצבת קבורת רחל וגו'", למה לי. אלא האמת היא, שאין עושין נפשות לצדיקים, ובשביל שיזכרו את הצדיק לא צריך להעמיד איזה אבן וכדו'.

אלא החילוק בין קבר לקבורה, 'קבר' הוא עצם המקום ששם קברו את המת, ו'קבורה' הוא אופן וענין הקבורה, על איזה אופן היתה הפטירה והקבורה, משום שפטירת וקבורת רחל אמנו היתה שלא בדרך העולם הרגילה אלא נפטרה על אם הדרך בדרך אפרתה ונקברה על אם הדרך, ולכן היה צריך יעקב אבינו להקים מצבה על קברה, שידעו שיש כאן קבר, ואם לא היה משאיר איזה סימן היה מקום הקבורה נעלם. זהו **ויצב יעקב מצבה**, יעקב אבינו היה מוכרח להעמיד מצבה, **על קבורתה**, משום ענין ואופן קבורת רחל, ולא משום זכרון בעלמא. כי אין עושין נפשות לצדיקים ודבריהם הם הם זכרונם. וזהו המשך הפסוק, **והיא**, היא בעצמה **מצבת קבורתה עד היום הזה**, ולזה לא היו צריכים להעמיד מצבה.

זהו גם אפשר לומר בענין מצבת אאמו"ר זצוק"ל, אאמו"ר לא צריך מצבה בשביל שיזכרו ולא ישכחו, אלא המצבה היא "על קבורתו", היינו כדי שהמצבה תזכיר לנו באיזה אופן אאמו"ר הסתלק מעמנו ובאיזה אופן היתה הלוי', הקבורה, ועכשיו הקמת המצבה. ההסתלקות היתה בט"ז כסלו תש"ח כשהתחילה המלחמה עם כל מדינות ערב, והיה ספק עם לעלות לקבורה בירושלים, וכשהוחלט לעלות, עמדנו בשעת הקבורה והיה פחד גדול כשבכל רגע יכלו לירות לכאן מכל עבר, ובחזרה כבר רגמו את האוטובוסים באבנים. וכעת לאחר עשרים שנה, לאחר נסים גלויים למעלה מדרך הטבע, זוכים לעלות שוב על הר הזיתים ולהעמיד מצבה על קבורתו - כדי לזכור את אופן הפטירה, הלוי', הקבורה והקמת המצבה.

ועדה המצבה הזאת - שיש קשר בין החיים לבין אאמו"ר זצ"ל. ועדה המצבה הזאת שיש קשר חזק, קשר אמיץ, קשר בל ינתק, בין הבנים לבין אאמו"ר זצ"ל, ועדה המצבה הזאת - שיש קשר עצום בין החסידים ובין הרבי. זו איננה מיתה ממש, זה איננו 'הפסיק עולמו', אין כאן פרישה עולמית, אלא יש כאן קשר של אש, אש להבה, שלהבת של אהבה בין הילדים לאאמו"ר, קשר של אש וידידות

בין החסידים לרבי זצוק"ל. זו איננה מצבה, זה איננו קבר, זהו בית אלקים, בית תפילה, מקום קדוש[39].

ישיבה על קברו

כשם שפעל רבינו לאחר הסתלקות אביו בעל הדב"י להקים בימ"ד וישיבה על קברו, כך גם קמו עדת החסידים בראשות בנו וממשיך דרכו ה"אמרי אש" להקים בימ"ד קבוע שישמש למרכז החסידות ומקום מגורים לרבי לצד כחמשה שטיבלעך מודז'יצאים שהיו פזורים ברחבי תל אביב. עסקנים רבים ביניהם הרה"ח רבי שמואל רוזנבוך, הרה"ח משה יצחק שידלובסקי, הרה"ח רבי עלי לרנר והרה"ח רבי יושע גולדפינגר ועוד אחרים נרתמו למלאכה זו, וביום ג' פר צו ח' ניסן תשט"ז התקיים מעמד הנחת אבן הפינה וכבר כשנה לאחר מכן נחנך ביהמ"ד החדש והמפואר ברח' דיזנגוף - שנקרא ע"ש רבינו "**תפארת שאול**".

כמו כן השתדל ה"אמרי אש" בהפצת תורתו של רבינו, ובהקדמה לספר "אמרי שאול" שכתב ביום ט"ז כסלו תשי"ד[40] בסו"ד שם נותן טעם שלא המתין עד לסידור כל הדברים והזדרז בהדפסת חלק זעיר מן ד"ת:

כל השנים הפצירו ברבינו ה"אמרי אש" להקים ישיבה שתישא את שמו של רבינו, אולם האמרי אש סירב תחילה והיה משיב לכל המפצירים: כיצד אוכל

ביהמ"ד "תפארת שאול" ברח' דיזנגוף תל אביב

39 . תורגם מאידיש ללה"ק מהספר "מור מבשמים" שם נדפס ההספד במלואו בשפת האידיש.
40 . ההדפסה התעכבה בגלל סיבות שונות ונמסר לדפוס בשנת תשי"ט.

לשאת באחריות חינוך בחורי ישראל. רק בשנים מאוחרות באלול שנת תשמ"א יסד לשמו ולזכרו את ישיבת "אמרי שאול", וראה בזה הקמת שם לא רק לאביו אלא גם לישיבת תפא"י שהקים אביו באוטווצק, וזכר לכל השטיבלעך בפולין ששמשו מקום של תורה לאנ"ש ונהרסו עד היסוד בשואה האיומה. את נפשו מסר על הדבר הזה. ולשם כך רכש מבנה בעיר התורה והחסידות בני ברק, ונטל את מקל הנדודים לחצות יבשות במסירות נפש למרות שלא היה בקו הבריאות כדי שהישיבה תוכל להרבות ספסליה ולהתקיים.

סוף דבר

למרות שלא זכה רבינו בחיי חיותו לראות בתנופתה של חסידות מודז'יץ באר"י, אולם פעולותיו הברוכים ואבן הפינה שיסדו חסידיו ומעריציו באר"י בהנהגתו בעידודו ובראשות בנו מ"מ **כ"ק אדמו"ר בעל ה"אמרי אש" זצוק"ל** והחזיקו אחרו מ"מ **כ"ק אדמו"ר בעל ה"נחלת דן" זצוק"ל** ויבדלחט"א **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א**, הלוא הם כתובים היום על כל ספסלי בתי המדרש ומוסדות מודז'יץ שהוקמו לתפארה בכל אתר ואתר כשעשרות בחורים ואברכי חמד חובשים כיום את ספסלי הישיבות הכוללים והשטיבלעך של חסידי מודז'יץ באר"י בבני ברק, תל אביב, ירושלים, אשדוד מודיעין עילית ובית שמש. לצד השטיבעל בארה"ב המתנוסס לתפארה בשכונת פלעטבוש שבניו יורק, ולצד חסידים ואנשי מעשה בכל רחבי העולם כולו, בהכוונת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א מורה דרכנו ונתיבותינו עד כי יבוא ינון ויקיצו שוכני עפר בב"א.

כ"ק אדמו"ר בעל ה"אמרי אש" בחדרו בת"א